DOCUMENT RESUME

ED 177 291 CE 019 878

AUTHOR Maerkedahl, Inge
TITLE Educational Patterns and Occupational Structure in Denmark. A Historical and Geographical Analysis of Youth Education, 1945-1975, with an English Summary. Socialforskningsinstituttet Studie 37.
INSTITUTION Danish National Inst. of Social Research, Copenhagen.
PUB DATE Nov 78
NOTE 158p.; Some tables and charts may not reproduce well due to small print
LANGUAGE Danish; English

EDRS PRICE MF01/PC07 Plus Postage.
DESCRIPTORS *Adolescents; Differences; Educational Alternatives; *Educational Background; Educational Experience; Educationally Disadvantaged; Educational Opportunities; *Educational Policy; *Employment Qualifications; Followup Studies; Higher Education; Job Training; Longitudinal Studies; *Occupational Choice; Postsecondary Education; Regional Characteristics; Rural Urban Differences; Secondary Education; Student Recruitment; Vocational Education; Vocational Followup; *Young Adults
IDENTIFIERS *Denmark

ABSTRACT

This is the eighth report from the Danish National Institute of Social Research on the longitudinal survey of a generation of adolescents' educational and occupational choices. Presented in Danish, the study also contains an abstract and summary in English. The report analyzes important fields of youth education sought by sixteen-to-nineteen-year-olds for the past thirty years. The educational pattern development of the young is dealt with in the light of shifts in the tripartition of a generation of young people. (Tripartition refers to those who receive upper secondary education preparing for higher education and thus acquiring occupational qualifications of a more theoretical character; those who receive education oriented toward vocational training; and those who receive no education or training after primary school, thus entering the labor market with limited qualifications.) The study attempts to elucidate the overall education-seeking development through an examination of educational patterns development in different regions and in urban and rural districts. The development of educational patterns is related to the main features of the development in the occupational and qualification structure. The study deals with the question of which parts of the educational policy have facilitated educational pattern development. (Author/CSS)

****
* Reproductions supplied by EDRS are the best that can be made *
* from the original document. *
****

ED177291

SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTET
The Danish National Institute of Social Research
STUDIE 37

Inge Mærkedahl

UDDANNELSESMØNSTRE OG ERHVERVSSTRUKTUR I DANMARK

En historisk og geografisk analyse af ungdomsuddannelserne 1945 - 1975

EDUCATIONAL PATTERNS AND OCCUPATIONAL STRUCTURE IN DENMARK

A historical and geographical analysis of youth education 1945 - 1975

With an English Summary

U S DEPARTMENT OF HEALTH, EDUCATION & WELFARE
NATIONAL INSTITUTE OF EDUCATION

THIS DOCUMENT HAS BEEN REPRODUCED EXACTLY AS RECEIVED FROM THE PERSON OR ORGANIZATION ORIGINATING IT. POINTS OF VIEW OR OPINIONS STATED DO NOT NECESSARILY REPRESENT OFFICIAL NATIONAL INSTITUTE OF EDUCATION POSITION OR POLICY

"PERMISSION TO REPRODUCE THIS MATERIAL HAS BEEN GRANTED BY

Erik Jørgen Hansen

TO THE EDUCATIONAL RESOURCES INFORMATION CENTER (ERIC)."

I KOMMISSION HOS
TEKNISK FORLAG KØBENHAVN
1978

CE 019 878

Socialforskningsinstituttets skrifter kan frit citeres, dog med tydelig angivelse af kilden. Publikationer, der omtaler, anmelder, henviser til, gør uddrag af eller gengiver dele af socialforskningsinstituttets skrifter, bedes tilsendt instituttet.

The reports of the Danish National Institute of Social Research may be freely quoted, however with an explicit indication of the source. Any publication mentioning, reviewing, referring to, making extracts from, or reproducing parts of the writings of the Danish National Institute of Social Research, will kindly be requested by the Institute.

SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTET
Borgergade 28, 1300 København K, Danmark
Telf.: (01) 13 98 11

Bemærkninger til læsning af tekst- og bilagstabeller.

1) Større og ret detaljerede tabeller, der danner baggrund for de mindre detaljerede og lettere overskuelige teksttabeller, er placeret som bilagstabeller.

2) Teksttabellerne er forsynet med et nummer. Det første tal henfører til kapitelnummer, det andet tal angiver tabellens placering inden for det enkelte kapitel.

3) Bilagstabellerne er fortløbende nummereret uden henvisning til kapitelnummer.

4) ... tal foreligger ikke

. tal kan efter sagens natur ikke forekomme

" tal er ikke relevante i denne sammenhæng

\- nul

0
0,0 mindre end 0,5 pct.

REPROSET
ISBN 87-7487-152-8
So 19-286

SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS SKRIFTER

Socialforskningsinstituttet publicerer sine resultater i fire skriftserier:

Publikationer
Serien er instituttets hovedrække. Skrifterne tilsigter på problemorienteret måde at fremlægge undersøgelsesresultater og analyser heraf.

Studier
Serien omfatter undersøgelsesrapporter, i hvilke vægten er lagt på metodologiske problemer, og sigter primært på videnskabeligt interesserede.

Meddelelser
Serien omfatter hovedsagelig foreløbige undersøgelsesrapporter samt mindre arbejder af selvstændig karakter.

Pjecer
Serien sigter på at orientere større kredse om instituttets arbejder og bidrage til almen debat.

Desuden udgives:

Småtryk
Serien omfatter særtryk af medarbejdernes artikler i videnskabelige tidsskrifter samt oplæg til videnskabelige kongresser mv. i det omfang, de formodes at være af interesse for bredere kredse.

FORORD

Hermed udsendes den ottende rapport fra socialforskningsinstituttets undersøgelse af en generation unges uddannelses- og erhvervsvalg (ungdomsforløbsundersøgelsen).

Denne undersøgelse er igangsat ved et fælles initiativ fra undervisningsministeriet og socialforskningsinstituttet med det formål at foretage en dyberegående analyse af, hvilke forhold der bestemmer de unges valg af uddannelse og erhverv.

Undersøgelsens personer er et landsdækkende udvalg af de elever, der i foråret 1968 gik i 7. klasse. De blev udspurgt dengang og adskillige gange siden. De sidste interviewomgange har fundet sted i foråret 1973 og i vinteren 1976/77, da de unge var henholdsvis omkring 19 år og 22 år.

Om undersøgelsen er tidligere udkommet instituttets studie 20: Social baggrund, intellektuelt niveau og placering i skolesystemet af Bente Ørum; instituttets studie 21: Aspekter af den "kulturelle" barriere mod uddannelsessøgning af Bent Bøgh Andersen; instituttets studie 25: Forældre og skole af Bent Bøgh Andersen og Erik Jørgen Hansen; instituttets publikation 59: Kønsforskelle blandt skoleungdom af Bente Ørum; instituttets meddelelse 6: Afgangen fra skolesystemet før det 11. skoleår af Erik Jørgen Hansen; instituttets meddelelse 7: Fra skole til erhverv af Bente Ørum samt instituttets studie 35: Uddannelsernes formidling af den sociale arv af Torben Fridberg og Carl Nørregaard.

Nærværende rapport er blevet til som et led i arbejdet på ungdomsforløbsundersøgelsen. Rapporten giver på baggrund af denne undersøgelse en beskrivelse af uddannelsesmønstrene ved midten af 70'erne, dels for landet som helhed, dels i forskellige regioner af landet. Endvidere behandles forskellene mellem landdistrikter og byområder.

Forskelle i uddannelsesmønstrene belyses ud fra de geografiske forskelle i ungdommens fordeling på de tre hovedtyper af uddannelser for de 16-19-årige, nemlig de gymnasiale uddannelser, de faglige uddannelser samt de unge, der ikke får nogen form for uddannelse efter folkeskolen. Desuden undersøges på baggrund af den offentlige statistik de sidste tredive års udvikling i tilgangen til de væsentligste ungdomsuddannelser. Denne udvikling ses i lyset af nogle af hovedtrækkene af udviklingen i erhvervsstrukturen samt de stedfundne ændringer i uddannelsessystemet.

I forbindelse med belysningen af den historiske udvikling i uddannelsesmønstrene er der blevet stillet arkivmateriale til rådighed fra hhv. Danmarks Statistik og undervisningsministeriet.

Stud.polit. Torben Bo Larsen har udført det meste af beregningsarbejdet og har yderligere i samarbejde med stud. scient.soc. René Tunning tegnet alle figurerne. Assistent Lone Engsager har stået for renskrivningen af tekst og tabeller. Rapporten er skrevet af stud.mag. Inge Mærkedahl under ledelse af forskningsassistent, cand.psych. Bente Ørum. Manuskriptet er løbende gennemlæst og over for forfatteren kommenteret af forskningsassistent, mag.scient.soc. Torben Fridberg.

November 1978

Henning Friis

INDHOLDSFORTEGNELSE

		Side
FORORD		5
INDHOLDSFORTEGNELSE		7
KAPITEL 1.	INDLEDNING	9
KAPITEL 2.	UNDERSØGELSENS BAGGRUND OG PROBLEMSTILLING	11
	2.1. Tidligere undersøgelser af geografiske forskelle i uddannelsesmønstrene	11
	2.2. Undersøgelsens problemstilling	15
	2.3. Datamateriale og de enkelte variable	17
	2.3.1. Datamateriale	17
	2.3.2. De enkelte variable	18
	2.3.2.1. Uddannelsesvariablene	18
	2.3.2.2. De geografiske variable	19
KAPITEL 3.	GEOGRAFISKE FORSKELLE I UDDANNELSESMØNSTRENE I BEGYNDELSEN AF 70'ERNE	25
	3.1. Forskelle mellem land og by	25
	3.2. Forskelle mellem regioner	32
	3.3. Sammenfattende om de geografiske forskelle i uddannelsesmønstrene	38
KAPITEL 4.	HOVEDTRÆK AF UDVIKLINGEN I UDDANNELSESMØNSTRE OG ERHVERVSSTRUKTUR PÅ LANDSPLAN 1945-1975	41
	4.1. Hovedtræk af udviklingen i den samfundsmæssige produktion	43
	4.2. Udviklingen i uddannelsesmønstrene	45
	4.3. Sammenligning mellem den erhvervsmæssige og den uddannelsesmæssige udvikling	59
KAPITEL 5.	ASPEKTER AF DE SIDSTE TREDIVE ÅRS UDDANNELSESPOLITIK	63

Side

KAPITEL 6. UDVIKLINGEN I UDDANNELSESMØNSTRENE URBANISERINGSMÆSSIGT OG REGIONALT 77

6.1. Udviklingen i uddannelsesmønstrene på landet og i byerne 79

6.2. Udviklingen i uddannelsesmønstrene i de forskellige regioner 94

6.3. Sammenfattende om udviklingen i de urbaniseringsmæssige og regionale uddannelsesforskelle 102

6.4. Lokal, regional eller national reproduktion? 104

KAPITEL 7. SAMMENFATNING OG KONKLUSIONER 111

7.1. Uddannelsesmønstre i dag 113

7.2. Udviklingen gennem de sidste tredive år 114

7.3. Udviklingen regionalt samt på landet og i byerne 115

7.4. Ændringer i uddannelsessystemet 117

7.5. Lokale konsekvenser 118

Abstract 120

English Summary 121

Tabelfortegnelse 133

Bilagstabelfortegnelse 134

Figurfortegnelse 135

Bilag 1. Tabeller 137

Bilag 2. Liste over det anvendte statistiske materiale 151

Litteraturliste 154

Socialforskningsinstituttets skrifter 157

Socialforskningsinstituttets publiceringer om uddannelse 162

KAPITEL 1

INDLEDNING

Denne studie indeholder en analyse af de 16-19-åriges søgning af de væsentligste ungdomsuddannelser gennem de sidste tredive år. Udviklingen i de unges uddannelsesmønstre behandles ud fra ændringerne i den tredeling af en årgang, der har præget hele perioden. En tredeling mellem unge, der får en studieforberedende uddannelse, og som således i reglen ender med at få mere teoretisk prægede erhvervskvalifikationer, unge, der får en mere praktisk betonet faglig uddannelse, og unge, der ikke får nogen uddannelse efter folkeskolen, og som således kommer ud på arbejdsmarkedet uden nogen formelle faglige kvalifikationer.

Udviklingen i de unges uddannelsesmønstre behandles dels for landet som helhed, dels inden for de forskellige regioner. Endvidere tages forskellene i uddannelsesmønstrene mellem land og by op. Formålet hermed er at belyse den samlede udvikling i uddannelsessøgningen gennem uddannelsesmønstrenes udvikling i forskellige regioner samt på landet og i byerne. Udviklingen i uddannelsesmønstrene sættes i relation til nogle hovedtræk af udviklingen i erhvervs- og kvalifikationsstrukturen. Et af udgangspunkterne for analyserne er det synspunkt, at uddannelsessystemet er en integreret del af samfundets hele, hvor en af dets væsentligste funktioner er at tilvejebringe den samfundsmæssigt nødvendige arbejdsevne, samt at sikre samfundsstrukturens fortsatte beståen.

Selve den empiriske analyse begynder i kapitel 3 med en beskrivelse af, hvordan ungdommens uddannelsesmønstre så ud

i begyndelsen af 70'erne i forskellige regioner samt på landet og i byerne. Analyserne koncentrerer sig omkring søgningen af de studieforberedende gymnasiale uddannelser og de mere praktisk betonede erhvervsuddannelser i 16-19-årsalderen samt om restgruppens størrelse[1].

Herefter redegøres der i kapitel 4 for de sidste tredive års udvikling i disse uddannelsesmønstre. Denne udvikling sættes i relation til nogle hovedtræk i den erhvervsmæssige udvikling. I forlængelse heraf behandler kapitel 5 spørgsmålet om, hvilke dele af den førte uddannelsespolitik der har kunnet formidle udviklingen i uddannelsesmønstrene. I kapitel 6 beskrives derefter uddannelsesudviklingen i de enkelte regioner samt på landet og i byerne. Også her vurderes den erhvervsmæssige og uddannelsespolitiske baggrund for udviklingen.

1) Restgruppen blev gennem 1970'ernes uddannelsesforskning betegnelsen for den del af en årgang unge, der ikke modtager nogen form for uddannelse efter folkeskolen.

KAPITEL 2

UNDERSØGELSENS BAGGRUND OG PROBLEMSTILLING

2.1. Tidligere undersøgelser af geografiske forskelle i uddannelsesmønstrene

I de fleste af efterkrigstidens større danske uddannelsessociologiske undersøgelser har man interesseret sig for uddannelsessøgningens geografiske dimension[1]. Disse undersøgelser har været centreret omkring en overordnet problemstilling om, hvilke faktorer der virker hæmmende eller fremmende på individets uddannelsessøgning. De er igangsat på statsligt initiativ, og interessen for problemet har bl.a. været styret af de ændrede krav til arbejdskraftens kunnen, der udsprang af den erhvervsmæssige udvikling i efterkrigstiden med afvandring fra landbruget, øget industrialisering og en kraftigt voksende servicesektor. Man ønskede en større del af ungdommen i uddannelse og savnede kendskab til, hvor man uddannelsespolitisk skulle sætte ind for at fremme dette måls opfyldelse.

I rapporter fra Ungdomskommissionen (1952 og 1954) fokuserede man især på de individuelle økonomiske forhindringer for at søge uddannelse og så den skæve geografiske rekruttering i dette lys.

Man mente, at den lavere søgning af såvel gymnasial som lærlingeuddannelse i visse regioner samt i de svagt urbanise-

1) Ungdomskommissionen (1952), Ungdomskommissionen (1954), Christensen & Sørensen (1966), Hansen (1968) samt Platz m.fl. (1975).

rede områder, hvor der var knaphed på både lærepladser og gymnasier, skyldtes de ekstra økonomiske belastninger, der opstod i forbindelse med langvarig transport mellem uddannelsessted og bopæl, eller i forbindelse med at bo til leje. Denne synsmåde var ikke særegen for Danmark. Også andre steder i Europa (især i England) anskuede man problemet på denne vis.

Politisk betød det, at kommissionen foreslog uligheden udjævnet ved at indføre rejsegodtgørelse og stipendier til udeboende uddannelsessøgende efter nærmere kriterier. For gymnasiesøgningen gik man et skridt videre, idet man forsøgte at gribe fat i det, der efter denne opfattelse var ondets rod, nemlig de regionale forskelle i forsyningen af uddannelsesinstitutioner. Man foreslog, at den fortsatte udbygning af landets gymnasier, i det omfang det ville være økonomisk rentabelt, skulle foretages i de svagt forsynede områder. Det er imidlertid mest økonomisk at have ret store enheder med plads til mange elever. Et stort elevgrundlag findes enten, hvor der er befolkningskoncentration i form af en større by, eller hvor de transportmæssige faciliteter er så veludbyggede, at et stort opland kan knyttes til skolen. Mange af de mest gymnasiefattige egne opfyldte imidlertid netop ikke disse forudsætninger, og rentabilitetskravet lagde en klar dæmper på spredningstendenserne. Det skal pointeres, at en tilsvarende mulighed for at påvirke lærepladsernes geografiske lokalisering ikke fandtes.

Den næste store uddannelsessociologiske undersøgelse i Danmark var "uddannelsesundersøgelsen fra 1964" (Henningsen m.fl. 1966). Her undersøgte man både den sociale og den geografiske rekruttering til en række videregående uddannelser. I modsætning til Ungdomskommissionen, der så den økonomiske forhindring som den væsentligste, var man i denne undersøgelse i tvivl om, hvilken type af forhindringer imod at søge uddannelse, der var vigtigst, og hvordan disse eventuelt samvarierede. Man rejste indledningsvis spørgsmålet: "På helt tilsvarende måde, som man har fundet en skæv

social og økonomisk rekruttering af de studerende fra de forskellige samfundsgrupper og indkomstgrupper, således har man også fundet en skæv geografisk rekruttering af de studerende ..... Nu kan man spørge, hvad der kan tænkes at ligge bag en sådan skæv rekruttering, eller på hvilken måde en geografisk barriere kan øve indflydelse på tilgangen til og evt. på gennemførelsen af en uddannelse. Er fx ulige geografisk fordeling af de studerende udtryk for andet end, at de førnævnte sociale og økonomiske forhold gør sig gældende med forskellig styrke inden for forskellige områder?" (Christensen & Bøttger-Sørensen 1966, s 7-8).

Undersøgelsen var ikke i stand til at besvare dette spørgsmål og behandlede den geografiske og sociale rekruttering hver for sig. Undersøgelsen viste i denne behandling en bredere forståelse af den geografiske barriere end Ungdomskommissionen. Man mente - støttet af resultater fra udenlandske undersøgelser - at den skyldtes, dels at afstandene mellem uddannelsessted og bopæl var meget forskellige i forskellige egne af landet på grund af uddannelsesinstitutionernes "skæve" geografiske lokalisering, dels at der var forskellige holdninger til uddannelsessøgning i forskellige dele af landet.

Den næste større uddannelsessociologiske undersøgelse i Danmark blev igangsat kun ét år efter 1964-undersøgelsen og var socialforskningsinstituttets ungdomsundersøgelse. Også her satte man fokus på spørgsmålet om, hvilke faktorer der hæmmer individets uddannelsessøgning. Der arbejdes med mange forskellige faktorer: forældrenes sociale status, forældrenes indtægt, den uddannelsessøgendes køn, bopælens geografiske placering, søskendeflokkens størrelse o.m.m. Man fik her for første gang mulighed for at undersøge, hvilke faktorer der var mest betydningsfulde for den enkeltes uddannelsesmæssige placering. Man undersøgte, hvordan de enkelte barrierer påvirkede hinanden og eventuelt var en del af hinanden.

Undersøgelsen fandt, at den sociale barriere mod uddan-

nelsessøgning var meget betydelig. Der var markante forskelle i uddannelsesmønstrene hos unge fra forskellige socialgrupper[2]. På denne baggrund tog man højde for, at befolkningens sammensætning på socialgrupper absolut ikke er ens overalt, og man definerede den geografiske barriere således: Kun hvis der hos unge fra samme socialgruppe kan påvises en forskellig uddannelsessøgning, alt efter deres bopæls geografiske placering, er der tale om en geografisk faktor i forbindelse med uddannelsessøgning.

---

2) I undersøgelsen har man inddelt befolkningen i 5 grupper efter en kombination af deres arbejdsstilling, det antal medarbejdere de har under sig samt deres uddannelsesniveau. De fem grupper kan kort karakteriseres således:

Socialgruppe I:	Selvstændige med større virksomheder, funktionærer i topstillinger (med 50 underordnede) og akademikere. På landsplan omfatter gruppen 5 pct. af den erhvervsmæssigt beskæftigede del af den 20-69-årige befolkning i 1976.
Socialgruppe II:	Selvstændige med mellemstore virksomheder og overordnede funktionærer (med 10-50 underordnede). På landsplan omfatter gruppen 8 pct. af den erhvervsmæssigt beskæftigede del af den 20-29-årige befolkning i 1976.
Socialgruppe III:	Gårdejere, selvstændige i byerhverv med mindre virksomheder samt funktionærer med ikke-rutinepræget arbejde. På landsplan omfatter gruppen 24 pct. af den erhvervsmæssigt beskæftigede del af den 20-69-årige befolkning i 1976.
Socialgruppe IV:	Husmænd, selvstændige i byerhverv med små virksomheder, funktionærer med rutinepræget arbejde samt faglærte arbejdere. På landsplan omfatter gruppen 35 pct. af den erhvervsmæssigt beskæftigede del af den 20-69-årige befolkning i 1976.
Socialgruppe V:	Ikke-faglærte arbejdere. På landsplan omfatter gruppen 28 pct. af den erhvervsmæssigt beskæftigede del af den 20-69-årige befolkning i 1976.

For en nærmere beskrivelse af de ideer, der ligger bag en sådan socialgruppeinddeling, kan henvises til Hansen (1977) samt Noordhoek (1969).

Det blev endnu en gang bekræftet, at der var forskel på, hvilken og hvor megen uddannelse unge fik i forskellige urbaniseringsområder. Det viste sig videre, at den geografiske barriere på den ene side måtte tillægges en absolut underordnet betydning ved siden af den sociale, men at der på den anden side også var tale om en "ren" geografisk faktor i forbindelse med uddannelsessøgning. Denne havde størst betydning ved søgningen af erhvervsmæssig uddannelse, mindre ved den almene eller teoretiske uddannelsessøgning (Hansen 1968, s. 16-18).

Undersøgelsen beskæftigede sig ikke nærmere med en sådan geografisk faktors indhold, men anførte, at der antagelig var tale om en forskellig udbygning af uddannelsesinstitutionerne og forskellige traditioner.

2.2. Undersøgelsens problemstilling

Problemstillingen for denne studie er ikke spørgsmålet om, hvilke faktorer der virker hæmmende på det enkelte individs uddannelsessøgning, og den ser derfor ikke den geografiske faktor i forbindelse med uddannelsessøgning i dette lys. Gennem en analyse af de sidste tredive års udvikling i uddannelsesmønstrene i forskellige geografiske områder gøres der forsøg på at indkredse nogle af de samfundsmæssige forhold, der er forudsætningen for, at de geografiske forskelle eksisterer. Dette indebærer bl.a., at man inddrager den førte uddannelsespolitik i den pågældende periode.

Udgangspunktet for analyserne er det synspunkt, at uddannelsessystemet er en integreret del af samfundets hele, hvor en af dets væsentligste funktioner er at levere den samfundsmæssigt nødvendige arbejdsevne. Ved at udstyre ungdommen med bestemte sæt af kvalifikationer - såvel rent konkrete faglige som holdningsmæssige - bidrager uddannelsessystemet til reproduktionen (genskabelsen) af samfundsstrukturen. Denne reproduktionsproces indeholder i det danske uddannelsessystem en deling af eleverne på linier, afdelinger og uddannelses-

typer, der i praksis i meget høj grad samtidig betyder en deling efter social oprindelse. Børn, hvis forældre er placeret højt i den økonomisk-sociale struktur, sluses via uddannelsessystemet ud og indtager selv nogenlunde tilsvarende pladser i den økonomisk-sociale struktur. Den sidste rapport fra socialforskningsinstituttets ungdomsforløbsundersøgelse viser tilmed[3], at denne formidling af den sociale arv via uddannelsessystemet forløber tilsyneladende gnidningsfrit. De unge fornemmer allerede i en tidlig alder nogenlunde, hvilken vej gennem uddannelsessystemet der er realistisk for dem, og den fremstår dermed som det eneste mulige og rimelige for dem. Uddannelsessystemet viser sig således i stand til at retfærdiggøre den sociale sortering af elevmassen og bidrager på denne måde væsentligt til at opretholde samfundsstrukturen.

Uddannelsen har altså ikke alene konsekvenser for det individ, der forbruger den, men også for det samfund - lokalt, regionalt eller nationalt - som skaber den, og i hvis erhvervs- og kvalifikationsstruktur den anvendes.

I forbindelse med en historisk analyse af uddannelsessøgningens geografiske dimension er det af betydning at se på, inden for hvilke geografiske enheder uddannelsessøgningen har denne reproduktive funktion. Hvor geografisk integreret er det danske samfund blevet? Bidrager den lokale uddannelsessøgning hovedsagelig til at opretholde den lokale erhvervs- og kvalifikationsstruktur, eller udstyres ungdommen lokalt med kvalifikationer, der ikke kan anvendes på stedet, men som finder sin anvendelse andre steder? Spørgsmål af denne art bliver taget op afslutningsvis i forbindelse med en vurdering af de sidste tredive års udvikling i de geografiske forskelle i uddannelsessøgningen.

---

3) Fridberg & Nørregaard (1978).

2.3. Datamateriale og de enkelte variable

2.3.1. Datamateriale

Udgangspunktet for beskrivelsen af uddannelsessøgningen i begyndelsen af 70'erne er her socialforskningsinstituttets ungdomsforløbsundersøgelse suppleret med andet materiale.

Denne undersøgelse er baseret på et repræsentativt udvalg af de unge, der i 1968 gik i folkeskolens 7. klasser (i alt 3.151 elever). I undersøgelsen har man fulgt denne generation unges vej gennem uddannelsessystem og arbejdsliv. De unge er i alt blevet interviewet fem gange. Første gang i 1968, anden gang i 1970 og tredje gang i 1971, hvor kun de, der på dette tidspunkt havde forladt folkeskolen, blev udspurgt. Både fjerde gang (1973) og femte gang (1976) blev alle igen interviewet[4].

Undersøgelsen er tilrettelagt med henblik på at behandle de unges uddannelses- og erhvervsvalg fortrinsvis for landet i sin helhed. Undersøgelsen - og her tænkes især på dens stikprøve - er ikke konstrueret med henblik på regionale analyser. Sådanne analyser kræver stikprøver af helt andre størrelsesordener. Undersøgelsens stikprøve er et stratificeret klyngeudvalg, hvor man har inddelt i strata efter urbaniseringsgrad (og en del andre kriterier), men ikke efter regional placering[5]. Det betyder, at man kan være sikker på repræsentativiteten i analyser, der behandler forskellige urbaniseringsgrader, men ikke når det drejer sig om regionale analyser. Til disse analyser må man derfor i stedet benytte sig af den uddannelsesstatistik, der er udarbejdet af henholdsvis undervisningsministeriet og Danmarks Statistik.

---

4) Der blev ved alle interviewomgange opnået relativt høje svarprocenter - mellem 89 pct. og 95 pct. For en nærmere beskrivelse af bortfaldet henvises til: Torben Bo Larsen: "Bortfald" - tillæg i Ørum (1974) samt Ørum (1971, s. 20).

5) For en nærmere beskrivelse af undersøgelsens stikprøve henvises til: Bøgh Andersen (1972) samt Ørum (1971).

Til beskrivelsen af den historiske udvikling er der anvendt både nogle af de tidligere refererede uddannelsessociologiske undersøgelser og en del offentlig statistik. Der er foretaget sammenligninger af resultater fra Ungdomskommissionen af 1946's betænkninger med resultater fra ungdomsundersøgelsen fra 1965. Der har yderligere været anvendt materiale fra Danmarks Statistiks lærlingestatistik og en del oplysninger fra folketællingerne. Udgivelser fra undervisningsministeriets økonomisk-statistiske konsulent og arbejdsdirektørens årsberetninger om arbejdsformidling og arbejdsløshed har også været anvendt. Endelig har Danmarks Statistik og undervisningsministeriet stillet arkivmateriale til rådighed. De nærmere kildeangivelser vil blive bragt i forbindelse med beskrivelsen af den historiske udvikling.

2.3.2. De enkelte variable

2.3.2.1. Uddannelsesvariablene

Gennem de sidste tredive år synes der at være etableret en stadig mere snæver forbindelse mellem den uddannelse, som en person har og hans plads i den samfundsmæssige arbejdsdeling. Som regel kræves der ikke blot et bestemt sæt kvalifikationer til bestemte stillinger; der kræves også, at disse kvalifikationer er formelt stemplede - de skal udgøre en "uddannelse", og det er denne, der er indgangen til netop den plads i arbejdsdelingen.

Med dette udgangspunkt bliver det væsentligt at se på en persons uddannelsessøgning på det tidspunkt i hans liv, hvor han enten er under erhvervsmæssig uddannelse, eller hvor hans placering i det almene uddannelsessystem (folkeskole og gymnasium) indirekte har lagt rammerne for, hvilken type erhvervsmæssig uddannelse han vil få.

I hovedtræk kan man allerede i 16-19-årsalderen se, hvilken type uddannelse en generation unge vil modtage. På dette alderstrin vil de unge i uddannelsesmæssig forstand have delt sig i tre hovedgrupper. Udtrykt med tal fra midten af 70'erne

er det sådan, at omkring en tredjedel vil være under de studieforberedende gymnasiale uddannelser, mellem 30 og 40 pct. vil være under en eller anden form for faglig uddannelse, der giver direkte erhvervskompetence, og knap 30 pct. vil tilhøre restgruppen[6)].

De geografiske forskelle i udviklingen af uddannelsesmønstrene vil i det følgende blive beskrevet som udviklingen inden for de forskellige regioner af denne tredeling mellem mere teoretisk prægede kvalifikationer, mere praktisk betonede kvalifikationer og ingen formelle erhvervsmæssige kvalifikationer. Der vil blive beregnet uddannelsesfrekvenser, dvs. at der beregnes tal for, hvor stor en andel af en årgang unge der får fx en lærlingeuddannelse. Der beregnes tilbage til 1945 tilgangsfrekvenser for de gymnasiale uddannelser og lærlinge- og EFG-uddannelserne. Endelig gives et skøn over udviklingen i restgruppens størrelse.

2.3.2.2. De geografiske variable

I det foregående er der benyttet ord som geografisk, regionalt, urbaniseringsmæssigt osv., uden at det nærmere er klargjort, hvad der forstås ved disse udtryk. Det har implicit ligget i fremstillingen, at begreberne region og urbaniseringsgrad ikke dækker over noget rent geografisk. Det er ikke alene afstande, institutioner eller lignende rent "fysiske" forhold forskellige steder i landet, der tænkes på, selv om disse forhold også i sig selv har betydning for uddannelsessøgningen. Dette gælder dog formodentlig i mindre grad i dag end for tredive år siden. Derfor lægges der vægt på det sociale element i disse begreber. Det vil sige den opfattelse, at de forskellige regioner og områder med forskellig urbaniseringsgrad i vid udstrækning danner adskilte økonomiske, politiske og kulturelle enheder.

Udviklingen i de geografiske forskelle i uddannelsesmøn-

6) Ørum (1974, s. 26).

strene vil i det følgende blive beskrevet som forskelle mellem land og by og som forskelle mellem forskellige regioner af landet. Det regionale og det urbaniseringsmæssige aspekt må på grund af opgørelsesmetoderne i de sidste tredive års uddannelses- og befolkningsstatistik analyseres hver for sig. Tidligere undersøgelser har vist, at uddannelsessøgningen har været lavere på landet end i byerne. Den ujævne erhvervsstrukturelle udvikling af landet har bl.a. indebåret, at landbrugsproduktionen i højere og højere grad koncentreres i bestemte egne. I disse egne vil urbaniseringsprocessen ikke være så fremskreden som i egne, der har været præget af en mere alsidig udvikling inden for industri- og serviceerhverv. En del af de regionale forskelle i uddannelsesmønstrene vil således bl.a. afspejle det forhold, at ikke alle regioner er urbaniseret i lige stor udstrækning.

At landet stadig bebygges mere og mere, at tre fjerdedele af landets indbyggere efterhånden bor i en eller anden form for bymæssig bebyggelse, at byerne stadig vokser osv. er en konsekvens af en gennemgribende ændring af landets økonomiske struktur. Forskydningerne i erhvervsstrukturen fra landbruget til fremstillings- og serviceerhvervene, specialiserings- og mekaniseringstendenser inden for alle erhverv, en øget arbejdsdeling inden for erhvervene og mellem dem er alle faktorer, der har til følge, at en stadig mindre del af den samlede produktion nødvendigvis er bundet til landdistrikterne. En større og større del af produktionen foregår uden for landbrugserhvervet og er hovedsagelig tilknyttet byerne.

Denne udvikling er imidlertid ikke foregået på samme tid og med samme hast overalt i landet[7]. Nogle landkommuner vil først sent være kommet med i denne udvikling og vil tilmed kun være præget af udviklingens ene side - strukturrationaliseringen inden for landbruget uden nogen industriel udvikling af betydning - med deraf følgende affolkning.

---

7) Følgende fremstilling har i høj grad hentet inspiration hos Bugge Andersen m.fl. (1972).

Andre landkommuner vil være præget af en omfattende urbaniserings- og erhvervsmæssig udvikling. Disse vil typisk være landkommuner, beliggende ved hastigt voksende større byer, som de efterhånden bliver forstæder til. Til sidst mister de deres "landbrugsstatus".

Ikke kun i landkommuner, men også i de tidligt urbaniserede områder, der før hen hovedsagelig tjente som en art lokale service-centre for landbrugsproduktionen - stationsbyerne og købstæderne - kan man se forskellige udviklingstendenser. Nogle vil være præget af en rolig byudvikling og en alsidig udvikling af erhvervsstruktur og serviceudbud, andre vil stagnere og andre igen vil få en ensidig udvikling af erhvervsstrukturen, fx med overvejende industriel produktion, måske endda domineret af få brancher.

Disse forskellige udviklingstendenser gør det uhensigtsmæssigt i en historisk beskrivelse af de urbaniseringsmæssige forskelle i uddannelsesmønstrene at skelne mellem andet end landdistrikter på den ene side og byområder på den anden side. Dette vil blive gjort i det følgende. På denne måde bliver der hovedsagelig tale om en analyse af uddannelsesmønstrene på landet, alene set i forhold til uddannelsesmønstrene i byområderne, hvilket er ét af de væsentligste aspekter af urbaniseringsbegrebet. Derimod bliver der ikke tale om en analyse af uddannelsesmønstrenes udvikling ved forskellige urbaniseringsgrader.

På tilsvarende vis møder man begrænsninger ved en inddeling af landet i relevante regioner. Ved en region forstås en social og økonomisk struktur, der er klart adskilt fra omgivelserne, og som af personer i og uden for regionen opfattes som en enhed[8)]. En del regioner består af et center og et opland og udgør et hele, hvor en stor del af kommunikationen og de økonomiske interaktioner foregår internt i regionen. Andre regioner består af et område med ensartet

8) Denne definition ligger tæt på opfattelsen af begrebet hos Friis & Jørgensen (1975) og Villadsen (1975).

erhvervsstruktur, fx et landbrugsområde uden et center, hvor en stor del af kommunikationen og de økonomiske interaktioner foregår til andre regioner.

I praksis er amterne og efter 1970 amtskommunerne det eneste mulige udgangspunkt for en regionsopdeling, der kan give rimeligt sammenligneli.ge oplysninger om udviklingen i uddannelsesmønstrene gennem de seneste tredive år. I det følgende skelnes der mellem syv forskellige regioner. Nordjylland, Vestjylland, Østjylland, Sønderjylland, Fyn, Øerne øst for Storebælt samt Hovedstadsregionen[9]. Denne 7-deling er

---

9)

	Før 1970	Efter 1970
Hovedstads-regionen:	Københavns, Frederiksberg og Gentofte kommune samt amterne: København, Roskilde og Frederiksborg.	Københavns kommune, Frederiksberg kommune og amtskommunerne: København, Frederiksborg og Roskilde.
Øerne øst for Storebælt:	Amterne: Holbæk, Sorø, Præstø, Bornholm og Maribo.	Amtskommunerne: Vestsjælland, Storstrøm og Bornholm.
Fyn:	Svendborg amt, Odense og Assens amtsrådskredse.	Fyns amtskommune.
Østjylland:	Amterne: Vejle, Skanderborg, Århus og Randers.	Amtskommunerne: Vejle og Århus.
Nordjylland:	Amterne: Ålborg, Hjørring og Thisted.	Nordjyllands amtskommune.
Vestjylland:	Amterne: Viborg, Ringkøbing og Ribe.	Amtskommunerne: Viborg, Ringkøbing og Ribe.
Sønderjylland:	Amterne: Haderslev, Åbenrå, Sønderborg og Tønder.	Sønderjyllands amtskommune.

Regionerne er ikke helt identiske, når de dannes på baggrund af den gamle og den nye amtsinddeling. For langt de fleste regioners vedkommende er der imidlertid tale om så små forskelle, at de ingen betydning får i denne studies analyser. Kun i regionerne Nord- og Vestjylland får kommunalreformens ændringer alvorlig betydning for sammenligneligheden før og efter 1970. I forbindelse med ændringerne i landets administrative inddeling inddrog man nemlig størstedelen af Thisted amt i den nye Viborg amtskommune, og regionen Nordjylland "mangler" således efter 1970 det meste af Thy.

Figur 2.1. Den anvendte regionsinddeling.

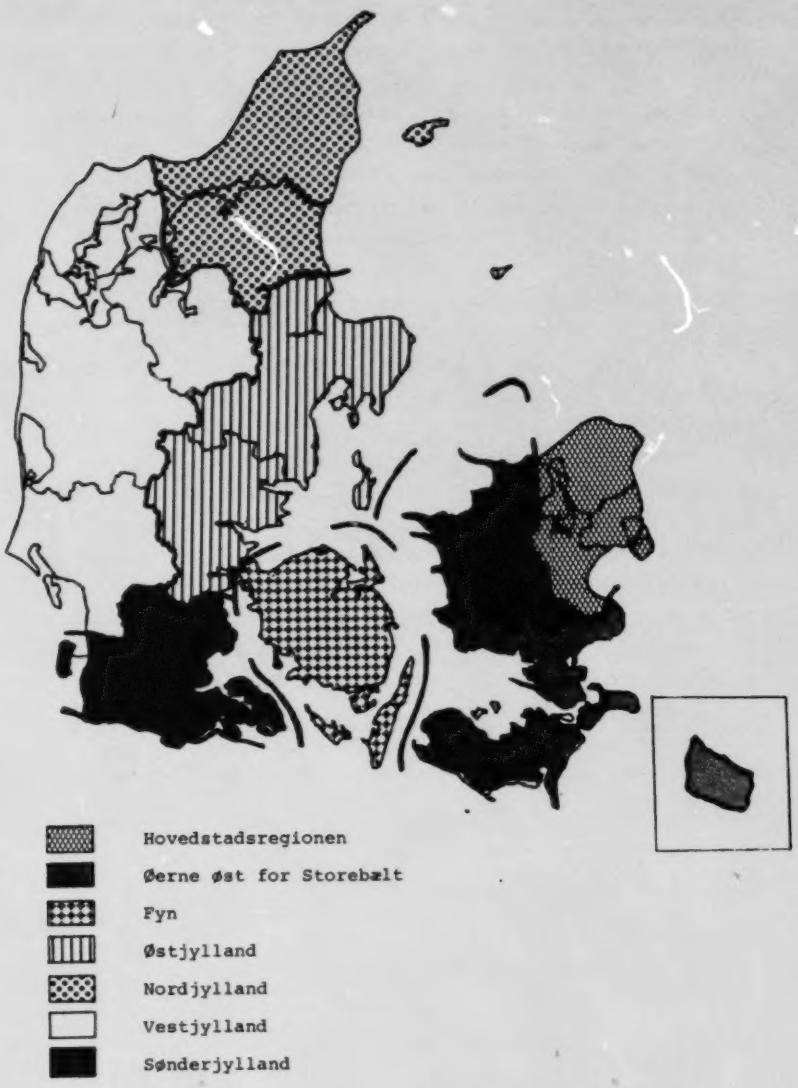

ganske enkelt valgt, fordi det er den hyppigst anvendte inden for det regionale forskningsområde. Det bliver således lettere at få mere generelle oplysninger af fx erhvervsøkonomisk og infrastrukturel karakter om de områder, hvis uddannelsessøgning undersøges. Disse områder udgør imidlertid ikke i alle tilfælde regioner, sådan som dette begreb blev defineret ovenfor, men dette er et uomgængeligt problem, som enhver empirisk analyse af regional karakter vil løbe ind i[10]. Nogle af regionerne indeholder et eller flere centre, der erhvervsmæssigt set er ret veludviklede, uden at denne erhvervsmæssige udvikling har spredt sig til hele regionen. Det drejer sig især om regionerne Nordjylland med Ålborg som center, Sønderjylland med Sønderborg, Østjylland med Århus og endelig Fyn med Odense som center.

Især i litteratur vedrørende internationale regionale forskelle og i ulandsproblematikken i det hele taget, men også ved behandlingen af nationale regionale forskelle[11], taler man om center- og udkantregioner. Hermed hentydes til det faktum, at en del kontrol- og magtfunktioner er samlet i én eller flere regioner, som typisk vil være de økonomisk veludviklede regioner. Disse centerregioner får en dominerende rolle over for de mindre udviklede regioner - udkantregionerne, der ikke er i stand til at styre deres egen udvikling og er økonomisk afhængige af centret. Regioner som Hovedstadsregionen, Østjylland og til dels Fyn og Øerne øst for Storebælt vil i mange tilfælde være i et sådant forhold til Nord-, Vest- og Sønderjylland, at det er rimeligt at kalde de første for centerregioner og de sidste for udkantregioner, omend opdelingen er meget grov og unuanceret.

---

10) Dette gælder fx området Øerne øst for Storebælt. Det indeholder på den ene side udkantområdet Bornholm og på den anden side den langt mere veludviklede Vestsjællands amtskommune.

11) Se fx Kjølby & Larsen (1975).

KAPITEL 3

GEOGRAFISKE FORSKELLE I UDDANNELSES-MØNSTRENE I BEGYNDELSEN AF 70'ERNE

3.1. Forskelle mellem land og by

Den generation unge, som forløbsundersøgelsen følger, gik i 7. klasse i skoleåret 1967/68. På dette tidspunkt var der stadig kun 7 års undervisningspligt, og næsten overalt på landets skoler foretog man en deling af eleverne efter 7. klasse. Kun på skoler under forsøgsordning fortsatte eleverne i udelte klasser efter deres 7. skoleår.

Både i byområder og i landdistrikter[1] resulterede delingen i, at ca. halvdelen af eleverne kom i 8. klasse, lidt færre i 1. real og kun en lille del forlod skolen. Delingen var således grundlæggende ens i de to urbaniseringsområder, men også kun grundlæggende. Der var forskelle, og disse viste sig først og fremmest ved, at relativt flere kom i 1. real i byerne end på landet (48 pct. mod 40 pct.), samt ved at flere forlod skolen efter 7. klasse på landet end i byerne (8 pct. mod 4 pct.), (tabel 3.1).

---

1) Med byområder menes alle former for bymæssig bebyggelse med mere end 500 indbyggere. Deciderede landområder samt bydannelser med mindre end 500 indbyggere betegnes landdistrikter.

Tabel 3.1. Unge procentvis fordelt efter deres placering i folkeskolen efter 7. klassedelingen. Særskilt for byområder og landdistrikter.

Placering efter 7. klasse[1]	Urbaniseringsområde[2]		Hele landet[3]
	Byområder	Landdistrikter	
	pct.	pct.	pct.
8. klasse	48	52	50
1. real	48	40	44
Gået ud af folkeskolen	4	8	6
I alt pct.	100	100	100
Antal i stikprøven	1.874	995	3.055

Anm.: Tabellen er baseret på vægtede tal.

1) Tabellen indeholder ikke unge, der har gået i skoler, hvor man ikke praktiserede en deling af eleverne efter 7. klasse, samt unge, der har gået i 7. klasse to gange. Det drejer sig i alt om 39 elever.

2) Alle former for bymæssig bebyggelse med mere end 500 indbyggere er henregnet under byområder. Bydannelser med færre indbyggere samt deciderede landdistrikter er henregnet under landdistrikter.

3) Inkl. uoplyst urbaniseringsområde.

Når de unge forlader folkeskolen, står de over for at skulle vælge, om de fortsat vil være under uddannelse, eller om de uden uddannelsesmæssig forberedelse vil gå direkte ud på arbejdsmarkedet. Det er denne uddannelses- eller beskæftigelsessituation i de tidlige år efter afsluttet folkeskoleuddannelse, der her kaldes: uddannelsessøgningen i 16-19-årsalderen.

I begyndelsen af 70'erne er tendenserne i denne uddannelsessøgning groft sagt sådan, at de fleste unge søger en eller anden form for uddannelse, efter de har forladt folkeskolen. Den største del af disse søger en erhvervsforberedende uddannelse og en lidt mindre del søger en studieforberedende uddannelse. Mellem en tredjedel og en fjerdedel af alle unge har endnu ikke i 19-årsalderen modtaget nogen uddannel-

se efter folkeskolen. De fleste af denne såkaldte restgruppe er i en eller anden form for ufaglært arbejde (Ørum 1974). Dette meget grove billede genfindes i begge urbaniseringsområder, men inden for dets rammer er der forskelle mellem land og by.

Alt i alt er det en større del af de unge i byerne, der i 16-19-årsalderen er under uddannelse end i landdistrikterne. På landet er det helt op mod hver tredje, der ingen uddannelse får, hvorimod det i byerne kun er en fjerdedel af de unge, der tilhører restgruppen. Også hvad angår fordelingen af de uddannelsessøgende på studieforberedende og erhvervsforberedende uddannelse, er der forskelle mellem land og by. Det er mere almindeligt at søge studieforberedende uddannelse i byerne end på landet. Gymnasiefrekvensen og HF-frekvensen er sammenlagt 26 pct. i byområderne mod 16 pct. i landdistrikterne. Den faglige uddannelsessøgning derimod er en smule større på landet end i byerne (tabel 3.2).

Tabel 3.2. Unge procentvis fordelt efter deres uddannelsesmæssige placering i 19-årsalderen. Særskilt for byområder og landdistrikter.

Uddannelsesmæssig placering	Urbaniseringsområde[1]		Hele landet[6]
	Byområder	Landdistrikter	
	pct.	pct.	pct.
Gymnasial uddannelse[2]	26	16	22
Skole- og kursussøgende[3]	7	6	7
Faglig uddannelse[4]	42	45	42
Restgruppe[5]	25	32	29
I alt pct.	100	99	100
Antal i stikprøven	1.703	897	2.767

Anm.: Tabellen er baseret på vægtede tal.

1) Se note 2, tabel 3.1.

2) Indeholder såvel gymnasieelever, studenterkursister som HF-kursister.

3) Indeholder ikke folke- og gymnasieskolen. Typiske eksempler er efterskoleelever, realkursister og handelseksamenselever.

4) Kategorien dækker over unge, der får en faglig uddannelse af en vis varighed (de fleste mere end 2½ år, enkelte dog kortere), og som får løn under uddannelsen, uanset om de har en lærekontrakt eller ej. Kategorien omfatter altså flere end de uddannelser, der falder ind under lærlingeloven.

5) Restgruppen indeholder her alle unge, der ikke i 19-årsalderen enten er i gang med eller har fuldført en uddannelse efter afsluttet folkeskoleuddannelse. Restgruppen indeholder også unge, der har fulgt eller følger specialarbejderkurser, samt unge, der har fuldført en handelseksamen uden at fortsætte i en efterfølgende uddannelse.

6) Inkl. uoplyst urbaniseringsområde.

Der er altså konstateret forskelle mellem by og land, både hvad angår delingen efter 7. klasse og den senere uddannelsessøgning i 16-19-årsalderen. Det er en kendsgerning, at placeringen i skolesystemet efter 7. klasse har afgørende betydning for, hvilken uddannelse eller beskæftigelse de unge søger senere hen, og det bliver derfor relevant at undersøge, om de urbaniseringsmæssige forskelle i de 16-19-åriges uddannelsessøgning alene er en konsekvens af forskellene i delingen efter 7. klasse, eller om der sker noget specifikt urbaniseringsmæssigt også her.

Unge, der har gået i 8.-10.-klasseafdelingen, får stort set aldrig gymnasial uddannelse. De vælger i det store og hele mellem faglig uddannelse eller ingen uddannelse. Godt halvdelen søger en faglig uddannelse, mens lidt over en tredjedel tilhører restgruppen. Unge, der har gået i realafdelingen, har derimod flere muligheder. De fleste søger en gymnasial uddannelse - det drejer sig om lidt under halvdelen. Omkring en tredjedel søger en faglig uddannelse, og kun få af realafdelingens unge undlader overhovedet at søge uddannelse. Anderledes forholder det sig med de unge, der forlod skolen allerede efter 7. klasse. Omkring to tredjedele af disse undlader overhovedet at søge uddannelse, og søger de nogen, så drejer det sig om en faglig uddannelse (tabel 3.3).

Tabel 3.4 viser, at denne stærke sammenhæng mellem placeringen i skolesystemet efter 7. klasse og søgningen af studie- eller erhvervsforberedende uddannelse i 16-19-årsalderen findes både på landet og i byerne. Dernæst viser tabellen, at uddannelsessøgningen i 16-19-årsalderen - inden for de rammer som skoleuddannelsen via delingen afstikker for den - generelt er på et højere niveau i byerne end på landet. Både blandt realafdelingens og blandt 8.-10.-klasseafdelingens elever er der således en mindre gymnasial uddannelsessøgning og en tendens til en større restgruppe på landet end i byerne. For alle elever taget under ét blev det konstateret, at den faglige uddannelsessøgning var en smule større på landet end i byerne. Dette skyldes især uddannelsessøgnin-

Tabel 3.3. Unge procentvis fordelt efter deres uddannelsesmæssige placering i 19-årsalderen. Særskilt for unge, der efter 7. klasse kom i henholdsvis 8. klasse, 1. real eller forlod skolen.

Uddannelsesmæssig placering 1)	Placering efter 7. klasse 2)			Alle unge 3)
	8. klasse	1. real	Gået ud af folkeskolen	
	pct.	pct.	pct.	pct.
Gymnasial uddannelse	3	45	1	22
Skole- og kursussøgende	6	7	3	7
Faglig uddannelse	53	33	31	42
Restgruppe	38	14	65	29
I alt pct.	100	99	100	100
Antal i stikprøven	1.314	1.233	145	2.767

Anm.: Tabellen er baseret på vægtede tal.

1) Se note 2, 3, 4 og 5, tabel 3.2.

2) Se note 1, tabel 3.1.

3) Inkl. uoplyst placering efter 7. klasse.

gen hos landdistrikternes unge fra realafdelingen. Blandt realafdelingens unge er den faglige uddannelsessøgning således 6 procentpoint større på landet end i byerne. For 8.-10.-klasseeleverne derimod er andelen under faglig uddannelse ens på land og i by.

Der er en mangfoldighed af forhold i det lokale miljø, som påvirker uddannelsessøgningen hos den opvoksende generation. Det drejer sig fx om forekomsten af uddannelsesinstitutioner, transportfaciliteter, beskæftigelsesmuligheder for såvel faglært som ufaglært arbejdskraft o.m.a. Disse forhold er meget forskellige i landdistrikterne og i byområderne. Den fundne forskel i faglig uddannelsessøgning hos de to skoleafdelingers

Tabel 3.4. Unge, der efter 7. klasse kom i henholdsvis 8. klasse og 1. real, procentvis fordelt efter deres uddannelsesmæssige placering i 19-årsalderen. Særskilt for byområder og landdistrikter.

Uddannelsesmæssig placering 1)	Placering efter 7. klasse[2]			
	8. klasse		1. real	
	Urbaniseringsområde[3]		Urbaniseringsområde	
	Byområder	Landdistrikter	Byområder	Landdistrikter
	pct.	pct.	pct.	pct.
Gymnasial uddannelse	4	1	48	39
Skole- og kursussøgende	6	6	7	8
Faglig uddannelse	54	52	32	38
Restgruppe	35	41	13	15
I alt pct.	99	100	100	100
Antal i stikprøven	782	451	813	364

Anm.: Tabellen er baseret på vægtede tal.

1) Se note 2, 3, 4 og 5, tabel 3.2.

2) Se note 1, tabel 3.1.

3) Se note 2, tabel 3.1.

elever må tages som udtryk for, at disse objektive forhold påvirker 8.-10.-klasseafdelingens unge anderledes, end de påvirker realafdelingens unge. Der må findes andre ressourcer hos realafdelingens unge i landdistrikterne end hos 8.-10.-klasseafdelingens unge. Der tænkes ikke alene på materielle ressourcer, men også på de ressourcer, der ligger i en persons holdning til og normer omkring uddannelse. Den enkelte elevs normer er ikke uafhængige af, i hvilken del af det lokale samfunds økonomiske struktur eleven eller hendes forældre har deres daglige virke. Det samlede norm-

sæt i et område bliver på denne måde afhængigt af selve den økonomiske struktur i området og dermed afhængigt af områdets erhvervsstrukturelle karakter.

3.2. Forskelle mellem regioner[2)]

Der er på ingen måde markante regionale forskelle i, hvordan eleverne deles efter 7. klasse. I alle regioner, med undtagelse af Hovedstadsregionen, kommer ca. halvdelen af eleverne i 8. klasse og lidt færre i 1. real. Under 10 pct. forlader skolen. Kun i Hovedstadsregionen er der lige mange elever, der kommer i 1. real og i 8. klasse. Ligesom ved forskellene mellem land og by viser de regionale forskelle i delingen efter 7. klasse sig hovedsagelig ved afgangen fra skolesystemet efter 7. klasse. I Hovedstadsregionen og i Østjylland er det kun halvt så mange af de unge, der går ud af skolen allerede efter 7. klasse (mellem 3 og 4 pct.), som der er i både Vestjylland, Sønderjylland og Øerne øst for Storebælt. Nordjylland derimod - som også sædvanligvis betegnes som et udkantområde - har på linie med de mere udviklede

2) Det er ikke forløbsundersøgelsens materiale, der danner grundlag for den følgende behandling af de regionale uddannelsesforskelle, men offentlig statistik. Dette indebærer kun få sammenligningsproblemer med resultaterne fra forløbsundersøgelsen, idet det er muligt ved brug af undervisningsministeriets folkeskolestatistik inden for hver af de 7 regioner at beregne, hvor stor en andel af de unge, som gik i 7. klasse i skoleåret 1967/68, der kom i henholdsvis 1. real og 8. klasse, samt hvor stor en del, der forlod skolen. Altså oplysninger, der fuldstændig svarer til de oplysninger, forløbsundersøgelsen kunne give vedrørende delingen i byer og på landet. Ligeledes er det muligt ved brug af Danmarks Statistiks nystartede individualstatistik på uddannelsesområdet inden for hver af de 7 regioner at få et billede af, hvor stor en del af en generation unge, der i midten af 70'erne er under eller har fuldført henholdsvis en gymnasial uddannelse og en faglig uddannelse, samt hvor mange der tilhører restgruppen.

Tabel 3.5. De elever, der i skoleåret 1968/69 gik i henholdsvis 8. klasse og 1. real, udregnet som en procent af antallet af elever i 7. klasse i skoleåret 1967/68. Særskilt for de enkelte regioner.

Placering på 8. klassetrin i skoleåret 1968/69	Regioner[1]							
	Hovedstadsområdet	Øerne øst for Storebælt	Fyn	Østjylland	Nordjylland	Vestjylland	Sønderjylland	Hele landet
	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.
8. klasse	48	50	47	51	50	49	52	49
1. real	48	43	45	46	45	43	42	45
Gået ud af folkeskolen[2]	4	7	8	3	5	8	7	5
I alt pct.	100	100	100	100	100	100	101	99
I alt antal	20.889	9.303	6.634	12.151	8.497	10.175	3.883	71.532

1) Jf. note 9, kapitel 2.

2) Andelen af elever, der har forladt folkeskolen efter 7. klasse, findes ikke opgjort regionalt, og kategorien: "gået ud af folkeskolen" er i denne tabel udregnet som et residual.

Kilder: Statistik for folkeskolen 1967-68, tabel 3.11.
Statistik for folkeskolen 1968-69, tabel 3.12.

33

regioner en lav andel, der forlader skolen tidligt (5 pct.), (tabel 3.5). Som tidligere nævnt er Nordjylland en af de mest sammensatte regioner i landet. Den består af en stor økonomisk veludviklet by: Ålborg, der fungerer som center for et opland, hvor landbrug og fiskeri er de dominerende erhverv, og hvor den industrielle produktion er svag.

I tabel 3.6 er vist, hvordan delingen har fungeret i hvert af de tre amter: Thisted, Hjørring og Ålborg. Tabellen viser, at der er betydelige forskelle inden for den nordjyske region, og at disse især viser sig i afgangen fra skolesystemet. I Thisted amt, som er den mindst udviklede del af regionen, er der fire gange så mange unge, der forlader skolen efter 7. klasse, som der er i regionens center: Ålborg amt (12 pct. mod 3 pct.)

Heller ikke ved den senere søgning af erhvervs- og studieforberedende uddannelse i 16-19-årsalderen kan der i midten af 70'erne konstateres markante regionale forskelle.

Tabel 3.6. De elever, der i skoleåret 1968/69 gik i henholdsvis 8. klasse og 1. real, udregnet som en procent af antallet af elever i 7. klasse i skoleåret 1967/68. Særskilt for de tre nordjyske amter.

Placering på 8. klassetrin i skoleåret 1968/69	Amter			
	Ålborg amt	Hjørring amt	Thisted amt	Hele Nordjylland
	pct.	pct.	pct.	pct.
8. klasse	52	50	44	50
1. real	45	45	44	45
Gået ud af folkeskolen[1)]	3	5	12	5
I alt pct.	100	100	100	100
I alt antal	3.920	3.108	1.469	8.497

1) Se note 2. tabel 3.5.

Kilder: Statistik for folkeskolen 1967-68, tabel 3.11.
Statistik for folkeskolen 1968-69, tabel 3.12.

I tabel 3.7 er der på baggrund af materiale fra Danmarks Statistiks individualstatistik på uddannelsesområdet vist en opgørelse over, hvordan den generation unge, der fylder 18 år i løbet af 1975, er fordelt på forskellige typer af uddannelser, når deres igangværende eller afsluttede uddannelse opgøres i efteråret 1975[3]. I de fleste regioner er det knap en fjerdedel af de unge, der i 18-årsalderen er under studieforberedende gymnasial uddannelse, en anden fjerdedel er under praktisk erhvervsforberedende uddannelse, godt en tredjedel tilhører restgruppen og resten er enten skole- eller kursussøgende eller under den 1-årige handelseksamen. To regioner afviger fra dette mønster. Den gymnasiale frekvens er væsentlig større i Hovedstadsregionen end i resten af landet (30 pct.), hvorimod den faglige frekvens er som for landet som helhed. Omvendt er det i Sønderjylland. Hér finder man landets største faglige frekvens (32 pct.) og landets mindste gymnasiale frekvens (16 pct.).

Flere og flere unge har her i begyndelsen og midten af 70'erne taget den 1-årige handelseksamen. Dette er langt mere almindeligt ude omkring i landet end i Hovedstadsregionen. Her er det kun 5 pct. af de unge, der modtager denne uddannelse, modsat de øvrige regioner, hvor procenten ligger på mellem 11 og 16 pct. - mindst på Fyn og størst i Vestjylland.

På landsplan er restgruppen, når den opgøres i 18-årsalderen, i midten af 70'erne ca. 37 pct. Dette gælder i hele landet med undtagelse af et par regioner. Igen er det Sønderjylland, der skiller sig ud med landets mindste restgruppe (32 pct.) og Øerne øst for Storebælt med landets største restgruppe (41 pct.).

---

3) Fordelingen af de unge på uddannelsestyper er, når man ser på landsplantallene, ikke identiske i tabel 3.7 og 3.2. Dette skyldes, at den uddannelsesmæssige placering i tabel 3.7 opgøres i 18-årsalderen og i tabel 3.2 i 19-årsalderen. En del unge påbegynder i løbet af deres 18. og 19. år en uddannelse, som oftest er erhvervsforberedende, hvorfor restgruppen er større, når den uddannelsesmæssige placering opgøres i 18-årsalderen, end når den opgøres i 19-årsalderen (Ørum 1974, tabel 2.8 og 2.10).

Tabel 3.7. Unge, der fylder 18 år i løbet af 1975[1], procentvis fordelt efter deres uddannelsesmæssige placering[2] den 1. oktober 1975. Særskilt for de enkelte regioner[3].

Uddannelsesmæssig placering 6)	Regioner[4] Hovedstadsområdet	Øerne øst for Storebælt	Fyn	Østjylland	Nordjylland	Vestjylland	Sønderjylland	Hele landet[5] 11)
	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.	pct.
Gymnasial uddannelse 7)	30	20	21	23	24	21	16	23
Skole- og kursussøgende 8)	3	5	5	5	4	5	6	5
Faglig uddannelse 9)	24	22	25	24	22	22	32	25
1-årig handelseksamen	5	12	11	12	14	16	13	10
Restgruppe 10)	38	41	38	37	36	36	32	37
I alt pct.	100	100	100	101	100	100	99	100
Antal i registret	20.438	7.908	5.886	11.492	6.977	10.744	3.208	69.569

Anmærkninger og noter til tabellen findes på næste side.

Anmærkninger og noter til tabel 3.7.

1) Tabellen vedrører kun 95 pct. af alle unge født i 1957.

2) Igangværende eller fuldført uddannelse.

3) Den enkelte unge er ikke registreret i den region, hvor han eller hun bor, men i den region, hvor uddannelsesstedet er placeret.

4) Jf. note 9, kapitel 2.

5) Denne fordeling for hele landet er ikke identisk med den fordeling, der - på baggrund af forløbsundersøgelsens materiale - er vist for hele landet i tabel 3.2. Dette skyldes ikke væsensforskelle mellem det materiale, der ligger til grund for denne tabel - Danmarks Statistiks individualstatistik - og forløbsundersøgelsens materiale, men at den uddannelsesmæssige placering her opgøres i 18-årsalderen i modsætning til i 19-årsalderen i tabel 3.2. I Ørum (1974) er de unges uddannelsesmæssige placering opgjort både i 18-årsalderen og i 19-årsalderen (tabel 2.8 og 2.10). En sammenligning af disse to opgørelser viser, ligesom en sammenligning af fordelingerne i denne tabel og i tabel 3.2, at restgruppen er større, når den opgøres i 18-årsalderen, end når den opgøres i 19-årsalderen, idet en del unge påbegynder en eller anden faglig uddannelse mellem deres 18. og 19. år, samt at gymnasiefrekvensen ikke påvirkes nævneværdigt af, om denne opgøres i 18- eller 19-årsalderen.

6) Danmarks Statistiks integrerede elevregister samles af 5 delregistre, der til sammen dækker stort set samtlige landets uddannelsesinstitutioner. Ved opgørelsen af en årgang unges fordeling på de forskellige typer af uddannelse, tælles den enkelte unge kun med én gang, nemlig således at igangværende uddannelse registreres frem for fuldført uddannelse og erhvervsuddannelse frem for almen uddannelse.

7) Indeholder såvel gymnasieelever, studenterkursister som HF-kursister.

8) Vedrører ikke elever på folke- og gymnasieskoler. Typiske eksempler er efterskoleelever og højskoleelever.

9) Kategorien dækker over unge, der er under en række forskellige, faglige uddannelser. Det drejer sig typisk om en lærlinge- eller EFG-uddannelse, men også om helt korte praktisk betonede uddannelser, som fx sygehjælperuddannelsen og ret langvarige, mere teoretisk prægede uddannelser, som fx økonomauddannelsen. Kategorien medtager ikke unge, der er under specialarbejderuddannelse.

10) Til restgruppen er medregnet alle unge, der ikke enten er under uddannelse eller har fuldført en uddannelse siden folkeskolen. Restgruppen indeholder dog unge, der enten er under eller har fuldført en specialarbejderuddannelse.

11) Inkl. uoplyst region.

Kilde: Materiale fra det integrerede elevregister i Danmarks Statistiks individualstatistik på uddannelsesområdet.

3.3. Sammenfattende om de geografiske forskelle i uddannelsesmønstrene

De fundne geografiske forskelle i uddannelsesmønstrene er af en sådan størrelsesorden, at de i lyset af de forskelle, der i øvrigt eksisterer i vort uddannelsessystem, så som kønsforskelle og forskelle mellem personer placeret i forskellige positioner i samfundets økonomiske og sociale struktur, må betegnes som begrænsede.

Forskellene mellem land og by viste sig, hvad angår delingen efter 7. klasse, hovedsagelig ved, at dobbelt så stor en andel af de unge på landet som i byerne forlod skolen allerede efter 7. klasse, men også ved at flere kom i 1. real i byerne end på landet. Ved de 16-19-åriges uddannelsessøgning bestod forskellene i, at relativt flere unge fra byerne søgte studieforberedende uddannelse, samt i at restgruppen var lidt større på landet end i byerne. Den faglige uddannelsessøgning derimod var af samme omfang på landet som i byerne.

Også forskellene mellem regionerne bestod, når man så på delingen efter 7. klasse, fortrinsvis i afgangen fra skolesystemet på dette klassetrin. Dobbelt så stor en del af de unge forlod skolen allerede efter 7. klasse i regionerne Vestjylland, Sønderjylland og Øerne øst for Storebælt som i de mere udviklede regioner, Østjylland og Hovedstadsregionen. De 16-19-åriges uddannelsessøgning var derimod nogenlunde ens i de fleste af landets regioner. Kun Hovedstadsregionen og Sønderjylland afveg fra resten af landet; Hovedstadsregionen ved at have en stor gymnasiefrekvens og en lille andel af de unge, der søgte den 1-årige handelseksamen; Sønderjylland ved at have en lille gymnasiefrekvens, en stor andel under faglig uddannelse og landets mindste restgruppe.

Denne gennemgang af de geografiske forskelle i uddannelsesmønstrene i midten af 70'erne efterlader det hovedindtryk, at uddannelsessøgningen i det store og hele er ens i landets ret forskelligt udviklede regioner samt på land og i by. Der er konstateret enkelte forskelle i uddannelsesmønstrene mel-

lem udviklede og mindre udviklede regioner og mellem land og by. I kapitel 6 vender vi tilbage til dette resultat, der skal ses i lyset af den integration, der har fundet sted af landets regioner og af land- og bysamfund. Udviklingen i kommunikation, infrastruktur og øget specialisering og arbejdsdeling mellem erhvervene og inden for de enkelte erhverv er forhold, der har medvirket til at øge kontakten og afhængigheden mellem landets centre og udkanter.

39

KAPITEL 4

HOVEDTRÆK AF UDVIKLINGEN I UDDANNELSESMØNSTRE OG ERHVERVSSTRUKTUR PÅ LANDSPLAN 1945-1975

Som tidligere nævnt er det en grundlæggende opfattelse i denne studie, at såvel uddannelsessystemets udformning som den anvendelse, det får via de enkelte individers uddannelsessøgning, ikke kan forstås løsrevet fra samfundets økonomiske og sociale struktur. Uddannelsesprocessen har som sit resultat en arbejdsstyrke med bestemte sæt af faglige og holdningsmæssige kvalifikationer, og uddannelsessystemet har som en af sine væsentligste funktioner, at det medvirker til genskabelsen af samfundets økonomiske og sociale struktur.

Den økonomiske struktur er under stadig udvikling. En udvikling, der - når den betragtes konkret i en bestemt historisk periode - dels er præget af, hvordan det menneskelige arbejde samfundsmæssigt er organiseret, men også præget af naturen og samfundets sociale, demografiske og politiske struktur.

Det forhold, at den økonomiske struktur er i udvikling, bevirker, at arbejdsprocesserne hele tiden forandres. Dermed opstår nye behov for færdigheder hos arbejdskraften, samtidig med at kvalifikationer, der tidligere var helt centrale, bliver overflødige. Denne løbende forandring i arbejdsprocesserne indebærer, at også uddannelsen for at opfylde sin samfundsmæssige funktion løbende ændres.

Udviklingen i uddannelsesmønstrene er - ikke på helt kort sigt, men i det lange historiske perspektiv - grundlæggende præget af forandringer i samfundets økonomiske struktur. Her-

med er ikke sagt, at man med rimelighed kan slutte direkte fra det økonomiske niveau i samfundet til uddannelsesmønstrene hos ungdommen. Netop fordi en stor del af uddannelserne foregår inden for det offentlige, skal en stor del af de ændrede behov for færdigheder hos arbejdskraften omsættes i det politiske system for at blive imødekommet. Denne omsætning er ikke altid lige enkel, og den kræver tid. Der vil ofte opstå et vist - og i nogle tilfælde betydeligt - tidsmæssigt efterslæb mellem en ændring i behovet for kvalifikationer og tilsvarende ændringer i uddannelsessystemet. Det kan være en uddannelsespolitisk nyskabelse eller blot en ændret fordeling af de unge på de eksisterende uddannelsestyper.

Uddannelsessystemet er altså ikke blot et system, der spiller en funktionel rolle i genskabelsen af samfundets økonomiske struktur, men også et system, der har sit eget liv ofte med væsentlige effekter på, hvilke konkrete udviklinger der foregår i samfundsøkonomien. Udviklingen i den økonomiske struktur er således også betinget af, hvordan uddannelsessystemet har reageret på ændrede kvalifikationskrav.

Det er en naturlig følge af ovenstående forståelse af uddannelsessøgningen og dens samfundsmæssige sammenhæng at foretage en historisk analyse af uddannelsessøgningen. Dette skal gøres i det følgende. Ovenstående opfattelse sætter visse rammer for en sådan analyse. Det ville således være meningsløst at behandle udviklingen i uddannelsessøgningen alene. Denne kunne nok meningsfyldt beskrives isoleret, men ikke meningsfyldt analyseres løsrevet fra en beskrivelse af udviklingen i den økonomiske struktur.

Den følgende analyse falder i tre dele. Først en kort beskrivelse af nogle hovedtræk af udviklingen i den samfundsmæssige produktion. Derefter følger en gennemgang af udviklingen i de 16-19-åriges uddannelsessøgning fra 1945 og til i dag. Udviklingen i den faglige uddannelsessøgning behandles, især lærlinge- og EFG-uddannelsen, men også de kortere grundlæggende mellemteknikeruddannelser inddrages. Der

bliver set på udviklingen i frekvensen for gymnasial uddannelsessøgning, og restgruppens størrelse i udvalgte år undersøges. Afslutningsvis sammenholdes udviklingen i de to makrovariable - økonomien og uddannelsessøgningen.

Der er med andre ord tale om en analyse af strukturændringer og ikke en analyse af indholdsmæssige forandringer. Således gennemføres ingen analyse af, hvilken type af kvalifikationer der opstår behov for ved bestemte forandringer i den økonomiske struktur. Ligesom det ikke nærmere bliver behandlet, hvilken type af mere konkrete faglige og holdningsmæssige kvalifikationer de enkelte uddannelser forsyner ungdommen med. Disse yderst relevante analyser, hvoraf der allerede findes en række, men desværre kun for dele af uddannelsessystemet og ofte meget lidt empirisk orienterede, må tages op i anden sammenhæng.

4.1. Hovedtræk af udviklingen i den samfundsmæssige produktion

Der skal ikke her foretages en dyberegående analyse af udviklingen i den samfundsmæssige produktion. Derimod skal vi i det følgende kort fremhæve de udviklingslinier, som der synes at være bred enighed om.

Siden midten af forrige århundrede har det danske samfund langsomt forvandlet sig fra et landbrugssamfund til et industrisamfund. I perioden efter 2. verdenskrig, hvor denne forandring af samfundets materielle fundament hidtil var foregået langsomt gennem mange årtier, sker der en voldsom udvikling i den økonomiske struktur, ledsaget af omfattende forandringer i arbejdsprocesserne. Ændringerne består ikke alene i forskydninger mellem erhvervene i form af en relativ vækst i de tertiære og sekundære erhverv og en tilbagegang i de primære[1], men også in-

1) Opdelingen primære, sekundære og tertiære erhverv er en skelnen mellem på den ene side erhverv, hvori der foregår en direkte udvindelse af naturens ressourcer, så som landbrug, fiskeri, minedrift o.a. - på den anden side erhverv, hvori der foregår en råstofforarbejdning, så som håndværk, industri, bygge- & anlægsvirksomhed samt de offentlige værker - og til sidst tjenesteydende erhverv, så som handel, transport og al anden offentlig og privat servicevirksomhed.

den for de enkelte erhverv forandrer arbejdsprocesserne sig kraftigt[2].

Der er tale om en industrialiseringsproces, som ikke alene vedrører industrisektorens andel af produktion og arbejdsstyrke, men som har effekter på alle samfundets niveauer. En proces, der består i, at maskiner og arbejdets organisering får stigende betydning inden for alle erhverv. En proces, hvorved behovet for service både offentlig og privat stiger. En proces, hvor produktionen specialiseres, og hvor der sker en øget arbejdsdeling både mellem og inden for de enkelte erhverv. En koncentrationsproces o.m.a.

Inden for landbruget ser man således koncentrationstendenser i hele perioden. Produktionen mekaniseres og rationaliseres[3], arbejdets produktivitet stiger og landbruget afgiver arbejdskraft til andre erhverv. Industriproduktionen er stagnerende i størstedelen af 50'erne. Først mod slutningen af 50'erne bedres konjunkturerne, og industrien ekspanderer. I takt med væksten i produktionen ses der en koncentration af den danske industri, der efter europæisk målestok består af relativt mange små virksomheder.

---

2) De primære erhverv er i perioden 1949 til 1975 faldet fra at udgøre 20 pct. af bruttofaktorindkomsten til 10 pct., de sekundære steget fra at udgøre 36 pct. til 41 pct. og de tertiære steget fra 40 pct. til 49 pct. Denne udvikling er kraftigst fra slutningen af 50'erne (Milhøj 1972, tabel V.3 samt Statistisk Tiårsoversigt 1976). Hermed har arbejdsstyrken ændret sammensætning. I 1950 arbejdede 26 pct. af den erhvervsaktive befolkning i de primære erhverv, 34 pct. i de sekundære og 38 pct. i de tertiære. I 1965 var tallene 15 pct., 38 pct. og 45 pct. I 1974 var det kun 9 pct., der var beskæftiget i de primære erhverv, igen 34 pct. i de sekundære og 55 pct. i de tertiære (Statistisk Tiårsoversigt 1973 og 1977).

3) Larsen m.fl. (1976).

Men der er i denne periode overvejende tale om en udvidelse af produktionsapparatet på uændret teknisk grundlag[4]. Ekspansionen består af, hvad man har kaldt en ekstensiv produktionsudvidelse. Først i begyndelsen af 60'erne sker der ved siden af den fortsatte produktionsudvidelse på det eksisterende tekniske grundlag en indførelse af nye produktionsteknikker. Denne tendens til rationalisering af produktionen forstærkes betydeligt fra midten af 60'erne og begyndelsen af 70'erne. Der indføres i langt højere grad end tidligere nye produktionsteknikker, arbejdets produktivitet stiger kraftigere end i begyndelsen af 60'erne ligesom koncentrations- og centraliseringstendenserne er stærkest i denne periode[5]. Ekspansionen består af, hvad man har kaldt en overvejende intensiv produktionsudvidelse.

Hele perioden er præget af en voksende servicesektor, men det er især fra midten af 60'erne, hvor der sker en mere intensiv produktionsudvidelse i fremstillingserhvervene, at de tertiære erhvervs andel af arbejdsstyrken stiger voldsomt (jf. note 2).

4.2. Udviklingen i uddannelsesmønstrene

Tabel 4.1 angiver for hvert af årene 1945 til 1975, hvor stor en andel af en årgang unge der påbegynder en lærlinge- eller EFG-uddannelse (den faglige frekvens), hvor stor en andel der påbegynder en gymnasial uddannelse (den gymnasiale frekvens), samt hvor stor en andel der ikke påbegynder nogen af disse typer af uddannelse. Denne sidste andel bliver i det følgende kaldt residualet, og der foretages en vurdering af, i hvor høj grad dette residual er et rimeligt udtryk for størrelsen af restgruppen opgjort ved 19-årsalderen op gennem efterkrigstiden.

---

4) Mathiesen (1976).

5) Samme sted samt Nielsen (1976).

Tabel 4.1. Tilgangsfrekvenser for lærlingeuddannelsen, EFG-uddannelsen og den gymnasiale uddannelse i hvert af årene 1945-1975.

Uddannelsesfrekvens	År															
	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
	- pct. -															
Den andel af en årgang unge, der påbegynder en lærlinge- eller EFG-uddannelse 1)	21	33	31	32	30	32	31	31	33	35	33	31	34	35	41	43
Den andel af en årgang unge, der påbegynder en gymnasial uddannelse 2)	5	5	5	6	6	6	6	6	6	7	7	7	7	9	10	10
Den andel af en årgang unge, der hverken påbegynder en lærlinge-, EFG- eller gymnasial uddannelse	74	62	64	62	64	62	63	63	61	58	60	62	59	56	49	47
I alt pct.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Uddannelsesfrekvens	År														
	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
	- pct. -														
Den andel af en årgang unge, der påbegynder en lærlinge- eller EFG-uddannelse 1)	44	45	44	47	46	44	39	37	37	37	33	32	32	28	29
Den andel af en årgang unge, der påbegynder en gymnasial uddannelse 2)	11	11	11	11	14	15	18	21	23	24	26 3)	30 3)	32 3)	30	32
Den andel af en årgang unge, der hverken påbegynder en lærlinge-, EFG- eller gymnasial uddannelse	45	44	45	42	40	41	43	42	40	39	41	38	36	42	39
I alt pct.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Anmærkninger og noter til tabellen findes på næste side.

Anmærkninger og noter til tabel 4.1.

1) Lærlingefrekvensen vedrører for årene frem til 1958 alene læreforhold med kontraktpligt. Fra 1958 vedrører frekvenserne såvel læreforhold med kontraktpligt (§1-lærlinge), som læreforhold uden kontraktpligt (§30-lærlinge). Sidstnævnte vil typisk være læreforhold mellem forældre og børn samt læreforhold for unge over 18 år. Fra 1972 vedrører frekvensen, ud over den traditionelle mesterlære, også EFG-uddannelsen.

2) Den gymnasiale uddannelsesfrekvens vedrører for årene 1945-1966 både gymnasieelever og studenterkursister. For årene 1967-1975 indeholder den yderligere HF-kursister.

3) Socialforskningsinstituttet har i tidligere offentliggørelser fra ungdomsforløbsundersøgelsen opgjort gymnasiefrekvensen for de unge, der var i 19-årsalderen i 1973, til 24 pct. De fleste af disse unge vil have påbegyndt deres gymnasiale uddannelse i 1971 eller 1972. Beregninger, der ikke skal bringes her, viser, at forskellen mellem dette tal og de her beregnede frekvenser kan forklares ved: 1) at disse frekvenser er tilgangsfrekvenser modsat forløbsundersøgelsens frekvens, der er en gennemførelsesfrekvens, 2) at der i disse frekvenser er medregnet alle, der påbegynder en gymnasial uddannelse uanset alder, hvilket for studenter- og HF-kursernes vedkommende indebærer en del unge over 19 år.

Kilde: Bilagstabel 1 og 2.

En nærmere redegørelse for beregningen af den faglige frekvens ses i anmærkningerne og noterne til bilagstabel 1, hvor der er angivet frekvenser særskilt for almindelige lærlinge (§1-lærlinge), lærlinge over 18 år (§30-lærlinge) samt EFG-elever. Analogt hertil findes redegørelsen for beregningen af den gymnasiale frekvens i anmærkningerne og noterne til bilagstabel 2, hvor der er angivet frekvenser særskilt for HF-kursister, gymnasieelever samt studenterkursister.

Den følgende fremstilling skal således bygge på tilgangsfrekvenser. Tal, der oplyste om gennemførelsesfrekvenser, ville imidlertid være et mere relevant udtryk for en generation unges fordeling på de nævnte uddannelsestyper. Det statistiske materiale, der er tilgængeligt, tillader - når det skal være sammenligneligt over så lang en periode, som den, der her analyseres - desværre ikke beregning af andet end tilgangsfrekvenser. Hvis frafaldet fra henholdsvis den gymnasiale og den faglige uddannelse har været nogenlunde konstant i den undersøgte periode, skulle det alligevel væ-

Figur 4.1. Tilgangsfrekvensen for lærlingeuddannelsen, EFG-uddannelsen og den gymnasiale uddannelse i hvert af årene 1945-1975.

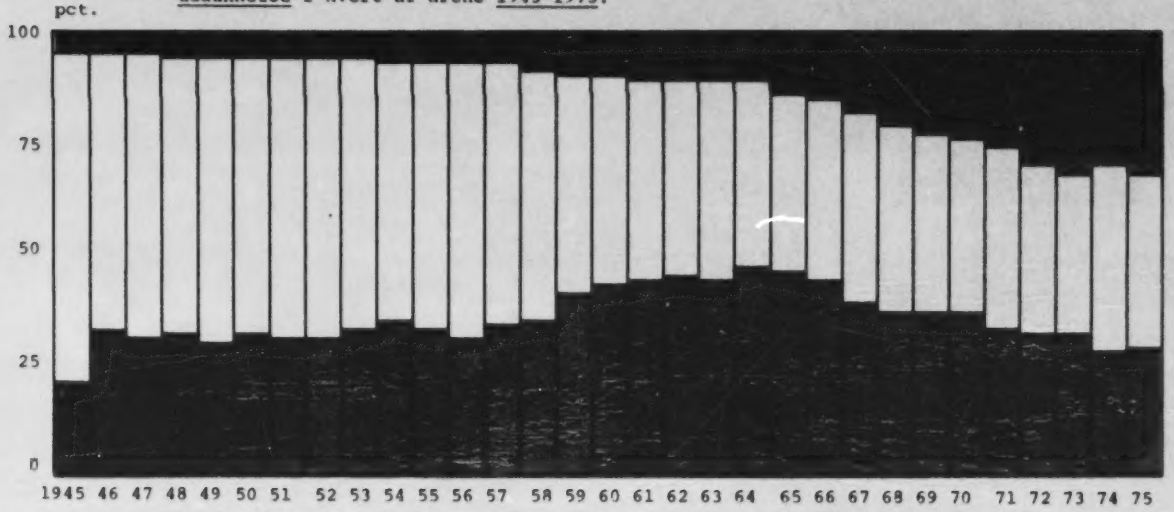

Den andel af en årgang unge, der påbegynder en gymnasial uddannelse.

Den andel af en årgang unge, der hverken påbegynder en lærlinge-, EFG- eller gymnasial uddannelse.

Den andel af en årgang unge, der påbegynder en lærlinge- eller EFG-uddannelse.

re muligt, med tilgangsfrekvenserne som udgangspunkt, at sige noget og udviklingstendenserne mht., hvilke typer af uddannelse en ungdomsårgang får. For lærlingeuddannelsernes vedkommende kender man desværre ikke frafaldet i den første del af efterkrigstiden. Først efter 1958 findes statistik om afbrudte læreforhold. Denne viser, at det siden slutningen af 50'erne har været en nogenlunde konstant andel, nemlig omkring 20 pct. af alle førstegangslæreforhold, der er blevet afbrudt inden læreforholdets udløb[6]. Også for gymnasiernes vedkommende har det først været muligt at kende frafaldsprocenten fra engang i slutningen af 50'erne. Dengang var det ca. 10 pct. af alle, der startede i 1. g, som forlod gymnasiet uden studentereksamen. Denne procent har holdt sig på omkring 10 pct. op gennem 60'erne og 70'erne[7].

For de første godt 10 år efter krigen vides det altså ikke, om bevægelser i tilgangsfrekvenserne nødvendigvis medfører ændringer i, hvilken type af uddannelse de unge opnår. Fra slutningen af 50'erne og frem kan man derimod slutte direkte fra bevægelser i tilgangsfrekvenserne til bevægelser i gennemførelsesfrekvenser.

---

6) Klöcker-Larsen har for årene 1958-1963 beregnet flg. frafaldsprocenter, 18, 16, 18, 24, 20 og 21 (Klöcker-Larsen 1964, s. 157). For årene 1965, 1969 og 1973 er på baggrund af Statistiske Efterretninger (1966 nr. 45, 1970 nr. 62 og 1974 nr. 58) beregnet flg. frafaldsprocenter: 23, 23 og 20.

7) Gymnasieskolens prognoseudvalgs indstilling af 8. marts 1960 beregner frafaldsprocenten for de elever, der startede i 1. g matematisk linie i 1957, til 12 pct., og for dem, der startede i nysproglig linie, til 11 pct. I Statistik for folke- og gymnasieskolen 1965/66 beregnes frafaldsprocenten for dem, der påbegyndte 1. g i 1964, og som forlader skolen i løbet af de tre gymnasieår; dog undtaget elever, der dumper til studentereksamen. Det giver en frafaldsprocent på 8,0 pct. På baggrund af Statistik for gymnasieskolen, studenterkursus og kursus til højere forberedelseseksamen for årene 1972/73, 1973/74 og 1974/75 beregnes (også ekskl. elever, der dumper til studentereksamen) frafaldsprocenten for dem, der påbegyndte 1. g i 1971, til 9,6 pct.

Det fremgår af tabel 4.1 og figur 4.1, at det i den sidste halvdel af 40'erne og i størstedelen af 50'erne er en nogenlunde konstant andel af en årgang unge - ca. en tredjedel, der påbegynder en faglig uddannelse. Fra slutningen af 50'erne, nemlig 1958 og til midt i 60'erne ser man derimod, at en stadig voksende del af en ungdomsårgang modtager en faglig uddannelse.

Den faglige uddannelsesfrekvens topper i 1964, hvor næsten halvdelen af en årgang unge (47 pct.) er under mesterlære. Fra 1964 til begyndelsen af 70'erne falder tendensen til at søge lærlingeuddannelse markant. Situationen er i midten af 70'erne, at den samlede lærlinge- og EFG-frekvens, som i den tidligere efterkrigstid, ligger på knap en tredjedel af en ungdomsårgang.

Hvis man alene ser på den traditionelle mesterlære, har nedgangen imidlertid været betydelig mere markant, end det umiddelbart fremgår af tabel 4.1. Mens alle de 47 pct., der i 1964 var under faglig uddannelse, var i lære, er det kun 20 pct. af de 29 pct., der i 1975 var under faglig uddannelse, som var lærlinge i traditionel forstand - resten var EFG-elever (bilagstabel 1). Lærlingefrekvensen undergår således på mindre end 10 år mere end en halvering.

I modsætning til frekvensen for faglig uddannelsessøgning, der var henholdsvis konstant, kraftigt voksende og kraftigt aftagende, er den gymnasiale frekvens voksende i stort set hele perioden. I størstedelen af efterkrigstiden er denne vækst ret begrænset. Fra midten af 40'erne til midten af 50'erne søges den gymnasiale uddannelse af 5-6 pct. af en årgang unge. Herefter vokser frekvensen med knap ét procentpoint om året og ligger i midten af 60'erne på omkring 11 pct. Fra 1965 ser man i modsætning til tidligere en voldsom vækst i den gymnasiale frekvens. Den når i midten af 70'erne op på omkring en tredjedel af en årgang unge.

Med begrebet restgruppe ønsker man at få et overblik over, hvor stor en andel af en årgang unge, der ikke kom-

mer gennem uddannelsessystemet og får en uddannelse, der giver erhvervskompetence. Det er, såvel for en analyse, der beskæftiger sig med ændringerne i kvalifikationsbehovet, som for en analyse, der behandler den risiko, forskellige grupper af unge har for at opleve alvorlige sociale problemer som fx arbejdsløshed, overordentligt relevant at vide, hvor stor en del af en ungdomsårgang, der op gennem efterkrigstiden sendes ud på arbejdsmarkedet uden nogen form for faglige kvalifikationer.

I denne studie er det restgruppen blandt de 16-19-årige, der undersøges. Det er klart, at nogle af de unge, som endnu ikke i 19-årsalderen har modtaget nogen uddannelse ud over folkeskolen, senere vil påbegynde en uddannelse og dermed ikke længere tilhøre restgruppen. Analyser fra socialforskningsinstituttet viser imidlertid, at det ikke drejer sig om en særlig stor del. Restgruppen bliver kun 5-6 pct. mindre, hvis den opgøres, når de unge er midt i 20'erne, end, hvis den opgøres, når de er i 19-årsalderen[8].

I et sådant forsøg på at vurdere restgruppens udvikling gennem en lang periode støder man imidlertid på en række tekniske problemer, som der kort skal redegøres for. For det første bør man principielt ikke basere en restgruppeopgørelse på tilgangsfrekvenser, men på afgangsfrekvenser. Da nærværende studie er interesseret i udviklingen i restgruppens størrelse i modsætning til en hel præcis angivelse af dens størrelse i ét enkelt år, er det alligevel forsvarligt at basere dens beregning på tilgangsfrekvenser, når det vides, at frafaldsprocenterne ved de forskellige uddannelser er konstante. I en restgruppeopgørelse bør man endvidere kun tælle den enkelte unge med én gang, fx første gang han træder ind i en uddannelse, der giver erhvervskompetence, eller når han påbegynder en uddannelse, der ikke i sig selv giver erhvervskompetence, men hvorom man med rimelig sikkerhed ved, at den leder frem til en anden uddannelse, der giver erhvervskompetence. Det helt generelle problem bliver derfor at finde ud af, hvilke uddannelser det er relevant

8) Ørum (1975).

at tage højde for, når man skal udregne restgruppen.

I den tidlige efterkrigstid - ja, faktisk helt frem til indførelsen af specialarbejderkurserne og visse kortere teknikeruddannelser sidst i 50'erne - var lærlingeuddannelsen den eneste faglige uddannelse inden for byerhvervene. Herudover fandtes uddannelserne på landbrugsskolerne. Det drejer sig for de flestes vedkommende om ret kortvarige uddannelser - mellem et halvt og et helt år. De søgtes overvejende af mænd mellem 18 og 25 år. Op gennem 40'erne, 50'erne og første del af 60'erne var det mellem 2.000 og 3.000 unge, der årligt deltog i kurserne på landbrugsskolerne - det vil sige mellem 3 og 4 pct. af en årgang unge[9]. Stort set alle de unge, der i denne periode modtog en gymnasial uddannelse, fortsatte i en videregående uddannelse, der gav erhvervskompetence. Af mellemlange uddannelser, som ikke nødvendigvis krævede en studentereksamen, var uddannelserne ved seminarierne de mest søgte. Ca. 1.000 unge søgte op gennem 50'erne årligt disse uddannelser uden forudgående studentereksamen[10]. Det drejer sig således om mellem én og to procent af en årgang.

Da der er tale om forholdsvis små tal, som har holdt sig konstante i løbet af 40'erne og 50'erne, betyder disse overvejelser alt i alt, at residualet fra tabel 4.1 kan anvendes i en undersøgelse af udviklingen i restgruppens størrelse i 40'erne og 50'erne[11], når blot man har for øje, at

---

9) Statistiske Efterretninger for årene 1947, 1952, 1957, 1962 og 1967.

10) Statistik og prognoser 1953-1972: For universiteter, de højere læreanstalter, seminarier og teknika, side 263.

11) Når man baserer beregninger af restgruppen på offentlig statistik for tilgangen til forskellige typer af uddannelse, vil der altid være en vis risiko for dobbelttællinger. En sådan restgruppe-beregning vil altid udgøre et minimumsskøn. I beregningen af gymnasiefrekvensen er der taget højde for, om den samme person tælles med mere end én gang. I lærlingefrekvenserne derimod har man - så godt som det nu kan opgøres - kun talt de unge med, der påbegynder deres første lærlingeuddannelse. Overlapninger mellem de to uddannelsestyper er der således heller ikke taget højde for.

man herved gennem hele perioden overvurderer restgruppens størrelse ca. 4-6 pct.

Når man udregner restgruppen for årene efter 1960, er man imidlertid nødt til også at tage højde for de kortere grundlæggende teknikeruddannelser, der indførtes i slutningen af 50'erne. Søgningen til disse uddannelser vokser især i begyndelsen af 60'erne og stabiliserer sig fra midten af 60'erne til at ligge på mellem 3 og 4 pct. af en årgang unge (tabel 4.2 og 4.3).

Tabel 4.2. Tilgangsfrekvenser til de grundlæggende mellemteknikeruddannelser[1], 1966, 1970 og 1972.

Skoleåret	1966/67	1970/71	1972/73
Den andel af en årgang unge, der påbegynder en grundlæggende teknikeruddannelse	2,3	- pct. - 3,8	3,6
Den gennemsnitlige årgangsstørrelse blandt de 16-19 årige	79.831	74.528	74.751

Anm.: Frekvensen er fremkommet ved, at antallet af unge, der påbegynder en grundlæggende mellemteknikeruddannelse, er beregnet som en procent af gennemsnittet af hvert års befolkning i aldrene 16, 17, 18 og 19 år.

1) Af teknikeruddannelser for de 16-19 årige er her kun medtaget de uddannelser, som ikke kræver andre forkundskaber end en grundlæggende skoleuddannelse, som oftest teknisk forberedelseseksamen eller realeksamen. Det drejer sig om uddannelsen til: teknisk tegner, teknisk assistent, konfektionsassistent, biologilaborant, fysiklaborant, kemilaborant, fællesgrundkursus for laboranter, boligkonsulent samt værkstedsskoleuddannelserne.

Kilde: Statistik 1966-73 - Eksamensuddannelserne, tekniske skoler og handelsskoler. Duplikeret materiale fra Danmarks Statistik, samt Statistisk Tabelværk: Befolkningen i de enkelte kommuner pr. 1. januar for 1971 og 1973.

Tabel 4.3. Antal elever ved de grundlæggende mellemteknikeruddannelser[1] i udvalgte år fra 1960-1973.

1961/62	1964/65	1966/67	1968/69	1970/71	1972/73
986	3.040	2.619	2.845	3.389	3.414

1) Tabellen vedrører uddannelser til: teknisk assistent, teknisk tegner, konfektionsassistent, biologilaborant, fysiklaborant, kemilaborant, fællesgrundkursus for laboranter samt laboratorietekniker.

Kilde: Betænkning nr. 710, side 136.

Op gennem den sidste halvdel af 60'erne og begyndelsen af 70'erne bliver det en mere og mere broget affære at få overblik over, i hvilket omfang de unge søger erhvervsuddannelse. Lærlingeuddannelsen er ganske vist stadig den dominerende faglige uddannelse, og den gymnasiale uddannelse stadig den almindeligste indgang til en mere teoretisk præget uddannelse. På trods heraf sker der i disse år en vækst i søgningen til en række ret forskelligartede uddannelser, som ikke falder ind under lærlingeloven, og som heller ikke nødvendigvis kræver en forudgående gymnasial uddannelse. Det drejer sig især om uddannelser inden for sundheds- og socialsektoren. Det er altså ikke længere tilstrækkeligt at basere en restgruppeberegning på residualet fra tabel 4.1. Det er på den anden side uoverkommeligt at beregne restgruppen for hvert af årene 1965-1975, fordi statistik over tilgangen til disse forskellige uddannelser af 16-19 års karakter indtil 1975 har været spredt på forskellige institutioner, der har anvendt ret forskellige opgørelsesmetoder. Det er imidlertid muligt at kende restgruppens størrelse i nogle få år fra perioden 1965 til 1975, idet der er lavet enkelte restgruppeberegninger i denne periode. Den første er fra 1965 og er foretaget i forbindelse med socialforskningsinstituttets undersøgelse af de 14-20-åriges uddannelsesvilkår. De øvrige er fra 70'erne. Det er dels H-planens fra 1972, socialforskningsinstituttets ungdomsforløbsundersøgelses fra 1973 og

oplysninger fra Danmarks Statistik fra 1975. Disse opgørelser er sammen med residualet fra udvalgte år op gennem 40'erne og 50'erne vist i tabel 4.4[12].

Det fremgår af tabellen, at det i den sidste halvdel af 40'erne og størstedelen af 50'erne er en nogenlunde konstant andel af en årgang unge, der ikke får nogen erhvervsuddannelse. Fra slutningen af 50'erne formindskes denne andel ganske betydeligt og ligger i 1965 på omkring en tredjedel af en årgang unge. Her ser den ud til at stabilisere sig. Fra 1965 til 1973 undergår restgruppen blandt de 19-årige ikke nogen nævneværdig formindskelse. Fra 1973 til 1975 er det ikke længere muligt at få umiddelbart sammenlignelige opgørelser. Danmarks Statistiks individualstatistik på uddannelsesområdet er så relativt ny, at den foreløbig, hvis man som her arbejder efter generationsmetoden, kun kan give en restgruppeopgørelse i 18-årsalderen. Da nogle unge påbegynder deres første erhvervsuddannelse så sent som i 19-årsalderen, vil restgruppen altid være noget større, når den opgøres i 18- end i 19-årsalderen. For den generation, som socialforskningsinstituttets ungdomsforløbsundersøgelse følger, har man udregnet restgruppen både i 18- og i 19-årsalderen. Som det fremgår af tabel 4.4, finder man her for årene 1972 og 1973 en restgruppe på 34 pct. i 18-årsalderen og 29 pct. i 19-årsalderen[13]. Tages der yderligere højde for, at denne undersøgelses bortfald er socialt skævt rekrutteret, således at disse opgørelser vil være tilbøjelige til at undervurdere restgruppens størrelse lidt, betyder disse overvejelser alt i alt, at man på baggrund af tabel 4.4 kan tillade sig at konkludere, at restgruppen i forbindelse med søgningen af erhvervsuddannelse i de tidlige ungdomsår ikke er blevet formindsket fra 1973 til 1975.

Det samlede resultat af denne undersøgelse af udviklingen i den gymnasiale frekvens, den faglige frekvens og restgruppen er, at uddannelsessøgningen for en generation unge set

---

12) Angående opgørelsernes indbyrdes sammenlignelighed se bemærkningerne til tabel 4.4.

13) Ørum (1974).

Tabel 4.4. Skøn over restgruppens størrelse i udvalgte år op gennem efterkrigstiden.

	Beregningsmåde		
	A Andelen af en årgang unge, der hverken påbegynder en gymnasial uddannelse eller en grundlæggende faglig uddannelse 1)	B Andelen af en årgang unge, der ikke i 19-årsalderen enten har gennemført en uddannelse, der giver erhvervskompetence, eller er i gang med en uddannelse 2)	C Andelen af en årgang unge, der ikke i 18-årsalderen enten har gennemført en uddannelse, der giver erhvervskompetence, eller er i gang med en uddannelse 3)
	pct.	pct.	pct.
1946	62		
1950	62		
1955	60		
1958	56		
1960	47		
1965[4]	37[5]	31	
1972		28	34
1973		29	
1975			37

1) Disse restgruppeopgørelser stammer fra tabel 4.1 og 4.2. Beregningsmåden tager kun højde for lærlingeuddannelsen, mellemteknikeruddannelser, som ikke kræver andre forkundskaber end en folkeskoleuddannelse, samt de gymnasiale uddannelser.

2) Disse restgruppestørrelser stammer fra hhv. ungdomsundersøgelsen (1965), ungdomsforløbsundersøgelsen (1973) samt statistik samlet og behandlet i forbindelse med undervisningsministeriets Helhedsplanlægning af de videregående uddannelser (1974). I H-planens beregning, der vedrører året 1972, har man samlet statistik fra en lang række forskellige uddannelser, der søges af de 16-19-årige, og fordelt en årgang 19-årige efter, hvilken type af uddannelse de enten gennemgår eller har gennemgået. Resultatet heraf ses af denne tabel:

Skønsmæssig fordeling af en årgang 19-årige mænd og kvinder på uddannelsesgrupper, 1972.

	Årgang 19-årige	Studenter/HF-kuld	Grundl. erhverv. fagl. udd.	Sundh.- & soc. udd.	Søfarts- & landbrugsudd.	Etats- & kommuneudd.	Restgruppe
	antal			- pct. -			
Mænd	38.600	19,7	53,6	3,1	3,6	1,3	18,7
Kvinder	36.200	20,2	25,7	13,8	0,3	1,4	38,6
I alt	74.800	19,9	40,1	8,3	2,0	1,3	28,4

Kilde: H-planen (1974, s. 66).

Både i ungdomsundersøgelsen og i forløbsundersøgelsen har man for én generation unge oplysninger om, hvilken uddannelse de enten har taget eller er i færd med at tage på interviewtidspunktet. I restgruppeopgørelserne fra disse undersøgelser har man til restgruppen regnet enhver, der enten har taget en uddannelse, der giver erhvervskompetence, eller er i færd med at uddanne sig. Til gruppen uddannelsessøgende hører således også unge, der er under almen uddannelse som fx højskole- og efterskoleophold, selv om dette ikke i alle tilfælde vil være et led i en erhvervsuddannelse. Den 1-årige handelseksamen uden efterfølgende uddannelse er i disse opgørelser medregnet i restgruppen. Det samme gælder de kortere kurser på specialarbejderskolerne.

3) Opgørelsen fra 1972 stammer fra ungdomsforløbsundersøgelsen. Den er opgjort efter samme kriterier og på samme materiale som opgørelsen i 1973 ved 19-årsalderen (jf. note 2). Opgørelsen fra 1975 bygger på materiale fra det integrerede elevregister i Danmarks Statistiks nystartede individualstatistik på uddannelsesområdet. Registret samles af fem delregistre, der tilsammen dækker stort set samtlige landets uddannelsesinstitutioner. Ved opgørelsen af en årgang unges fordeling på de forskellige typer af uddannelse tælles den enkelte unge kun med én gang, nemlig således at igangværende uddannelse registreres frem for fuldført uddannelse og erhvervsuddannelse frem for almen uddannelse. Beregningen vedrører ligesom socialforskningsinstituttets kun én generation, men er her opgjort i 18-årsalderen. Restgruppen er forsøgt opgjort efter samme retningslinier som i forløbsundersøgelsen - dog er handelsskoleeksamen uden efterfølgende uddannelse her ikke medregnet i restgruppen.

4) Differencen mellem de 37 pct. og de 31 pct. skyldes hovedsagelig:

- at restgruppen opgjort efter metode A er lidt overvurderet. Der er i 1965 nogle uddannelser, som kan gennemføres uden forudgående gymnasial eller grundlæggende faglig uddannelse. Af uddannelser, der søges af et større antal unge, drejer det sig især om folkeskolelæreruddannelsen samt uddannelserne ved landbrugsskolerne. Op gennem 50'erne og begyndelsen af 60'erne søgte mellem 1.000 og 2.000 unge en folkeskolelæreruddannelse uden først at have taget en studentereksamen, dvs. omkring 2 pct. af en årgang (Statistik og prognoser 1953-1972: For universiteter, de højere læreanstalter, seminarier og teknika, side 263). Omkring 2.000 til 3.000 unge deltog årligt i kurserne på landbrugsskolerne i samme periode, dvs. mellem 3 og 4 pct. af en årgang (Statistiske Efterretninger for årene 1947, 1952, 1957 og 1962).

- at restgruppen opgjort efter metode B undervurderes, idet enhver, der på interviewtidspunktet er under almen uddannelse, så som højskole, ikke henregnes under restgruppen, uanset om denne almene uddannelse er et led i en erhvervsuddannelse eller ej.

5) Tallet er fremkommet ved, at de 40 pct. af en ungdomsårgang, der ifølge tabel 4.1 hverken tager faglig eller gymnasial uddannelse, er reduceret med 3 pct., idet dette ifølge tabel 4.2 og 4.3 kan skønnes at være den andel af en ungdomsårgang, der midt i 60'erne modtog de grundlæggende mellemteknikeruddannelser.

Kilder: 1946-1965: Tabel 4.1, 4.2 og 4.3
1965: Ørum (1974, s. 29)
1972: H-planen (1974)
1973: Ørum (1974, s. 28)
1975: Tabel 3.7

under ét har gennemgået omfattende forandringer fra den tidlige efterkrigstid og til i dag. I den tidlige efterkrigstids svagt industrialiserede samfund var resultatet af en generation unges sortering gennem uddannelsessystemet, at arbejdsmarkedet blev forsynet med arbejdskraft, hvoraf ca. en tyvendedel var alment og teoretisk uddannede, godt en tredjedel var fagligt uddannede og over halvdelen var uden uddannelse. I det højt udviklede industrisamfund i midten af 70'erne er uddannelsessystemet stadig indrettet til at levere disse hovedgrupper, men med en helt anden fordeling af de unge på de tre grupper. Resultatet af en årgang unges vej gennem uddannelsessystemet er i midten af 70'erne, at ungdommen deles i tre næsten lige store grupper. En tredjedel får i 1976 en mere alment og teoretisk præget uddannelse. Godt en tredjedel får en eller anden form for faglig uddannelse, og mellem en tredjedel og en fjerdedel får ikke i ungdomsårene en erhvervsuddannelse og bliver den almindelige, underordnede arbejdskraft.

Denne udvikling er, som det er fremgået af det forrige,

ikke foregået jævnt op gennem perioden, men i faser. Den første fase er fra midten af 40'erne til slutningen af 50'erne, hvor uddannelsessøgningen hos en generation unge stort set har været den samme fra år til år. Den gymnasiale frekvens vokser ganske vist svagt, men ikke nok til at rykke ved det generelle billede. Den næste fase er noget kortere end den første og går fra 1958 til midt i 60'erne. I denne periode vokser den samlede uddannelsessøgning betydeligt, idet vi ser en voldsom vækst i lærlingefrekvensen med et deraf følgende markant fald i restgruppen. Denne næsten halveres på mindre end 10 år. Efter 1965 ser man ikke længere nogen vækst i den samlede uddannelsessøgning, men en stabilisering af en restgruppe på knap en tredjedel af en årgang unge. Samtidig med denne stabilisering sker der en markant ændring i, hvilken type af uddannelse de uddannelsessøgende modtager. Den almene uddannelsessøgning styrkes på bekostning af den praktisk erhvervsbetonede. Den gymnasiale uddannelsessøgning vokser således voldsomt i denne periode, samtidig med at den faglige frekvens falder betydeligt. Resultatet er som tidligere nævnt, at de unge i midten af 70'erne deles i tre næsten lige store grupper. Lidt mere end en tredjedel får en mere praktisk uddannelse, der giver erhvervskompetence umiddelbart, omkring en tredjedel får en studieforberedende uddannelse og lidt under en tredjedel har endnu ikke i 19-årsalderen modtaget nogen uddannelse ud over den grundlæggende folkeskoleuddannelse.

4.3. Sammenligning mellem den erhvervsmæssige og den uddannelsesmæssige udvikling

Den foregående behandling har vist, at der i løbet af efterkrigstiden er sket betydelige forandringer i samfundets materielle fundament. Industrialiseringen af produktionen har inden for alle sektorer - og ikke kun industrisektoren - givet anledning til betydelige ændringer i behovet for kvalifikationer hos den arbejdsstyrke, der skulle udføre

de stærkt forandrede arbejdsprocesser. Behandlingen af udviklingen i uddannelsesmønstrene viste da også, at disse har ændret sig markant gennem de sidste 30 år, samt at ændringerne ikke er foregået jævnt op gennem efterkrigstiden, men i faser.

En sammenligning af den erhvervsmæssige og den uddannelsesmæssige udvikling viser et tydeligt sammenfald af de faser, der præger de to forholds udvikling: Det er således først i slutningen af 50'erne, hvor der for alvor kommer gang i industrialiseringen af den danske produktion, at vi ser betydelige ændringer i de 16-19-åriges uddannelsessøgning. Indtil da havde den holdt sig nogenlunde konstant fra år til år.

Det er i de år, hvor udvidelsen af industriproduktionen hovedsagelig foregår på et uændret teknisk grundlag (ekstensiv produktionsudvidelse) og hvor koncentrations- og centraliseringstendenser er relativt begrænsede, at man ser den markante vækst i lærlingefrekvensen og den faldende restgruppe.

I begyndelsen af 60'erne indføres der derimod i højere grad nye produktionsteknikker, produktionen maskiniseres betydeligt, således at arbejdets produktivitet stiger. Dette gælder ikke kun inden for fremstillingserhvervene, men er tendenser, der også ses i de primære og tertiære erhverv. Udviklingen er først for alvor markant fra slutningen af 60'erne og i begyndelsen af 70'erne. Det er i disse år med den mere intensive udvidelse af industriproduktionen, øget organisering af arbejdet, øget arbejdsdeling, øget specialisering og en betydelig vækst i industriafledte servicefunktioner, hvoraf en del er blevet varetaget af den offentlige sektor, at praktisk og faglig kvalificering erstattes af almen og mere teoretisk kvalificering. Man ser i denne periode et betydeligt fald i den faglige frekvens, en kraftig vækst i den gymnasiale frekvens, øget søgning til en række forskellige erhvervsuddannelser, især inden for sundheds- og socialsektoren, og en konstant restgruppe.

Denne kortfattede sammenligning mellem udviklingen i økonomien og uddannelsessøgningen i de sidste 30 år har altså vist, at visse væsentlige strukturændringer indtræffer samtidigt. Et relevant spørgsmål synes herefter at være, i hvor høj grad disse sammenfald er udtryk for, at uddannelsessystemet og uddannelsessøgningen har tilpasset sig ændrede kvalifikationsbehov i økonomien[14]? Besvarelsen af spørgsmål af denne art ligger, som tidligere nævnt, uden for denne analyses rammer. Det er her konstateret, at disse sammenfald eksisterer, og på denne baggrund må en anden analyse, der behandler de indholdsmæssige forandringer, der ligger bag strukturændringerne, diskutere, hvad disse sammenfald betyder for vor forståelse af uddannelsessystemets samfundsmæssige forankring og funktion.

14) Overvejelser af denne art er gjort bl.a. af: Hansen (1978).

KAPITEL 5

ASPEKTER AF DE SIDSTE TREDIVE ÅRS UDDANNELSESPOLITIK

Den følgende behandling af uddannelsespolitikken gennem de sidste tredive år tilsigter at give et svar på, hvordan der har kunnet ske så væsentlige forandringer i en generation unges fordeling på forskellige typer af uddannelse, som den foregående analyse viste, der er foregået gennem de sidste 30 år. Udgangspunktet herfor er, at så omfattende forandringer sker ikke spontant, men må tilskrives forandringer bl.a. i uddannelsessystemet.

Forberedelsen af uddannelsespolitikken har været varetaget af forskellige instanser. De studieforberedende uddannelser har altid hørt under undervisningsministeriet. De grundlæggende erhvervsuddannelser, der tidligere hørte under handelsministeriet, hører i dag for størstedelens vedkommende administrativt under undervisningsministeriet, men har i realiteten altid primært været styret af LO og Dansk Arbejdsgiverforening. Behandlingen af restgruppen og problemerne hermed hører primært under arbejdsministeriet.

Der har været røre om de 16-19-åriges uddannelser i stort set hele efterkrigstiden. Perioden har været præget af et omfattende udredningsarbejde omkring ungdomsuddannelserne og deres betydning for den økonomiske udvikling[1)].

---

1) I dette afsnit behandles kun de undersøgelser, der er foretaget i statsligt regie, ligesom der kun refereres til de dele af den uddannelsespolitiske diskussion, der har været ført af politikere, embedsmænd og interesseorganisationer, eller som har fundet sted i tilknytning til kommissionsarbejde eller anden lovforberedelse.

I 40'erne og 50'erne blev der foretaget flere undersøgelser af ungdommens uddannelsessituation i forbindelse med et ret alsidigt kommissionsarbejde. Senere - i midten af 60'erne og begyndelsen af 70'erne - havde undersøgelsesarbejdet yderligere karakter af dels en række større uddannelsessociologiske undersøgelser (jf. kapitel 2), dels en række større planlægnings- og prognosearbejder som PP I (1971), PP II (1973) og H-planen (1974).

Mens de statslige uddannelsesundersøgelser blev foretaget jævnt gennem perioden, så klumper de konkrete reformer og nyskabelser inden for ungdomsuddannelsernes område sig sammen omkring få år. I de første ti efterkrigsår indføres der ingen reformer omkring de 16-19-åriges uddannelse. De næste 4-5 år er derimod præget af heftig aktivitet, begyndende i 1956 med vedtagelse af en ny lærlingelov som revision af den tidligere fra 1937. I 1958 vedtages en ny folkeskolelov som revision af den gamle, der også var fra 1937. Herudover etableres løbende en række nye teknikeruddannelser i perioden 1957 til 1960, hvor vi også får indført de helt korte specialarbejderuddannelser, der har været i voldsom vækst i de senere år. I størstedelen af 1960'erne frem til 1967 foretages der intet konkret politisk omkring de grundlæggende studie- og erhvervsforberedende uddannelser. Først i 1967 indføres HF-uddannelsen, og i 1969 starter man de første forsøg med de erhvervsfaglige grunduddannelser, som først får sin endelige forsøgslov i 1971. I sidste del af 60'erne og begyndelsen af 70'erne sker der en række forandringer i folkeskolens praksis, som slutter med, at der i 1976 vedtages en ny folkeskolelov. I 1977 vedtages den endelige lov for EFG-uddannelsen[2].

---

2) For en nærmere beskrivelse af en række aspekter af den uddannelsespolitiske aktivitet i disse år se: Sørensen (1977) eller Mathiesen (1976).

I den første efterkrigstid helt frem til slutningen af 50'erne samlede interessen sig således om de faglige uddannelser og den almene folkeskoleuddannelse. Fra slutningen af 50'erne og især op gennem 60'erne var det derimod de grundlæggende studieforberedende uddannelser, der i forbindelse med en voksende interesse for de videregående uddannelser kom i fokus. Her i 70'erne har man igen set, at den uddannelsespolitiske aktivitet har været koncentreret omkring den almene skoleuddannelse og de grundlæggende erhvervsforberedende uddannelser, omend diskussionen har været mere bred i form af oplæg til enhedsskole, som fx Højbyskitsen[3] - eller i form af forslag til blot en samordning af ungdomsuddannelserne som undervisningsminister Ritt Bjerregaards oplæg til principbeslutning, der i 1976's folketingssamling blev forkastet af et borgerligt flertal i folketinget.

I langt størstedelen af efterkrigstiden har den danske uddannelsespolitik været domineret af det grundsyn, at en veluddannet arbejdsstyrke var et ubetinget gode, som samfundet over statsudgifterne ikke kunne investere for meget i. Synspunktet har sit udspring i, at man efter 2. verdenskrig så, at lande med veludbyggede uddannelsessystemer havde en hurtigere vækst i bruttonationalproduktet end andre lande. Denne opfattelse af uddannelse er i slutningen af 50'erne blevet mere præcist formuleret i den uddannelsesøkonomiske teori, man i dag kalder "Human Capital-teorien"[4]. Den menneskelige arbejdskraft med dens viden og kunnen betragtes her på linie med enhver anden produktionsfaktor som

---

3) Højbyskitsen var et forslag til en enhedsskole, byggende på den 9-årige obligatoriske folkeskoleuddannelse med en 3-årig overbygning for alle, indeholdende mulighed for at opnå såvel studie- som erhvervskompetence. Skitsen blev til i begyndelsen af 70'erne i en arbejdsgruppe i undervisningsministeriet med Gymnasiedirektoratets daværende direktør, Sigurd Højby, som formand. Se i øvrigt: Udkast til forslag til folketingsbeslutning om 12 års uddannelse for alle. Undervisningsministeriets arbejdsgruppe vedrørende 12 års uddannelse. April 1973.

4) Se fx: Schultz (1968) eller et dansk bidrag: Lunde (1972).

investeringsobjekter, hvor investeringernes art, omfang samt hvor effektivt de udnyttes har afgørende indflydelse på den økonomiske vækst. Dette grundsyn må ses som baggrunden for de meget omfattende investeringer, der foretages i den danske uddannelsessektor i 50'erne og især i 60'erne.

Efter denne meget korte og generelle oversigt over de sidste 30 års uddannelsespolitik vil jeg nu vende tilbage til resultaterne fra forrige kapitel og analysere, i hvor høj grad uddannelsespolitikken har formidlet følgende udviklingstendenser i uddannelsesmønstrene:

- at uddannelsesmønstrene er stabile i perioden 1945-1958/59
- at lærlingefrekvensen begynder at vokse i slutningen af 50'erne, og at væksten derefter er så kraftig
- at restgruppen formindskes stærkt fra slutningen af 50'erne
- at gymnasiefrekvensen først for alvor vokser fra midt i 60'erne
- at lærlingefrekvensen falder igen fra midt i 60'erne
- at restgruppen stort set er konstant fra midt i 60'erne til midt i 70'erne

Det kan på baggrund af den forrige gennemgang både af den erhvervsmæssige og den uddannelsespolitiske udvikling ikke undre, at uddannelsessøgningen er stabil i den første efterkrigstid. Der sker ingen markant udvikling i erhvervs- og kvalifikationsstrukturen, som skulle medføre betydelige forandringer i kvalifikationsbehovet, ligesom der ikke er nogen uddannelsesreformer eller nyskabelser for de 16-19-åriges vedkommende, som ser dagens lys i denne periode.

Den vækst i lærlingefrekvensen, der sætter ind i slutningen af 50'erne, er bl.a. en konsekvens af den lærlingelov, der vedtages i oktober 1956 med ikrafttræden pr. 1. december 1956. En meget stor del af den uddannelsespolitiske diskussion i slutningen af 40'erne og især i begyndelsen af 50'erne havde netop drejet sig om, hvordan man kunne fremme tilgangen til mesterlæren. Af hensyn til den økonomiske vækst på lidt længere sigt, ønskede man at begrænse den kraftige vækst i antallet af ufaglærte, som i slutningen af 50'erne uundgåeligt ville tilflyde arbejdsmarkedet på grund af efterkrigsårenes store fødselsårgange, med mindre antallet af lærlinge øgedes betydeligt.

Inden for visse fag var der allerede i begyndelsen af 50'erne mangel på faglært arbejdskraft. Der var en begyndende udvikling i produktionen, der ikke blot krævede flere lærlinge, men også nye typer af lærlinge. Det var således af hensyn til økonomiens helt kortsigtede behov, men også af hensyn til den økonomiske vækst på længere sigt, at arbejdsmarkedskommissionen og senere i mere konkret form lærlingekommissionen behandlede mulighederne for at forøge antallet af fagligt uddannede unge.

Lærlingeloven fra 1937 havde indeholdt en række begrænsninger for, hvor mange lærlinge en mester måtte antage - de såkaldte lærlingeskalaer. Lærlingeskalaerne tog, afhængigt af hvilke fag det drejede sig om, form af et fast maksimalt forhold mellem fx antallet af lærlinge og antallet af svende, eller fx antallet af lærlinge og omsætningen i virksomheden, og var begrundet i uddannelseshensyn. Disse lærlingeskalaer afskaffes med 1956-loven. Herudover nedsættes læretiden i en række fag kombineret med en specialisering af fagene, idet eksisterende fag deles op i to eller flere med kortere læretid end det oprindelige fag[5].

Alle disse ændringer har givetvis bidraget væsentligt til den kraftige vækst i lærlingefrekvensen, men de er ikke forklaring nok i sig selv. Så længe man fastholder, at den

---

5) For en grundigere beskrivelse af 1956-loven se: Klöcher-Larsen (1964).

grundlæggende faglige uddannelse foregår i tilknytning til produktionen og i relationer, hvor den uddannelsessøgende primært er produktiv arbejdskraft og sekundært "uproduktiv" elev, så længe vil rammerne for, hvor mange unge der i forskellige perioder modtager disse uddannelser, grundlæggende sættes af erhvervsstrukturen og det økonomiske aktivitetsniveau. Dette forhold kan naturligvis modificeres af en række faktorer. Fx kan mestrene netop i perioden, hvor begrænsningerne på lærlingeantallet er ophævet, vælge at anvende færdiguddannede svende i stedet for lærlinge og altså udvide lærlingetallet på et uændret produktionsgrundlag. Dette er antagelig også sket i slutningen af 50'erne og begyndelsen af 60'erne, men kan ikke være den væsentlige del af forklaringen.

En hovedårsag til, at lærlingeloven af 1956 fik den tilsigtede effekt, må altså siges at være den vækst i økonomien og især i håndværks- og industriproduktionen, man så fra 1958.

Det ligger i selve restgruppebegrebet (som et residual), at størrelsesmæssige bevægelser i den er en direkte konsekvens af ændringer i tilgangs- eller gennemførelsesfrekvenser for de forskellige typer af uddannelser. Den svage vækst i gymnasiefrekvensen, indførelsen af nogle nye kortere grundlæggende mellemteknikeruddannelser og sidst, men ikke mindst, den kraftige vækst i lærlingefrekvensen er således den umiddelbare forklaring på den markante formindskelse af restgruppen, som fandt sted fra slutningen af 50'erne til midten af 60'erne. Bag dette lå som omtalt i det forrige det øgede behov for fagligt og teknisk uddannet arbejdskraft, der opstod i disse år.

Når der i dag i uddannelsespolitiske kredse diskuteres restgruppeproblemer, handler diskussionen ofte om, hvilke initiativer man skal udvise for at få disse ofte lavt socialt rekrutterede unge i uddannelse. Hvilke typer af uddannelse

skal man etablere for på den ene side at få restgruppens i øvrigt veltilpassede unge kvinder med realeksamen i uddannelse og på den anden side få de unge mænd, som ikke har kunnet klare sig i folkeskolens konkurrence med det resultat, at de har forladt den så hurtigt, det var muligt, til at tro, at en uddannelsessituation kan være andet end ubehagelig og nederlagsgivende?

Dette har øjensynligt ikke været problemet i slutningen af 50'erne. Det har ikke været nødvendigt at etablere nye uddannelser, specielt med henblik på restgruppen for at få denne halveret på mindre end 10 år. I den periode, hvor antallet af uddannelsespladser voksede især inden for lærlingeuddannelsen, var ungdommen åbenbart parat til at gå ind i dem. Udviklingen er således en klar illustration af, at der var gemt et enormt samfundsmæssigt uddannelsespotentiale i de knap 60 pct. af en årgang unge, der op gennem 40'erne og størstedelen af 50'erne blev sendt ud på arbejdsmarkedet uden nogen formelle erhvervsmæssige kvalifikationer.

Spørgsmålet er, om der ikke altid vil være en vis uddannelsesreserve i restgruppen, som det vil være muligt at inddrage, uanset restgruppens konkrete størrelse, blot ved en udvidelse af kapaciteten ved de eksisterende uddannelser. Den allersidste udvikling inden for ungdomsuddannelserne kunne pege i denne retning. I 1978 er der således på én gang sket en vækst i gymnasietilgangen og i EFG-tilgangen, en uforandret tilgang til lærlingeuddannelsen[6] samt et fald i tilgangen til HF-kurser[7]. På grund af de ret omfat-

---

6) Som imidlertid steg fra 1975 til 1976.

7) Dette er baseret på foreløbige opgørelser fra undervisningsministeriet.

tende problemer, der har været med at skaffe praktikpladser til EFG-eleverne, er det imidlertid vanskeligt umiddelbart at vurdere, hvor meget en sådan udvikling betyder for ændringer i restgruppens størrelse. Det er næppe hele restgruppen, der udgør en uddannelsesreserve i denne forstand. En del af restgruppen udgør et overskud, som der hverken er plads til i uddannelsessystem eller erhvervsliv. Et overskud af utilpassede unge, som oftest drenge, der er skabt bl.a. i middelklasseskolens konkurrencesystem[8].

Udviklingen i folkeskolen og især indførelsen af 1958-loven er en af de faktorer, der nødvendigvis må inddrages i forbindelse med en behandling af, hvilke forhold der kan have formidlet den stærke vækst i frekvensen for gymnasial uddannelse. Forbindelsen til folkeskolen er langt stærkere ved gymnasieuddannelsen end ved lærlingeuddannelsen. Ikke alene kræves der en afgangseksamen fra folkeskolens boglige linie (mellemskoleeksamen, 2. real-prøve, realeksamen eller præliminæreksamen), men der foretages yderligere en sortering, idet egnetheden af elever, der ønsker optagelse i gymnasiet, vurderes bl.a. efter denne eksamens kvalitet, men også efter andre kriterier så diffuse som fx "modenhed". Det er denne folkeskolens vurdering af eleven, eventuelt kombineret med en optagelsesprøve, der er afgørende for, om en elev bliver optaget i gymnasieskolen. Denne meget "grundige" sortering fra folkeskolens side gælder kun for selve gymnasierne. Adgangen til studenterkurserne har altid været mere fri, ligesom indførelsen af HF-uddannelsen i 1967 brød med denne stærke forbindelse med folkeskolens differentieringssystem. Adgangen er her - bortset fra et alderskrav - begrænset af et reelt kundskabskrav, som ikke bygger på tidligere opnået skoleuddannelse, men som bedømmes ud fra samtaler med ansøgeren, ofte gennem oplysninger om dennes erhvervserfaring.

Alt i alt må det dog fastholdes, at tilgangen til gymnasiale uddannelser i størstedelen af efterkrigstiden langt fra har været reelt fri. Den gymnasiale uddannelsesfrekvens er der-

8) Denne problematik er berørt bl.a. i Fridberg & Nørregaard (1978) og Ørum & Hansen (1975).

for ikke en størrelse, man alene kan påvirke gennem fx øget økonomisk støtte til de uddannelsessøgende, udbygning af gymnasieskolernes kapacitet, placering af gymnasier i egne, hvor befolkningen ellers havde langt til et sådant, og hvad man nu ellers havde forestillet sig i tilknytning til 50'ernes og 60'ernes diskussion om inddragelse af intelligensreserven i de højere uddannelser, men en størrelse, der i vid udstrækning er bundet af den sortering, det tidligere skolesystem har foretaget af en årgang unge.

Den procent (selektionsprocenten), der har passeret fra den nedre del af den danske eksamensskole - mellemskole, realskole etc. - til den øvre - gymnasiet - har ligget konstant på mellem 20 pct. og 23 pct. i størstedelen af dette århundrede, og det til trods for, at selektionen længere nede i systemet langt fra er stabil, idet mellemskoleeksamensfrekvensen vokser betydeligt især efter 1930[9]. Først i midten af 60'erne vokser denne selektionsprocent - fra 1965 til 1968 til 31 pct. og fra 1968 til 1971 til 34 pct.

Disse forandringer i selektionsprocenten skal fortrinsvis ses i lyset af indførelsen af den ny skolestruktur, der indførtes i 1958, med et andet differentieringssystem end tidligere[10]. Det er tænkeligt, at selektionen derudover har været påvirket af det voksende antal gymnasiepladser, der var til rådighed. Dels sker der i disse år en fortsat udvidelse af kapaciteten ved de gymnasiale uddannelser, dels er årgangsstørrelsen faldende, idet de store årgange fra de

---

9) Ørum & Fridberg (1973).

10) Differentieringen blev ved denne reform ændret. Den endelige deling af eleverne blev udskudt to år, nemlig fra 5. klasse til 7. klasse. Der skulle dog som hovedregel foretages en foreløbig deling af eleverne efter 5. klasse i en almen og en boglig linie. Denne deling blev efter få år ophævet de fleste steder, idet lovens dispensationsbestemmelser anvendtes. Mellemskolen nedlægges ved 1958-loven, og folkeskolen bestod efter 7. klasse dels af en 3-årig realskole og en mere praktisk orienteret linie med op til 10. klasse, hvor afgangsprøver kunne aflægges på de enkelte klassetrin.

første efterkrigsår er ved at være ude af de gymnasiale uddannelser[11].

Den svage vækst i frekvensen for gymnasial uddannelsessøgning, der var fra 1945 til midten af 60'erne, kan således - i forbindelse med en behandling af folkeskolens diffentiering som forklaringsfaktor - alene tilskrives ændringer i forbindelse med den første selektion af eleverne, nemlig den voksende mellemskoleeksamensfrekvens. Den betydelig stærkere vækst i den gymnasiale frekvens, der præger sidste halvdel af 60'erne og begyndelsen af 70'erne, må derimod også tilskrives ændringer i rekrutteringen fra folkeskolen.

Herudover må væksten i frekvensen for gymnasial uddannelsessøgning specielt i slutningen af 60'erne og første halvdel af 70'erne tilskrives indførelsen af HF-uddannelsen. Optagelsen er her, som før nævnt, uafhængig af tidligere opnået folkeskoleuddannelse, og undersøgelser fra begyndelsen af 70'erne har da også vist, at den sociale rekruttering til denne form for gymnasial uddannelse er betydelig mindre skæv end til den almindelige gymnasieuddannelse[12]. Nørregaard og Hansen har med udgangspunkt i en analyse af væksten i de enkelte socialgruppers gymnasiefrekvens fra midten af 60'erne til begyndelsen af 70'erne sandsynliggjort, at gymnasiefrekvensens vækst er afhængig af selve frekvensens størrelse[13]. Først ved de helt små frekvenser (fra ca. 0-10 pct.) er væksten relativt svag, derefter er den kraftigere, men når den når et vist niveau omkring 50 pct., bliver den svagere igen. Når man nu ved, at det er de øverste socialgrupper, specielt socialgruppe I, der har den meget høje gymnasiefrekvens, så må effekten af indførelsen af en ny gymnasial uddannelse, der rekrutterer en relativt større del af sine elever fra de socialgrupper, der har de mindre gymnasiefrekvenser - alt andet lige - være en kraftigere vækst i den

---

11) Det er ikke kun frekvensen, der stiger i midten af 60'erne, hver årgangsstørrelse er faldende. Også i absolutte tal er der tale om en markant vækst i gymnasietilgangen fra midten af 60'erne til midten af 70'erne.

12) Hansen (1973).

13) Nørregaard & Hansen (1973).

samlede frekvens for gymnasial uddannelse.

Lærlingefrekvensen falder betydeligt fra midten af 60'-erne til midten af 70'erne, netop i den periode, hvor industriproduktionen ændrer karakter. Hvilke elementer i den førte uddannelsespolitik har formidlet dette fald?

En af forudsætninger for den kraftige vækst i lærlingefrekvensen var, som før nævnt, indførelsen af en ny lærlingelov, der bl.a. ophævede de eksisterende begrænsninger på, hvor mange lærlinge en mester måtte beskæftige. Der var ikke tilsvarende uddannelsespolitisk aktivitet omkring lærlingeuddannelsen i midten af 60'erne. Det kræver ingen lovændringer at undlade at antage lærlinge, når det ikke længere kan betale sig, bl.a. fordi der i virksomheden kun udføres en lille del af de arbejdsprocesser, som den ret brede lærlingeuddannelse kræver, lærlingene skal kunne. Sagt kort og måske lidt for firkantet, så faldt efterspørgslen efter de kvalifikationer, som lærlingene er i besiddelse af, og arbejdspladserne var ikke i stand til at uddanne den arbejdskraft, der skulle udføre de nye og mere specialiserede arbejdsprocesser. Dette blev en opgave for uddannelsespolitikerne. Oprettelsen og især udbygningen af specialarbejderuddannelsen og de kortere grundlæggende mellemteknikeruddannelser må betragtes som en medvirkende årsag til den kraftige nedgang i lærlingefrekvensen. Det er i denne forbindelse væsentligt, at disse uddannelser indførtes relativt tidligt - sidst i 50'erne og i 60'erne - således at der fandtes arbejdskraft med kvalifikationer alternativt til lærlingenes - og måske endnu væsentligere, at der i tide fandtes en struktur i uddannelsessystemet til uddannelse af flere på det tidspunkt, hvor overgangen fra en ekstensiv til en intensiv produktionsudvidelse for alvor satte ind.

Til sidst skal nogle af årsagerne til, at restgruppen har holdt sig stabil på omkring 30 pct. af en årgang unge i de sidste 10 år, diskuteres. Disse skal - i modsætning til årsagerne til en række af de andre træk ved udviklingen i uddannelsessøgningen, der er behandlet her - snarere søges

i manglende uddannelsespolitiske foranstaltninger end i sådanne.

Mange faktorer spiller ind. Der er tale om så forskelligartede forhold som: kapaciteten ved de eksisterende uddannelser for de 16-19-årige, disse uddannelsers karakter, folkeskolens differentiering af eleverne og den pædagogik, der anvendes i folkeskolen, mulighederne for at få beskæftigelse som ufaglært, fremtidsudsigterne efter fuldførelse af en af de eksisterende uddannelser for de 16-19-årige og endelig mulighederne for støtte eller løn under uddannelsen. Det ville være alt for omfattende her at diskutere, hvilke af disse faktorer der må anses for de væsentligste. Denne diskussion må, ligesom diskussionen af i hvor høj grad det "passer" til kvalifikationsbehovene i den økonomiske struktur, at ca. 30 pct. af en årgang unge er uuddannede i erhvervsmæssig henseende, tages op i anden sammenhæng. Her skal blot fastslås, at ingen af de nævnte faktorer fungerer som eneste forklaringsfaktor, men at der er tale om et samspil mellem flere, samt at den enkelte faktor skifter betydning, alt efter om vi analyserer forholdene før eller efter den økonomiske krise satte ind.

Denne gennemgang af efterkrigstidens uddannelsespolitik har vist, at den fundne udvikling i de 16-19-åriges uddannelsessøgning kun delvis kunne tilskrives ændringer i uddannelsesstrukturen. Enkelte uddannelsespolitiske indgreb i 50'erne og 60'erne måtte imidlertid ses - omend ikke som en styring af lærlingefrekvensen, så - som en medvirkende årsag til dens vækst og fald. Det drejede sig dels om lærlingeloven fra 1958, der via ophævelsen af en række bånd på mestrenes lærlingeantal muliggjorde, at ændringerne i økonomien kunne slå kraftigere igennem i uddannelsessøgningen. Dels drejede det sig om indførelsen af de kortere grundlæggende teknikeruddannelser og specialarbejderuddannelsen, der ved at kunne levere arbejdskraft med kvalifikationer,

som i højere grad end lærlingenes svarede til de ændrede arbejdsprocesser, bidrog til, at nedgangen i lærlingefrekvensen blev så kraftig i midten af 60'erne.

Bevægelserne i den gymnasiale frekvens er derimod mere afhængig af uddannelsespolitiske beslutninger. En ændret differentiering i folkeskolen i forbindelse med 1958-loven samt indførelsen af en alternativ gymnasial uddannelse med en mere ligelig social rekruttering end gymnasiets, nemlig HF-kurserne, måtte ses som væsentlige årsager til, at væksten i den gymnasiale frekvens blev så kraftig i sidste halvdel af 60'erne og begyndelsen af 70'erne.

Udviklingen i restgruppens størrelse må, som en konsekvens af selve dette begrebs karakter af et residual, ses som et resultat af udviklingen i de forskellige uddannelsesfrekvenser. Når man har behandlet, hvilken uddannelsespolitik der har bidraget til deres udvikling, skulle man også have behandlet, hvad der har bidraget til udviklingen i restgruppens størrelse. Dette er imidlertid kun den halve sandhed, idet en forklaring på, hvorfor fx restgruppen har holdt sig konstant i de sidste 10 år, ikke er givet ved at forklare, hvad der har fået den faglige frekvens til at falde, og hvad der har fået den gymnasiale til at stige. Den ville kræve en behandling af, hvad der har medvirket til, at den gymnasiale frekvens stiger til et bestemt niveau, og tilsvarende hvad der har bevirket, at den faglige frekvens falder til netop et bestemt niveau. Sådan har problemet ikke været behandlet i det foregående, og der gives således ikke i denne studie en færdig forklaring på, hvordan restgruppen har kunnet ligge konstant på knap en tredjedel af en ungdomsårgang gennem det sidste årti.

KAPITEL 6

UDVIKLINGEN I UDDANNELSESMØNSTRENE URBANISERINGSMÆSSIGT OG REGIONALT

70'ernes uddannelsessøgning var ikke præget af de store geografiske forskelle, og de forskelle, der var, viste ikke nogen generel sammenhæng mellem uddannelsessøgningen i et område og dette områdes erhvervs- og kvalifikationsstruktur. I dette kapitel skal udviklingen i uddannelsessøgningen på landet og i byerne samt i hver af de syv regioner beskrives. En sådan beskrivelse er nødvendig for at klargøre, om der overhovedet har været væsentlige geografiske forskelle i den danske uddannelsessøgning, samt om der har eksisteret sammenhæng mellem uddannelsessøgningen i et område og dets økonomiske udviklingsniveau.

En side af de sidste tredive års udvikling i de økonomiske strukturer er den tiltagende urbanisering af landet (jf. kapitel 2). En anden side er den erhvervsstrukturelle udvikling i de enkelte regioner. Forandringerne er nemlig ikke foregået lige hurtigt overalt i landet og har ikke haft samme karakter i alle egne.

Den generelle tendens til, at de primære erhverv er gået kraftigt tilbage, at de sekundære har holdt en nogenlunde konstant andel af beskæftigelsen, samtidig med at produktionen relativt set er udvidet, samt at de tertiære erhverv er gået frem, har slået igennem i alle regioner, men med meget varieret styrke. I regionerne Nord-, Vest- og Sønderjylland er landbruget kun langsomt i tilbagegang (relativt set), mens denne udvikling er gået langt hurtigere i de øvrige re-

gioner[1]. Dette har til følge, at landbrugsproduktionen koncentreres mere og mere i de jyske egne, når der ses bort fra Østjylland.

Den industri, der voksede op i forrige århundrede og et stykke ind i dette århundrede, var som før nævnt langt overvejende hjemmemarkedsorienteret. Den forsynede landbruget med redskaber, byggematerialer o.a. samt forædlede dets produkter. Der var tale om mejerier, slagterier, lokale maskinfabrikker o.l. Som følge heraf, fik vi en spredt industri, lokaliseret rundt omkring i landets købstæder og større bysamfund, dog således, at foretagender, der ikke havde denne tilknytning til landbruget, hovedsagelig var koncentreret i Hovedstadsregionen. Senere, efterhånden som industrialiseringen skrider frem, teknologien udvikles og industrien mister sin hjemmemarkedskarakter, koncentreres industriproduktionen i Hovedstadsregionen og de store byer[2].

I de senere år er der imidlertid igen sket en vis spredning af industrien. Industrivirksomheder har i løbet af 60'erne og her i 70'erne søgt væk fra København og ud i de mindre provinsbyer - også ud over den østjyske regions grænser. Denne spredning[3] er imidlertid af helt særegen karakter. Det er ikke de store virksomheder eller foretagender, der benytter sig af højt udviklet teknologi og dermed også af en del højt uddannet teknisk arbejdskraft, der er etableret i de svagt industrialiserede egne i disse år[4]. Tværtimod er der tale om, at de teknologisk set højt udviklede industrier samt foretagender inden for ekspanderende brancher under

---

1) Dette betyder ikke, at der ikke også i disse regioner findes udprægede landbrugsområder. Dette gælder fx for Lolland-Falster området i regionen: Øerne øst for Storebælt.

2) Larsen m.fl. (1976).

3) Spredningen skyldes ikke alene denne udflytning af allerede eksisterende virksomheder, men er også forårsaget af en industriel udvikling i provinsen som sådan.

4) Aarhus Universitets Geografiske Institut (1977).

60'ernes højkonjunktur har presset mindre udviklede industrier og foretagender i stagnerende brancher ud af centrene. Resultatet er blevet, at det hovedsagelig er små virksomheder, der benytter sig af en ikke særlig avanceret produktionsteknik - ofte med en arbejdsintensiv produktion - der er flyttet hen til de i forvejen svagt industrialiserede egne, hvor arbejdslønnen er lav på grund af arbejdskraftoverskud fra landbruget. Disse egne har ofte fået en industristruktur, domineret af få brancher. Det drejer sig især om Bornholm og store dele af Nord-, Vest- og Sønderjylland

6.1. Udviklingen i uddannelsesmønstrene på landet og i byerne

I midten af 40'erne var det mest almindeligt, at de unge forlod skolen tidligt uden nogen afsluttende eksamen. Ungdomskommissionens undersøgelse fra 1946 viste, at 75 pct. af alle 20-24-årige i 1946 havde forladt skolen uden eksamen. Dette dækkede over betydelige forskelle mellem land og by. I sognekommunerne var det kun hver tiende elev, der afsluttede skolegangen med enten en mellemskole-, real- eller studentereksamen. I byerne var det ca. hver tredje (tabel 6.1).

Fra midten af 40'erne til midten af 70'erne bliver uddannelse mere og mere væsentlig for erhvervsudfoldelse, og flere og flere af disse uddannelser forudsætter en del skolemæssige forkundskaber. Der er i disse år en stærkt stigende tendens til at forsætte længere i folkeskolen. Socialforskningsinstituttets undersøgelse af de 14-20-åriges uddannelsesvilkår i 1965 viste, at det i 1965 var 46 pct. af alle 19-årige, der havde gået mere end 8 år i skole. Størsteparten af disse vil have afsluttet deres skolegang med enten en mellemskole-, real- eller studentereksamen. På landsplan var der sket noget nær en fordobling af den andel af en årgang, der afslutter skolegangen med en eksamen. Dette gjorde sig gældende både i landdistrikterne og i byerne.

Tabel 6.1. De 20-24 årige i 1946, procentvis fordelt efter om de har forladt skolen med eller uden eksamen. Særskilt for hovedstaden, provinsbyer og sognekommuner.

Skolegang	Urbaniseringsområde[1) 2)]			
	Hoved-staden	Provins-byer	Sognekom-muner	Hele landet
	pct.	pct.	pct.	pct.
Udgået af skolen uden eksamen	63	68	89	75
Skolegangen afsluttet med eksamen 3)	37	32	11	25
I alt pct.	100	100	100	100
I alt antal	2.356	2.542	3.581	8.479

1) Hovedstaden omfatter kommunerne København, Frederiksberg og Gentofte. Provinsbyer omfatter købstæder, handelspladser og flækker - i alt 88 byer med købstadsrettigheder. Sognekommuner omfatter stationsbyer og sognekommuner.

2) Bopæl i 14-årsalderen.

3) Indeholder unge, der har bestået mellemskoleeksamen, realeksamen eller studentereksamen.

Kilde: Ungdomsenqueten 1946. Beregnet på baggrund af Ungdomskommissionen (1951, tabel IV) og Ungdomskommissionen (1952, tabel s. 34).

Mens det i begyndelsen af 40'erne var hver tiende elev på landet, der tog en skoleeksamen, var det i begyndelsen af 60'erne ca. hver fjerde. I byerne var det ikke længere én, men nærmere to ud af hver tre, der i de tidlige 60'ere afsluttede skolegangen med en eksamen (tabel 6.2).

I løbet af 40'erne og 50'erne var der altså ikke, på trods af den stærke vækst i eksamensfrekvensen både på landet og i byerne, sket nogen nævneværdig udligning af de urbaniseringsmæssige forskelle i forbindelse med afgangen fra folkeskolen. Denne udligning sætter ind i løbet af 60'erne - så kraftigt, at der for den generation, der forlod folkeskolen i slutningen af 60'erne og begyndelsen af 70'erne,

Tabel 6.2. De 19-årige i 1965, procentvis fordelt efter skoleuddannelsens varighed. Særskilt for hovedstaden, provinsbyer og landdistrikter.

Skoleuddannelsens varighed	Urbaniseringsområde[1) 2)]			Hele landet
	Hovedstaden	Provinsbyer	Landdistrikter	
	pct.	pct.	pct.	pct.
7 år	15	24	65	37
8 år	22	20	11	17
Mere end 8 år	63	56	24	46
I alt pct.	100	100	100	100
I alt antal	122	197	187	506

1) Hovedstaden omfatter kommunerne København, Frederiksberg og Gentofte samt de 19 forstads- og omegnskommuner. Provinsbyer omfatter købstæder, handelspladser og flækker med forstæder samt de bymæssige bebyggelser med 1.000 indbyggere og derover. Landdistrikter omfatter deciderede landdistrikter samt bymæssige bebyggelser med op til 1.000 indbyggere.

2) Bopæl i 6. skoleår.

Kilde: Ungdomsundersøgelsen 1965. Beregnet på baggrund af: Hansen (1968, tabel 5.1, 5.2, 5.3, 5.4 og 5.5).

kun kan konstateres små forskelle i opnået folkeskoleuddannelse på landet og i byerne. Fra begyndelsen af 60'erne til begyndelsen af 70'erne sker der ingen vækst i skoleeksamensfrekvensen i byområderne. Det er således også ca. 60 pct. af de 22-årige i 1976, der i byerne afsluttede deres skoleuddannelse med enten udvidet teknisk forberedelseseksamen, real-, HF- eller studentereksamen. Anderledes er udviklingen i landdistrikterne. Her sker der i løbet af 60'erne og begyndelsen af 70'erne, ligesom i den tidligere efterkrigstid, en fordobling af skoleeksamensfrekvensen. I 1976 var det således 48 pct. af de 22-årige på landet, der afsluttede skolegangen med eksamen (tabel 6.3).

Tabel 6.3. De 22-årige i 1976, procentvis fordelt efter om de har forladt skolen med eller uden eksamen. Særskilt for hovedstaden, provinsbyer og landdistrikter.

Skolegang	Urbaniseringsområde[1) 2)] Hovedstaden	Provinsbyer	Landdistrikter	Hele landet[5)]
	pct.	pct.	pct.	pct.
Udgået af skolen uden eksamen 3)	43	41	52	46
Skolegangen afsluttet med eksamen 4)	57	59	48	54
I alt pct.	100	100	100	100
Antal i stikprøven	564	1.081	997	2.806

Anm.: Tabellen er baseret på vægtede tal.

1) Hovedstaden omfatter kommunerne København, Frederiksberg og Gentofte samt de 19 forstads- og omegnskommuner. Provinsbyer omfatter 85 provinsbyer med tilhørende forstæder samt bymæssige bebyggelser med 1.000 indbyggere og derover. Landdistrikter omfatter deciderede landdistrikter samt bymæssige bebyggelser med op til 1.000 indbyggere.

2) Bopæl i 14-årsalderen.

3) Indeholder unge, der har forladt skolen efter eller i løbet af 7., 8., 9. og 10. klasse samt unge, der har forladt realafdelingen, HF-kursus eller gymnasiet uden eksamen.

4) Indeholder unge, der har bestået udvidet teknisk forberedelseseksamen, realeksamen, studentereksamen eller HF-kursus.

5) Inkl. uoplyst urbaniseringsområde.

Kilde: Ungdomsforløbsundersøgelsen 1968-1976.

De sidste 30 år har samfundet oplevet en meget stærk vækst i de unges almene uddannelsesniveau - en udvikling, der er gået fra, at tre fjerdedele forlod skolen uden eksamen i begyndelsen af 40'erne til at over halvdelen forlader den med eksamen i begyndelsen af 70'erne. Denne udvikling er altså bl.a. kommet i stand gennem en meget markant ændring af skolegangen hos unge opvokset i landdistrikterne. Der er mange årsager hertil, og en del af baggrunden er skildret

i kapitel 4. Det skal dog fastslås, at udviklingen næppe havde kunnet finde sted uden den gradvise harmonisering af folkeskoleforholdene på landet og i byerne, som har kendetegnet hele perioden, men som først mundede ud i en reel ligestilling i forbindelse med indførelsen af folkeskoleloven af 1958[5].

Den sammenhæng, der er mellem opnået skoleuddannelse og søgning af senere erhvervsmæssig uddannelse, har flere gange været beskrevet bl.a i kapitel 3. Har der samtidig med denne øgede skoleeksamensfrekvens i landdistrikterne været en vækst i tilbøjeligheden til at søge erhvervsuddannelse på landet?

Det fremgår af tabellerne 6.4 til 6.6, at der gennem de sidste 30 år er sket betydelige forandringer i forskellene mellem land- og byungdommens uddannelsesmønstre efter afsluttet folkeskoleuddannelse[6].

I midten af 40'erne var der markant forskellige uddannelsesmønstre på landet og i byerne. I byområderne søgte langt størstedelen af en ungdomsårgang en eller anden erhvervsuddannelse. 35-40 pct. af en ungdomsårgang var ikke i 20-24-årsalderen i gang med eller havde fuldført en erhvervsuddannelse. I landdistrikterne var det derimod hoved-

---

5) Se fx: Kommunernes Landsforening (1972).

6) Opgørelsen af uddannelsessøgningen i ungdomsårene er ikke helt identisk i de tre tabeller, der ligesom den forrige beskrivelse af skolegangen vedrører årene 1946, 1965 og 1973. Der er nærmere redegjort for opgørelsesmetoderne i tabelnoterne. Forskellene i metoderne er imidlertid ikke større, end at det absolut er forsvarligt at læse de store træk i udviklingstendenserne ud af tabellerne.

Tabel 6.4. Uddannelsesfrekvenser for de 20-24 årige i 1946. Særskilt for hovedstaden, provinsbyer og sognekommuner.

Uddannelsesfrekvens	Urbaniseringsområde[1] Hoved-staden	Provins-byer	Sogne-kommuner	Hele landet
	pct.	pct.	pct.	pct.
Andelen af de 20-24 årige, der er under eller har fuldført en lærlingeuddannelse 2)	40	46	13	30
Andelen af de 20-24 årige, der har bestået en studentereksamen 3)	9	4	3	5
Den andel af de 20-24 årige, der hverken har en studentereksamen eller en lærlingeuddannelse 4) 6)	51[7]	50	84	65
I alt pct.	100	100	100	100
I alt antal	2.356	2.542	3.581	8.479
Den andel af de 20-24 årige, der ikke har eller er under erhvervsuddannelse 2) 5) 6)	34[7]	42	76	54

Anm.: Tabellen viser uddannelseshyppigheder for de 20-24 årige.

1) Se note 1, tabel 6.1.

2) Bopæl på undersøgelsestidspunktet, dvs. i 20-24 årsalderen.

3) Bopæl i 14-årsalderen.

4) Er fremkommet som et residual.

5) Som erhvervsuddannelse er regnet uddannelse ved universiteter, højere læreanstalter, seminarier, teknika, handelshøjskoler, landbrugs- og husholdningsskoler samt lærlingeuddannelserne.

6) Forskellen mellem residualet og restgruppeopgørelsen efter erhvervsuddannelse afspejler dels, at der er en række erhvervsuddannelser, der påbegyndes uden forudgående lærlingeuddannelse eller studentereksamen, men skyldes også, at erhvervsuddannelsernes restgruppe her undervurderes en del på grund af dobbeltregistrering af den samme person. Den person, der fx først har taget en lærlingeuddannelse og derefter er fortsat på teknikum, eventuelt sprunget fra og er begyndt på seminarium, er talt med 3 gange som uddannelsessøgende.

7) Når forskellen mellem residualet og restgruppeopgørelsen efter erhvervsuddannelse er så meget større i hovedstaden end i de to andre urbaniseringsområder, skyldes det, at bopælen i 20-24 årsalderen ligger til grund for erhvervsuddannelsesopgørelsen, hvor mange typer af uddannelse kun fandtes i hovedstaden.

Kilde: Ungdomsenqueten 1946. Beregnet på baggrund af Ungdomskommissionen (1951, tabel IV og 6).

parten, ca. tre fjerdedele[7)].

Fra 1946 til 1965 sker der en kraftig vækst i uddannelsessøgningen i landdistrikterne. Restgruppen falder fra 76 pct. til 41 pct. Også i byområderne stiger uddannelsessøgningen i denne periode, men ikke nær så kraftigt som på landet. I hovedstaden falder restgruppen således fra 34 pct. til 20 pct. - i provinsbyerne fra 40 pct. til 30 pct. Tendensen til en voksende uddannelsessøgning fortsætter i landdistrikterne i de næste år. Fra 1965 til 1973 falder restgruppen på landet således fra 41 pct. til 32 pct. I byområderne taget under ét er den nærmest konstant fra midten af 60'erne til midten af 70'erne. Den vækst i uddannelsessøgningen, som satte ind i slutningen af 50'erne, og som så ud til at stabilisere sig omkring midten af 60'erne, var altså ikke kun, men dog langt overvejende en konsekvens af radikale ændringer af uddannelsesmønstrene hos landdistrikternes unge. Hvor restgruppen i midten af 40'erne var næsten dobbelt så stor på landet som i byerne, er denne forskel i midten af 70'erne svundet ind til, at ca. en

7) Dette er ikke udtryk for, at tre fjerdedele af landdistrikternes unge var uden faglige kvalifikationer. Denne opgørelse ser alene på de formelle uddannelser og har ikke medregnet uddannelser ved landbrugsskolerne. Dette er dog ikke det største problem, idet disse kun søgtes af et begrænset antal unge. Problemet ligger nærmere i, at en stor del af landbrugserhvervets arbejdsstyrke erhvervede sig relevante faglige kvalifikationer på selve arbejdspladsen, uden at disse kvalifikationer var del i nogen kontrolleret uddannelse.

Tabel 6.5. De 16-19 årige i 1965, procentvis fordelt efter deres uddannelsesmæssige placering. Særskilt for hovedstaden, provinsbyer og landdistrikter.

Uddannelsesmæssig placering	Urbaniseringsområde[1) 2)] Hovedstaden	Provinsbyer	Landdistrikter	Hele landet
	pct.	pct.	pct.	pct.
Gymnasieelever	12	9	4	8
Skole- og kursussøgende 3)	17	16	18	17
Under erhvervsmæssig uddannelse (inkl. udlærte) 4)	51	45	37	44
Ikke under uddannelse	20	30	41	31
I alt pct.	100	100	100	100
I alt antal	577	882	697	2.156

Anm.: Tabellen viser de 16-19 åriges fordeling efter deres uddannelsessituation på undersøgelsestidspunktet.

1) Se note 1, tabel 6.2.

2) Bopæl på undersøgelsestidspunktet.

3) Indeholder - ud over elever på efterskole, højskole o.l. - også en del folkeskoleelever - ca. 13 pct. af samtlige 16-19 årige i undersøgelsen.

4) Omfatter alle, der er i eller har fuldført en egentlig erhvervsuddannelse med eller uden lærekontrakt, dvs. ud over lærlinge også elever i etaterne, stat og kommune (inkl. elever under Sundhedsvæsenet) samt unge under de grundlæggende mellemteknikeruddannelser (laboranter, tekniske assistenter mv.). Langt de fleste er alm. lærlinge med lærekontrakt. For landet som helhed drejer det sig om 82 pct. (Hansen 1968, tabel 4.10).

Kilde: Ungdomsundersøgelsen 1965. Hansen (1968, tabel 7.1 og 6.8).

Tabel 6.6. De 19-årige i 1973, procentvis fordelt efter deres uddannelsesmæssige placering. Særskilt for hovedstaden, provinsbyer og landdistrikter.

Uddannelsesmæssig placering 3)	Urbaniseringsområde 1) 2)			Hele landet 4)
	Hoved-staden	Provins-byer	Landdi-strikter	
	pct.	pct.	pct.	pct.
Gymnasial uddannelse	30	24	17	22
Skole- og kursussøgende	5	8	7	7
Faglig uddannelse	41	43	45	42
Heraf lærlinge	*26*	*33*	*34*	*32*
Restgruppe	24	26	32	29
I alt pct.	100	101	101	100
Antal i stikprøven	561	1.069	969	2.767

Anm.: a) Tabellen viser uddannelseshyppigheder for én generation unge.

b) Tabellen er baseret på vægtede tal.

1) Se note 1, tabel 6.3.

2) Bopæl i 14-årsalderen

3) Se note 2, 3, 4 og 5, tabel 3.2.

4) Inkl. uoplyst urbaniseringsområde.

Kilde: Ungdomsforløbsundersøgelsen 1968-1976.

tredjedel tilhører restgruppen i landdistrikterne mod ca. en fjerdedel i byerne.

Det er lærlingeuddannelsen, landdistrikternes unge går ind i i løbet af 50'erne og begyndelsen af 60'erne. I 1946 var det kun 13 pct. af de 20-24-årige i sognekommunerne, der enten havde fuldført eller var i gang med en lærlingeuddannelse. I 1965 var det 37 pct. af de 16-19-årige på landet, der enten havde fuldført eller var i gang med en eller anden faglig uddannelse, og heraf var langt de fleste

under mesterlære (ca. 80 pct. på landsplan). Det kraftige fald i landdistrikternes restgruppe fra 1946 til 1965 skyldes ikke en vækst i den studieforberedende uddannelsessøgning - gymnasiefrekvensen ligger i perioden 1946 til 1965 konstant på 3 pct. til 4 pct. - men alene den stærkt voksende faglige uddannelsessøgning. I byerne taget under ét skyldes den voksende uddannelsessøgning i disse år derimod både en vækst i den studieforberedende og den faglige uddannelsessøgning.

Fra midten af 60'erne oplever vi en voldsom vækst i de studieforberedende ungdomsuddannelser. Denne vækst ses nu ikke kun i byområderne, men også hos landdistrikternes unge. I kapitel 4 konstateredes, at lærlingefrekvensen faldt ret kraftigt i den periode, hvor gymnasiefrekvensen for alvor steg. Dette viser sig at være et byfænomen. Lærlingefrekvensen er stort set uforandret i landdistrikterne i den periode, hvor gymnasiefrekvensen vokser fra 4 pct. til 17 pct., mens lærlingefrekvensen i byområderne taget under ét er faldet fra knap 50 pct. til godt 30 pct. i den periode, hvor den gymnasiale frekvens vokser fra 12 pct. til 30 pct. i hovedstaden og fra 9 pct. til 24 pct. i provinsbyerne.

Det er ikke alene lærlingeuddannelsen, der har denne relativt set større betydning i landdistrikterne end i byområderne. Hvis man, som det er gjort i forløbsundersøgelsens tal fra 1973 og ungdomsundersøgelsens tal fra 1965, som direkte erhvervskompetencegivende uddannelse medregner ikke alene lærlinge- og EFG-uddannelser, men også enhver anden erhvervsuddannelse, der modtages i 16-19-årsalderen uden forudgående gymnasial uddannelse[8], så er udviklingen den,

---

8) Det drejer sig om uddannelser som elevuddannelserne i stat og kommune, de kortere grundlæggende mellemteknikeruddannelser, landbrugsuddannelser, de ikke-videregående uddannelser inden for social- og sundhedssektoren, uddannelser ved landbrugsskolerne samt læreforhold af mere end 3 måneders varighed, uanset om der er kontrakt eller ej (fx uddannelser ved større firmaers private personaleskoler).

at den faglige uddannelsessøgning er direkte stigende i landdistrikterne fra midten af 60'erne til begyndelsen af 70'erne, mens den er svagt faldende i byerne.

Udligning af de meget betydelige forskelle i land- og byungdommens uddannelsesmønstre, som eksisterede i 40'erne, især med en kraftig vækst i landungdommens søgning af faglig uddannelse efter folkeskolen, har bevirket, at der her i midten af 70'erne er relativt små forskelle i uddannelsessøgningen i 16-19-årsalderen på landet og i byerne. Forskellene består nu i, at restgruppen er lidt større på landet end i byerne, samt at den gymnasiale frekvens er mindre.

Det er altså blevet konstateret, at der har været betydelige urbaniseringsmæssige forskelle i den danske ungdoms skolegang og senere søgning af studieforberedende og erhvervskompetencegivende uddannelse. I den tidlige efterkrigstids svagt industrialiserede samfund var uddannelsessøgningen på landet og i byerne markant forskellig. Uddannelsen indgik da også i væsensforskellige sociale sammenhænge de to steder. Såvel inden for landbruget som inden for de øvrige erhverv var visse faglige og holdningsmæssige kvalifikationer nødvendige for at udføre de arbejdsprocesser, der fulgte med de forskellige positioner i erhvervenes arbejdsdeling. Det, der adskilte landbrugserhvervet fra de øvrige erhverv, var, at disse kvalifikationer ikke i nær så høj grad blev erhvervet gennem et formaliseret uddannelsesforløb. Uddannelsen af den opvoksende generation foregik på gårdene som et led i det daglige arbejde. Det almindelige i midten af 40'erne var, at man ikke behøvede nogen formel uddannelse for at få beskæftigelse inden for landbrugserhvervet. I byerne derimod krævede adskillige positioner i arbejdsdelingen, at man havde fuldført en erhvervsuddannelse.

Kapitel 4 viste, at der i løbet af de sidste 30 år, for landet som helhed, var sket væsentlige forandringer i, hvilke typer af uddannelsen en årgang unge får. En side af denne udvikling har været en fuldstændig ændring af uddannelsessøgningen i landdistrikterne, mens udviklingen i byerne

har været mere moderat. Den stærkt faldende restgruppe og den voksende faglige uddannelsessøgning i slutningen af 50'erne og op gennem første halvdel af 60'erne må altså primært ses som et resultat af den meget stærke vækst i uddannelsessøgningen på landet, især gennem tilgangen til lærlingeuddannelsen fra landdistrikternes unge. Man kunne formulere det så drastisk, at den økonomiske strukturs øgede behov for uddannet arbejdskraft er blevet imødekommet ved at inddrage landdistrikternes betydelige uddannelsesreserver.

Det forekommer relevant at diskutere, hvilke forandringer i uddannelsesstrukturen der kunne have formidlet den fundne udvikling i uddannelsessøgningen. Noget tyder på, at udviklingen et meget langt stykke vej er "gået af sig selv" i den forstand, at det ikke er en aktiv uddannelsespolitisk indsats for at få netop landdistrikternes unge kvalificeret til at indgå som arbejdsstyrke i de ekspanderende byerhverv, der ligger bag den voksende uddannelsessøgning på landet.

Mens den faglige uddannelsessøgning stiger i landdistrikterne, er der sket en betydelig centralisering af såvel tekniske skoler som handelsskoler. I 1960 var der fx én eller flere handelsskoler i ca. 170 byer - i 1973 var antallet af byer med en handelsskole reduceret til 56. For de tekniske skoler har centraliseringen været endnu mere markant (figur 6.1). Antallet af skoler er her fra 1960 til 1973 faldet fra ca. 250 til ca. 50, fordelt på 40 byer. Anderledes har det været for gymnasiernes vedkommende. Der er i takt med udbygningen af gymnasierne i løbet af 60'erne sket en vis spredning, således at afstanden til den nærmeste gymnasieby er formindsket mange steder i landet (figur 6.2). Det er dog alligevel således, at der i begyndelsen af 70'erne, hvor de urbaniseringsmæssige forskelle er begrænsede, er en betydelig koncentration af uddannelsesinstitutionerne i de større byer[9]. Der er heller ikke tale om, at det objektivt

9) Landsplansekretariatet (1975).

Figur 6.1. Lokalisering af tekniske skoler.

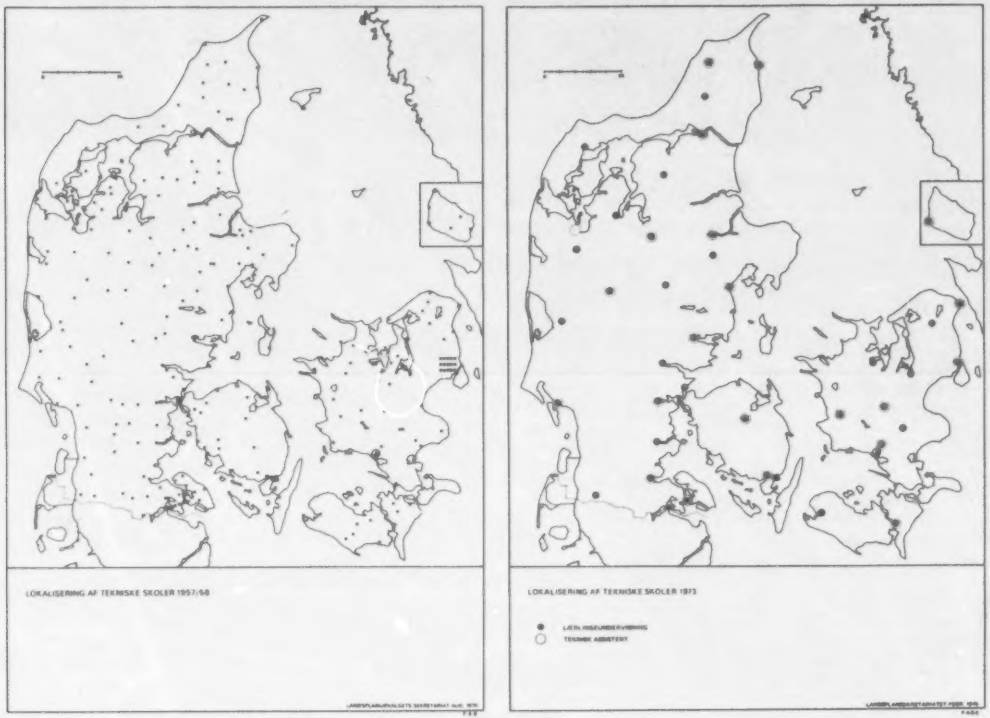

Kilde: Landsplansekretariatet (1975).

Figur 6.2. Lokalisering af gymnasier.

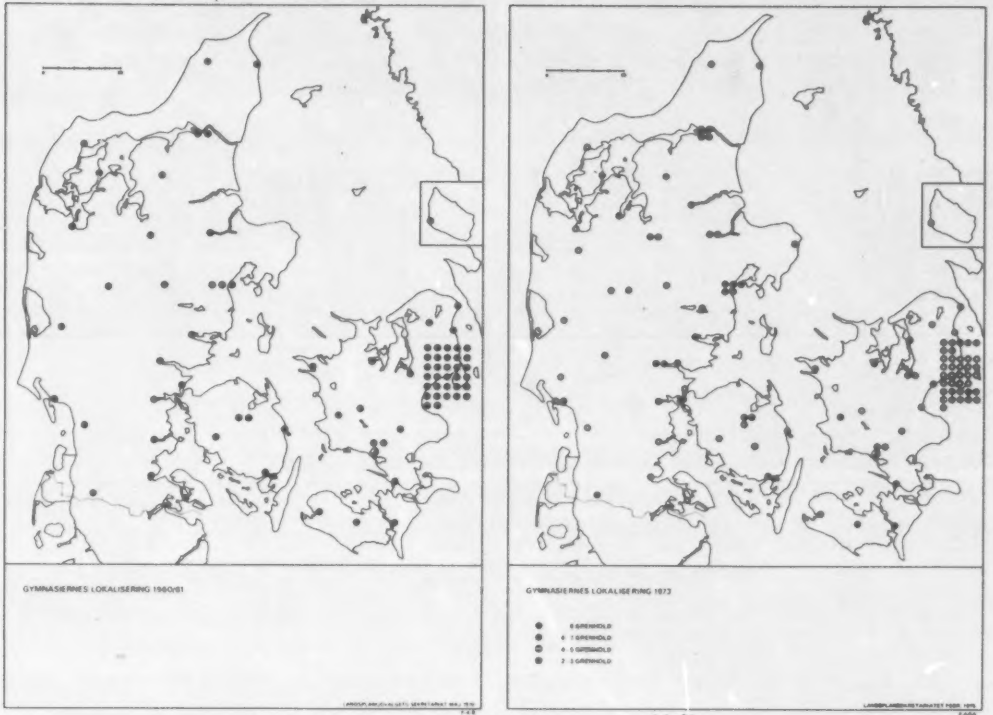

Kilde: Landsplansekretariatet (1975).

set skulle være blevet lettere at tilbagelægge de længere afstande mellem bopæl og uddannelsesinstitution, som man tidligere anså som en af hovedårsagerne til den lavere uddannelsessøgning i landdistrikterne (jf. kapitel 2). I den periode, hvor behovet hos den enkelte unge for befordring fra bopælen ude i landdistriktet til uddannelsesstedet inde i byen har været stigende, er det kollektive trafiksystem blevet jævnt dårligere til at tilfredsstille dette behov[10].

Hovedforklaringen på den ændrede uddannelsessøgning, især hos landdistrikternes unge, kan ikke findes alene på det uddannelsespolitiske plan, men skal også hentes fra de betydelige forandringer i den økonomiske struktur, der har præget de sidste 30 års udvikling. Det har simpelt hen været en nødvendighed for en stor del af de unge at søge væk fra landdistrikterne, og uddannelsen var metoden til at sikre sig et arbejde i byen, efterhånden som de "naturlige" beskæftigelsesmuligheder i det lokale miljø forsvandt. Ikke blot betyder den øgede mekanisering af landbrugsproduktionen et faldende behov for arbejdskraft i landsbyerne, men også centraliseringstendenserne inden for både de offentlige og de private servicevirksomheder peger i samme retning[11]. Der etableres store enheder i byområderne, som er mere rentable end de ældre og mindre enheder i landdistrikterne. Brugsforeninger, skoler o.a. nedlægges i de efterhånden ret tyndt befolkede landdistrikter. Indførelsen af 1958-folkeskoleloven med dens reelle ligestilling af folkeskoleforholdene på landet og i byerne har antagelig virket fremmende på denne forandring af uddannelsestraditionerne i landdistrikterne. En betydelig vækst i landungdommens skolegang fulgte med denne lov, og væksten i landdistrikternes gymnasiefrekvens sætter netop først ind fra midten af 60'erne, hvor de første årgange, der har gået i den "nye" folkeskole, er klar til gymnasiet.

---

10) Se fx Pedersen (1972).

11) Landsplanudvalgets sekretariat (1973).
Landsplanudvalgets sekretariat (1974).

Væksten i landboungdommens skolegang skal ikke alene ses i lyset af byerhvervenes uddannelsesbehov. Også inden for landbrugserhvervet har formelle faglige kvalifikationer fået en stadig større betydning. I 1966 indførte man de såkaldte "grønne beviser", der var dokumentation for, at man havde gået - dengang mindst 9 måneder på landbrugsskole - i dag mindst 12 måneder, samt været i praktik i 3 år. Disse grønne beviser er forudsætning for, at staten yder finansiel støtte ved førstegangskøb af landbrugsejendom. Også ved beskæftigelse inden for erhvervet som lønmodtager er de grønne beviser af betydning, idet de som oftest giver anledning til en højere løn. Mange, der senere etablerer sig som selvstændige landmænd, har først været lønmodtagere inden for erhvervet. Den gennemsnitlige etableringsalder er 32 år.

6.2. Udviklingen i uddannelsesmønstrene i de forskellige regioner

I dette afsnit er det kun uddannelsessøgningen efter afsluttet folkeskoleuddannelse, der skal undersøges - ikke folkeskoleuddannelsen selv. De tre store empiriske undersøgelser af ungdommen og dens uddannelsesadfærd, som gav materiale til den foregående behandling af de urbaniseringsmæssige forskelle i uddannelsessøgningen, har desværre kun interesseret sig for den urbaniseringsmæssige dimension - ikke den regionale.

Ved brug af arbejdsdirektoratets lærlingestatistik og folketællingerne fra Danmarks Statistik er det imidlertid muligt at undersøge udviklingen i lærlingefrekvensen i hver af de 7 regioner. Dette kan gøres tilbage til 1950, men kun for de år, hvor der har været afholdt folketælling. Gymnasiefrekvensen kan derimod i de 7 regioner, der her arbejdes med, kun beregnes tilbage til 1960. Regionale restgruppeopgørelser findes der slet ingen af for disse år. Det residual, som kan beregnes regionalt for årene efter 1960 ved at træk-

ke summen af lærlinge- og gymnasiefrekvensen fra 100, er ikke noget sigende udtryk for den regionale udvikling i restgruppen. Dels stiger søgningen i løbet af 60'erne til en række erhvervsuddannelser, der ikke er omfattet af lærlingeloven, ligesom der etableres nye uddannelser i disse år. Det er en uoverkommelig opgave blot at få overblik over de regionale variationer i disse uddannelsers andel af den samlede faglige uddannelsessøgning op gennem 60'erne og 70'erne. Dels indeholder de regionale lærlingefrekvenser en del dobbelttællinger, idet arbejdsdirektoratets statistik tæller alle lærlinge med, uanset om de tidligere har været i lære.

Den historiske gennemgang af de regionale forskelle bliver således mindre omfattende end gennemgangen af udviklingen i forskellene mellem land og by. Ligesom den ikke er så omfattende som den beskrivelse, der i kapitel 4 blev givet af de regionale forskelle midt i 70'erne. Denne beskrev den samlede uddannelsessøgning for en generation 18-årige, hvor de historiske frekvenser i dette kapitel alene vedrører lærlinge-, EFG- og de gymnasiale uddannelser. Frekvenserne er vist i tabel 6.7.

I 1950 var søgningen til lærlingeuddannelsen af ret forskelligt omfang i de enkelte regioner, og forskellene var umiddelbart forståelige set i relation til de enkelte regioners erhvervsstrukturelle karakter. Størst var søgningen til lærlingeuddannelsen således i Hovedstadsregionen, der skilte sig markant ud fra resten af landet med en lærlingefrekvens på 45 pct. Herefter fulgte de tre "mellemregioner" med frekvenser på 35 pct. for Østjyllands vedkommende og 38 pct. for både Fyn og Øerne øst for Storebælts vedkommende. Mindst var den faglige uddannelsessøgning i de tre mindre udviklede jyske regioner. Lærlingefrekvensen lå her på mellem 30 og 25 pct. (figur 6.3).

I gennemgangen af udviklingen i uddannelsessøgningen for landet som helhed konstateredes det, at den faglige frekvens

Tabel 6.7. Tilgangsfrekvenser for lærlingeuddannelsen, EFG-uddannelsen og den gymnasiale uddannelse i hvert af årene 1950, 1960, 1965, 1970 og 1975. Særskilt for de enkelte regioner.

Region[1]		År				
		1950	1960	1965	1970	1975[4]
		pct.	pct.	pct.	pct.	pct.
Hovedstadsområdet	Gymnasial frekvens[2]	...	11	17	34	38
	Lærlinge- & EFG-frekvens[3]	45	48	53	40	32
Øerne øst for Storebælt	Gymnasial frekvens	...	7	9	18	25
	Lærlinge- & EFG-frekvens	38	39	51	41	31
Fyn	Gymnasial frekvens	...	4	9	22	28
	Lærlinge- & EFG-frekvens	38	44	55	40	38
Østjylland	Gymnasial frekvens	...	7	12	22	33
	Lærlinge- & EFG-frekvens	35	37	52	40	36
Nordjylland	Gymnasial frekvens	...	5	10	22	30
	Lærlinge- & EFG-frekvens	26	34	49	43	38
Vestjylland	Gymnasial frekvens	...	5	10	19	27
	Lærlinge- & EFG-frekvens	25	33	49	45	38
Sønderjylland	Gymnasial frekvens	...	7	9	16	22
	Lærlinge- & EFG-frekvens	30	32	49	43	45

Anmærkninger og noter til tabellen findes på næste side.

Anmærkninger og noter til tabel 6.7.

1) Jf. note 9, kapitel 2.

2) For årene 1960 og 1965 vedrører de gymnasiale frekvenser alene gymnasieelever. For årene 1970 og 1975 vedrører de yderligere studenterkursister og HF-kursister.

3) For 1950 og 1960 vedrører lærlingefrekvensen alene forhold med kontraktpligt (§1-lærlinge). Fra 1965 vedrører frekvensen såvel læreforhold med kontraktpligt som læreforhold uden (§30-lærlinge). For 1975 vedrører frekvensen, ud over den traditionelle mesterlære, også EFG-uddannelsen.

4) De regionale frekvenser for 1975, der vises i denne tabel, er ikke identiske med de frekvenser for 1975, der vises i tabel 3.7. Størrelsesordenen er både for den faglige og den gymnasiale frekvens en anden i tabel 6.7 end i tabel 3.7. Dette skyldes alene de ret forskellige opgørelsesmetoder og de derfor tilgrundliggende statistiske materialer, der anvendes i de to tabeller. Dette er nærmere beskrevet i anmærkninger og noter til tabel 3.7 samt bilagstabel 3 og 4. Det skal pointeres, at det på trods af forskellene i størrelsesordenen i alt væsentligt er de samme regionale forskelle for 1975, der fremgår af de to tabeller.

Kilde: Bilagstabel 3 og 4.

vokser fra midt i 50'erne - især fra 1958 til 1965, hvorefter den falder ret kraftigt. Det kan nu yderligere konstateres, at der ikke har været væsensforskellige udviklingsmønstre i den faglige uddannelsessøgning i landets forskellige regioner. Mønstret genfindes i samtlige syv regioner, men med sådanne variationer, at der i løbet af 50'erne og første halvdel af 60'erne sker en udligning af de regionale forskelle i søgningen af lærlingeuddannelsen. Dette er sket ved, at væksten netop var mindst i Hovedstadsregionen, hvor frekvensen i 1950 var størst. Noget mindre var væksten i de tre "mellemregioner" og størst i de mere landbrugsprægede jyske regioner, hvor frekvenserne var de laveste. De betydelige regionale forskelle, der i 1950 eksisterede ved søgningen af lærlingeuddannelsen, er altså i løbet af de sidste 25 år begrænset væsentligt. Udligningen er sket fra 1950 til 1965, men især i den første halvdel af 60'erne.

De regionale forskelle i den gymnasiale uddannelsessøgning, som kun kan beskrives tilbage til 1960, bestod dengang fortrinsvis mellem Hovedstadsregionen og resten af lan-

Figur 6.3. Tilgangsfrekvenser til lærlinge- og EFG-uddannelsen i hvert af årene 1950, 1960, 1965, 1970 og 1975. Særskilt for de enkelte regioner.

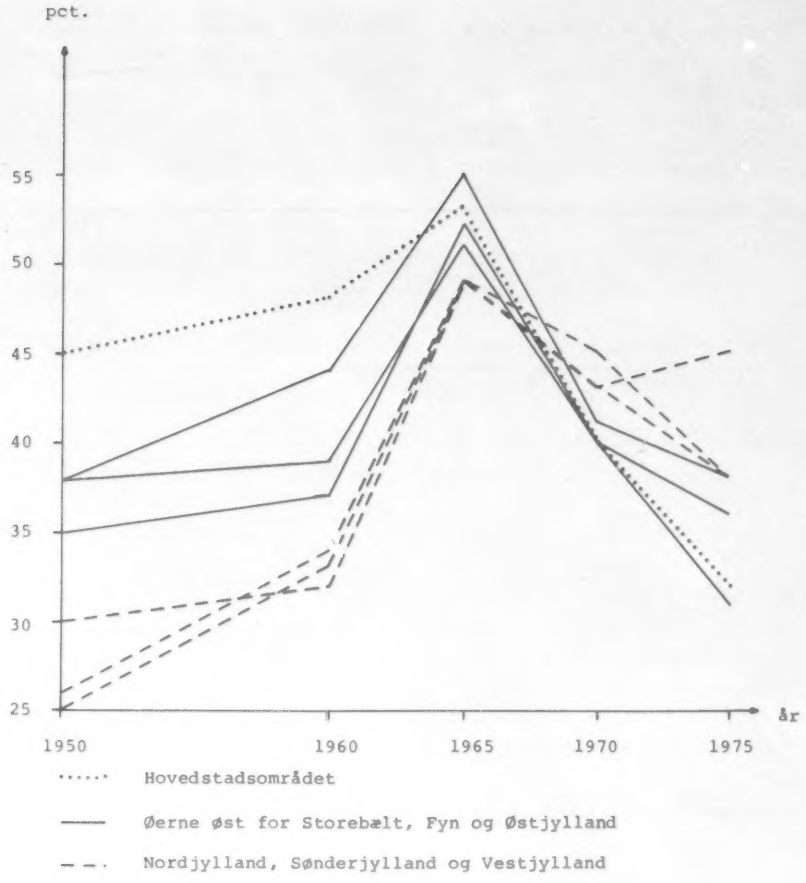

Kilde: Tabel 6.7.

det. Forskellene mellem regionerne uden for Hovedstadsregionen viste ingen systematiske forskelle mellem udviklede og mindre udviklede regioner og lå spredt på mellem 4 og 7 pct. Som tilfældet var ved den faglige uddannelsessøgning, viser den gymnasiale uddannelsesfrekvens ingen væsensforskellige udviklingsmønstre regionerne imellem (figur 6.4). I alle regioner er den i vækst i hele perioden, og overalt sætter væksten især ind fra 1965. Til gengæld kan der ikke her ved den gymnasiale uddannelsesfrekvens konstateres generelle tendenser til udligning af forskellene regionerne imellem. Igennem hele vækstperioden fastholdes forskellene mellem Hovedstadsregionen og de øvrige regioner. Forskellene mellem disses frekvenser viser fortsat op gennem 60'erne og 70'erne ikke nogen generel sammenhæng med det økonomiske udviklingsniveau af de enkelte regioner i de grove termer, som dette blev beskrevet med i kapitel 2.

I kapitel 4 blev det konstateret, at der i løbet af de sidste 30 år er sket betydelige forandringer i, hvilken type af uddannelse en årgang unge får. Det kan nu yderligere fastslås, at disse forandringer grundlæggende har været af samme karakter overalt i landet. Fra slutningen af 50'erne til midten af 60'erne skete der overalt en vækst i søgningen af lærlingeuddannelse. Denne vækst var især kraftig i Nord-, Syd- og Vestjylland. Langt svagere var den i Hovedstadsregionen. Der skete i denne periode en udligning af de regionale forskelle, der i 1950 og 1960 kunne konstateres i lærlingefrekvenserne. Selv om der ikke i dette afsnit gives en redegørelse for udviklingen i restgruppens regionale fordeling, kan der næppe herske tvivl om, at dette er udtryk for, at der i disse år sker en betydelig formindskelse af restgruppen i de erhvervsmæssigt mindre udviklede regioner. Disse uddannelsesreserver inddrages i den faglige uddannelse i den periode, hvor industrien ekspanderer overvejende ved en ekstensiv produktionsudvidelse, yderligere karakteriseret af geografiske spredningstendenser. Omkring 1965 ændres dette billede. I samtlige regioner skete der be-

Figur 6.4. Tilgangsfrekvenser til den gymnasiale uddannelse i hvert af årene 1960, 1965, 1970 og 1975. Særskilt for de enkelte regioner.

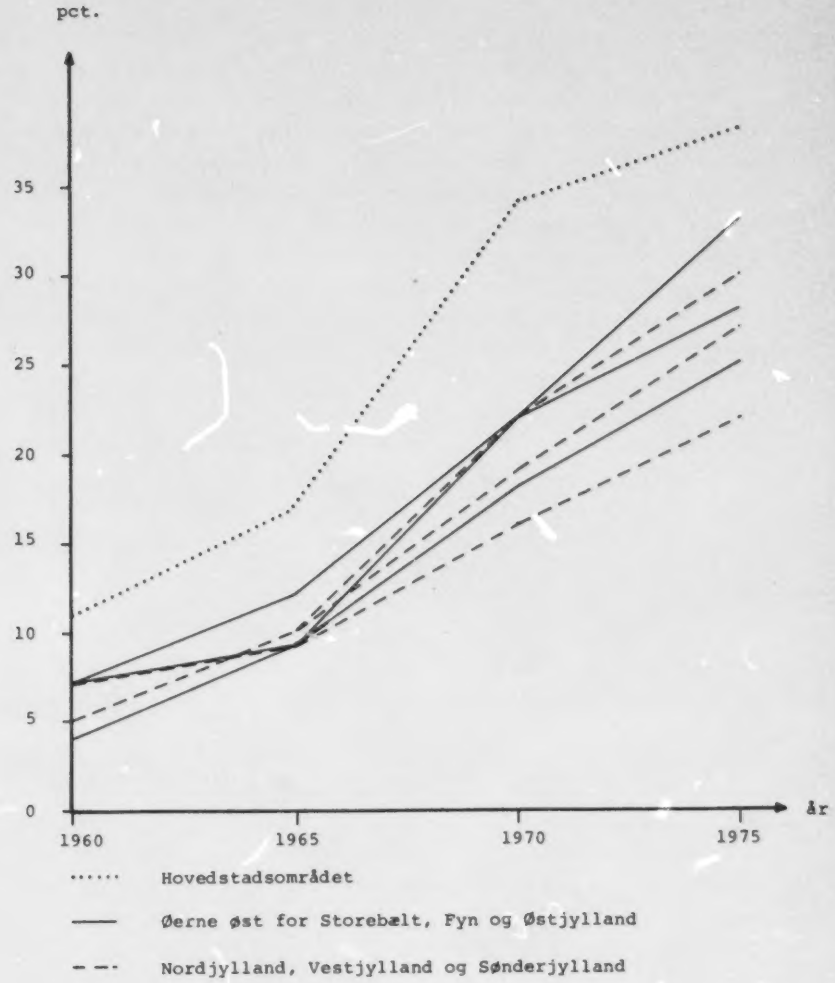

Kilde: Tabel 6.7.

Figur 6.5. Tilgangsfrekvenser for lærlinge- og EFG-uddannelsen og den gymnasiale uddannelse i hvert af årene 1950, 1960, 1965, 1970 og 1975. Særskilt for de enkelte regioner.

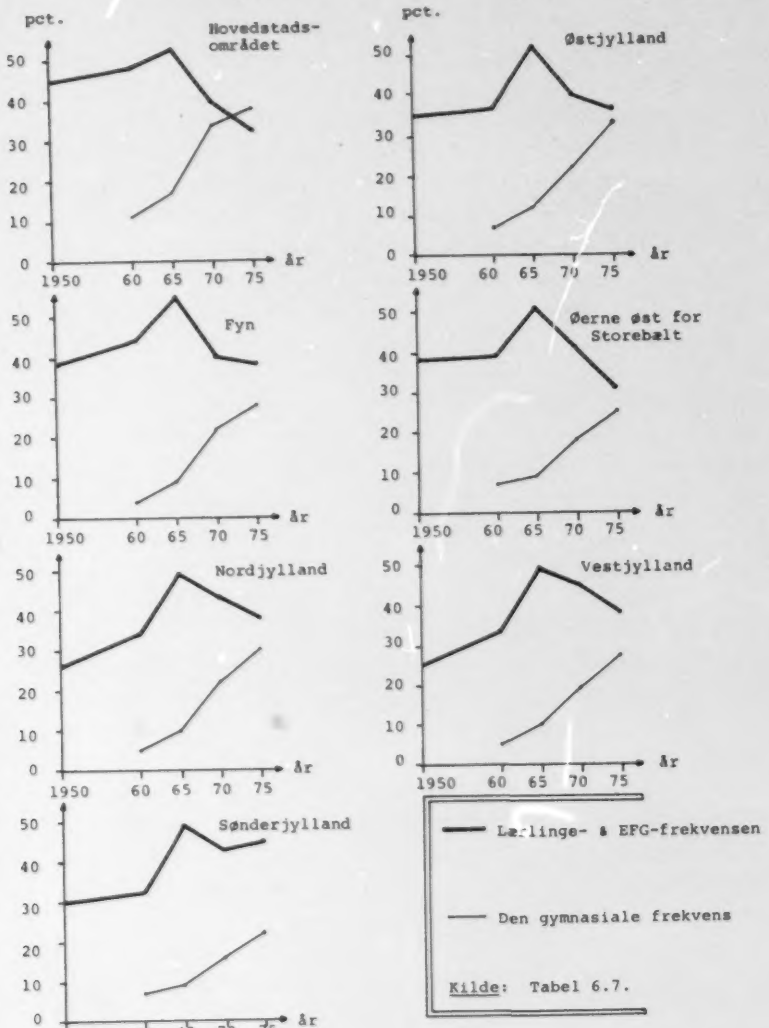

tydelige fald i søgningen af den mere praktisk-betonede uddannelse, der gav direkte erhvervskompetence til fordel for en stærk stigning i de studieforberedende gymnasiale uddannelser. Men denne udvikling har ikke været lige markant overalt. Den faglige uddannelsessøgning er ikke faldet lige stærkt i alle regioner, og selv om den gymnasiale frekvens har været i vækst i alle egne, har dette ikke indebåret en udligning af forskellene mellem primært Hovedstadsregionen og resten af landet. Tendensen til at styrke den almene uddannelsessøgning på bekostning af den faglige har således været mest udtalt i Hovedstadsregionen, hvor udviklingen er gået så vidt, at den gymnasiale frekvens i 1975 overstiger lærlinge- og EFG-frekvensen. Mindst udtalt har den været i Sønderjylland, hvor det hovedsagelig er den faglige uddannelsessøgning, der tegner billedet. Væksten i den gymnasiale frekvens er specielt lav i denne region, samtidig med at den faglige frekvens kun falder svagt fra 1965 til 1970, og som det eneste sted i landet begynder at stige igen efter 1970 (figur 6.5).

6.3. Sammenfattende om udviklingen i de urbaniseringsmæssige og regionale uddannelsesforskelle

Der har været markante regionale og urbaniseringsmæssige forskelle i, hvilken type af kvalifikationer en ungdomsårgang fik. Kvalifikationsmønstrene var totalt forskellige på landet og i byerne i midten af 40'erne. Kvalifikationsmønstrene i de enkelte regioner i 1950 viste betydelige variationer i, hvor store andele der søgte faglig uddannelse.

Et enkelt ord: udligning, sammenfatter de sidste tredive års udvikling i de geografiske forskelle i ungdommens uddannelsessøgning. Denne udligning har været en tendens for hele perioden, men har især fundet sted i løbet af 60'erne og er hovedsagelig etableret via en relativt større vækst i lærlingeuddannelsen på landet og i de regioner, hvor denne var lav i begyndelsen af 50'erne.

Udviklingen i uddannelsesmønstrene har for landet som helhed været karakteriseret af: for det første et betydeligt fald i restgruppen, hovedsagelig forårsaget af en kraftig vækst i lærlingeuddannelserne fra slutningen af 50'erne til midten af 60'erne; og for det andet af en stabil restgruppe gennem det sidste årti, men med en stærk vækst i den gymnasiale uddannelsessøgning til fordel for en nedgang i den faglige uddannelsessøgning. Den første del af denne udvikling har fundet sted helt generelt - i alle regioner og både på landet og i byerne; men den har været mest markant i landdistrikterne og i de mindre udviklede og mere landbrugsdominerede jyske regioner. Den anden del af denne udvikling i uddannelsesmønstrene har derimod ikke været generel. Tendensen til en styrkelse af de almene studieforberedende uddannelser på bekostning af de faglige uddannelser viste sig at være et byfænomen, der var mest udtalt i Hovedstadsregionen, som i hele perioden har haft en betydelig større gymnasial frekvens end resten af landet. I landdistrikterne var den faglige uddannelsessøgning fortsat i vækst op gennem den sidste halvdel af 60'erne og den første halvdel af 70'erne, samtidig med at den gymnasiale frekvens nu også steg betydeligt på landet.

De markante forandringer i kvalifikationsmønstrene hos en årgang unge, der har fundet sted gennem de sidste tredive år, er således bl.a. kommet i stand ved, at de betydelige uddannelsesreserver, der fandtes i landdistrikterne og i de mindre udviklede regioner, er blevet inddraget hovedsagelig i lærlingeuddannelsen.

Lighedssynspunkter har gennem de sidste ti til femten år præget uddannelsesforskningen og uddannelsesdebatten. I fokus har været individet eller grupper af individer. Den betragtelige udligning af uddannelsesforskellene mellem regionerne og mellem landdistrikter og byområder, alle taget under ét, indebærer ikke nødvendigvis, at opvækstmiljøets geografiske placering for den enkelte unge ikke stadig kan påvirke uddannelsessøgningen.

De seneste tal fra Danmarks Statistiks individualstatistik på uddannelsesområdet viser da også, at der, opgjort på primær-kommuneniveau, er forskelle i, hvor stor en andel af de unge der i 1973-74 har forladt folkeskolen, som i løbet af de næste 3-15 måneder påbegynder en fortsat uddannelse, samt at disse forskelle mellem kommunerne ikke danner et regionalt mønster[12].

Nogle af disse forskelle i uddannelsestilbøjelighed hos de 16-19-årige i forskellige kommuner er antagelig ikke geografisk betingede, men bunder i forskelle i de sociale strukturer i de enkelte kommuner, fx udprægede arbejderkvarterer i de større byers centrum og velhaverkvarterer i deres omegn. Andre forskelle er geografisk betingede, men det er ikke muligt umiddelbart at finde nogle generelle tendenser. Således at der fx ikke er tale om en generel tendens til, at uddannelsessøgningen er lav i områder, der ligger langt fra vækstcentrene og høj i de større byområder. Uddannelsestilbøjeligheden er fx højere i de isolerede øområder og i store dele af Nord- og Sønderjyllands yderkommuner, end den er i kommunerne omkring Århus. Omvendt synes tendensen klart at være på Bornholm, hvor uddannelsessøgningen falder markant, jo længere væk man kommer fra Rønne.

6.4. Lokal, regional eller national reproduktion?

Det har gentagne gange i denne studie været fastslået, at uddannelsessystemet har en væsentlig funktion i forbindelse med reproduktionen af samfundets økonomiske struktur. Den konkrete anvendelse, der gøres af uddannelsessystemet i form af de enkelte individers uddannelsessøgning, er bestemt af samfundets sociale struktur og dermed indirekte af den økonomiske. Uddannelsessystemet er således en integreret del af samfundets hele, hvor der hele tiden foregår et løbende

---

12) Statistiske Efterretninger A6, 1978.

samspil mellem den økonomiske og sociale struktur, den politiske struktur (herunder uddannelsespolitikken) og, hvad man kunne kalde, den ideologiske struktur, med de enkelte grupper af unge og deres uddannelsesmæssige normer og adfærd.

Der er i det foregående blevet gjort rede for, at de betydelige forskelle i uddannelsessøgningen, der eksisterede især mellem land og by, men også mellem de enkelte regioner, er blevet begrænset så meget, at der i midten af 70'erne kun er små geografiske forskelle tilbage i den danske uddannelsessøgning. Samtidig viste den meget sporadiske gennemgang, der blev foretaget af de regionale og urbaniseringsmæssige konsekvenser af de sidste 30 års omfattende forandringer i erhvervsstrukturen, at den erhvervsmæssige udvikling er forskellig i forskellige regioner, samt at der foregår en tiltagende urbanisering af landet med voksende koncentration af fremstillings- og serviceerhverv i byområderne. På denne baggrund rejser følgende spørgsmål sig som en naturlig hypotese: er man gået fra en tid, hvor den lokale og regionale uddannelsessøgning overvejende hang sammen med de lokale og regionale økonomiske og sociale strukturer, til en tid, hvor den lokale og regionale uddannelsessøgning i højere og højere grad hænger sammen med den samlede økonomiske struktur på landsplan? Spørgsmålet kan ikke fyldestgørende besvares inden for denne studies rammer, dertil er behandlingen af den erhvervsstrukturelle udvikling i de enkelte regioner og behandlingen af forskellene mellem land og by holdt i alt for grove termer, men enkelte forhold kan dog fremhæves til belysning af hypotesen. Forskydningen af erhvervsstrukturen fra primære erhverv til sekundære og tertiære, mekaniserings- og specialiseringstendensen inden for alle erhverv samt koncentrations- og centraliseringstendensen har til følge, at en mindre og mindre del af produktionen foregår i landdistrikterne. Det er overvejende landbrugsproduktion, der er tilbage i de ikke-urbaniserede områder, og denne er i højere og højere grad karakteriseret ved mekanisering og speciali-

sering. Denne proces er på ingen måde ført til ende. Der er fortsat et betydeligt arbejdskraftoverskud i landdistrikterne. Langt størstedelen af de unge på landet må søge beskæftigelse i byerhvervene. For størsteparten gælder således, at de kvalifikationer, de erhverver sig gennem deres uddannelse, anvendes ikke i landdistrikterne, men i bysamfundene.

Forskellige forhold peger i retning af, at den betydelige vækst i de studieforberedende uddannelser, der ses overalt i landet, er udtryk for, at der i de mindre udviklede regioner produceres i overskud af højt kvalificeret arbejdskraft, som må finde sin anvendelse i de mere udviklede regioner. Det forholder sig nemlig således, at det ikke kun er på det studieforberedende niveau, men også på det efterfølgende valg af erhvervsuddannelse, at der er nogenlunde ens mønstre i alle regionstyper. Overalt er det ca. to tredjedele af unge med studentereksamen, der fortsætter med enten en højere, videregående eller mellemuddannelse[13]. Lidt flere er i Hovedstadsregionen under de lange akademiske uddannelser end i resten af landet, og omvendt er lidt flere i de mindre udviklede regioner under de videregående uddannelser (tabel 6.8).

Når man sammenholder denne, stort set ensartede erhvervskvalificering af ungdommen i forskellige regionstyper med de

---

13) Højere uddannelser er uddannelser ved universiteter og de højere læreanstalter. Videregående uddannelser er teoretiske uddannelser, som i de fleste tilfælde forudsætter en gymnasial uddannelse (fx akademiingeniør og socialrådgiver). Mellemuddannelser er dels egentlige teknikeruddannelser, så som maskintekniker, dels uddannelser, der kræver længerevarende uddannelse på skole (3 år), så som børnehavepædagog, og dels uddannelser af mellem 1-3 års varighed kombineret med praktik (fx sygeplejerske og teknisk tegner). Kortere uddannelser er uddannelser af op til 1 års varighed, så som lægesekretær og specialarbejder.

Tabel 6.8. De 22-årige i 1976 med enten en HF- eller studentereksamen, procentvis fordelt efter erhvervsuddannelsesplacering i 22-årsalderen. Særskilt for tre regionstyper.

Fuldført eller igangværende erhvervsuddannelse i 22-årsalderen [2]	Regionstype[1] I	II	III	Hele landet
	pct.	pct.	pct.	pct.
Højere uddannelse	34	28	21	28
Videregående uddannelse	33	37	45	38
Mellemuddannelse	4	6	5	5
Lærlinge- eller EFG-uddannelse	7	12	9	9
Kortere uddannelse	2	5	4	4
Skolesøgende	3	2	3	3
Ingen erhvervsuddannelse	17	12	13	14
I alt pct.	100	102	100	101
I alt antal	225	259	207	691

1) De tre typer af regioner omfatter:

I: Hovedstadsregionen.

II: Østjylland, Fyn og Øerne øst for Storebælt.

III: Nordjylland, Vestjylland og Sønderjylland.

2) Højere uddannelser er uddannelser ved universiteter og de højere læreanstalter. Videregående uddannelser er teoretiske uddannelser, som i de fleste tilfælde forudsætter en gymnasial uddannelse (fx akademiingeniør og socialrådgiver). Mellemuddannelser er dels egentlige teknikeruddannelser, så som maskinteknikker, dels uddannelser, der kræver længerevarende uddannelse på skole (3 år), så som børnehavepædagog, og dels uddannelser af mellem 1-3 års varighed kombineret med praktik (fx sygeplejerske og teknisk tegner). Kortere uddannelser er uddannelser af op til 1 års varighed, så som lægesekretær og specialarbejder.

Kilde: Ungdomsforløbsundersøgelsen 1968-1976.

ret betydelige forskelle, der findes i de tre regionstypers erhvervs- og branchestruktur, så forekommer det sandsynligt, at de mindre udviklede regioner vil være ude af stand til at beskæftige alle de højt uddannede, som de viste sig i stand til at sætte i gang med en studentereksamen.

Hvis disse overvejelser også ved en nærmere analyse af problemstillingen bliver bekræftet, så er der altså tale om en udvikling, karakteriseret af en overgang fra en tid med en mere regionalt bundet uddannelsessøgning til en tid, hvor den regionale uddannelsessøgning i højere grad også spiller en rolle i forbindelse med reproduktionen af den samlede nationale økonomiske struktur med dens regionale forskelle.

Adskillige elementer i den førte uddannelsespolitik kan have virket fremmende på en sådan integration af landets dele. En sådan geografisk mobilitet hos den mere teoretisk uddannede del af ungdommen må ses som formidlet bl.a. af uddannelsesinstitutionernes skæve lokalisering ved de højere og videregående uddannelser. Der er her en udpræget koncentration af uddannelsespladser i de egne af landet, hvor også de arbejdsprocesser der kræver højt uddannet arbejdskraft er koncentreret[14]. Især er det grelt ved universiteter og højere læreanstalter, hvor den største koncentration af stu-

14) Der er stadig tale om en betydelig koncentration af de arbejdsprocesser, der kræver højt uddannet arbejdskraft i centerregionerne. Dette hænger dels sammen med, at det overvejende er de mere arbejdskraftintensive brancher med større lønfølsomhed og lavere krav til arbejdskraftens kunnen, der er lokaliseret eller flyttet til lavtlønsområderne vest for Storebælt og uden for de større byer og de mere kapitalintensive brancher med et mere differentieret arbejdskraftbehov, der er blevet eller som er etableret i Hovedstadsregionen og de større byer (Aarhus Universitets Geografiske Institut 1977). Dels hænger det sammen med, at der i forbindelse med udflytningerne har været en tendens til at skille funktionerne i virksomhederne ad. Salgsleddet, administration, produktfornyelse, reklame o.l. funktioner er blevet i centret, mens selve det produktive led er flyttet ud (Friis & Jørgensen 1975).

derende absolut er at finde i centerregionen, samtidig med at den er specielt lille i de tre udkantprægede jyske regioner. I 1972 var der således omkring 2.000 studerende ved højere læreanstalter i de tre jyske regioner, ca. 20.000 i mellemregionerne og ca. 45.000 i Hovedstadsregionen. Heller ikke seminarier, teknika eller institutioner for de videregående teknikeruddannelser ligger jævnt lokaliseret; men forskellene mellem landets østlige og vestlige egne er ikke så markante som ved de højere uddannelser[15].

Folkeskoleloven af 1958 er en af de faktorer, der må have medvirket til at gøre uddannelsessøgningen til et nationalt fænomen. Den grundlæggende almene uddannelse mistede herved sine rødder i de lokale samfund. Det system, hvorefter en årgang unge grovsorteres - en sortering som er fundamental for den senere fordeling af årgangen på forskellige uddannelsestyper - blev med denne lov ens overalt i landet. Også den geografiske spredning af de gymnasiale uddannelsesinstitutioner, der især fandt sted gennem 60'erne i forbindelse med den kraftige udbygning inden for disse uddannelser, og nu senere spredningstendenser ved EFG-uddannelsen, er faktorer, som må have medvirket til udligningen af de regionale forskelle i uddannelsessøgningen. Ikke i sig selv, men som forudsætninger for en vækst i uddannelsessøgningen i disse egne i en periode, hvor almen uddannelse overalt får stigende betydning.

Baggrunden for denne uddannelsespolitik har været et ønske om at skabe geografisk lighed i udddannelsessøgningen. Man har hér fokuseret på det enkelte individ og betragtet uddannelsen som et forbrug. Et forbrug, som det er efterstræbelsesværdigt, at den enkelte får, da det er forbundet med livskvalitet og muligheder i det hele taget på alle samfundets planer. I den nationale sammenhæng har man, som tidligere nævnt, også anlagt et investeringssynspunkt på uddannelse og altså lænket den enkeltes uddannelse til samfundsøkonomien. Uddannelse er et produkt, som skal kunne anven-

15) Landsplansekretariatet (1975).

des i samfundsøkonomien og have en gunstig effekt på den økonomiske vækst. Denne opfattelse har aldrig været udvidet til at gælde den regionale uddannelsessøgning. Man har ikke set den i relation til udviklingsmulighederne for den lokale regions økonomiske struktur. Dette må ses som en naturlig forlængelse af den fremherskende opfattelse af individerne i dette samfund. Individerne opfattes som frie, lige og i princippet totalt mobile - socialt og geografisk. Men netop denne geografiske mobilitet kan få konsekvenser for udviklingen af forskellene i regionernes erhvervsstruktur. Så længe den veluddannede del af ungdommen er nødsaget til at flytte fra de mindre udviklede regioner til de mere udviklede - især til Hovedstadsregionen - for at få arbejde i overensstemmelse med deres kvalifikationer, så længe vil den voksende uddannelsessøgning i de mindre udviklede regioner ikke ubetinget komme disse til gode. Dette ville kræve, at den lighedsskabende uddannelsespolitik i geografisk henseende blev fulgt op af en lokaliseringspolitik inden for industri og serviceerhverv, som i højere grad tilgodeså de mindre udviklede regioner.

KAPITEL 7

SAMMENFATNING OG KONKLUSIONER

I denne studie er de sidste tredive års udvikling i tilgangen til de væsentligste ungdomsuddannelser blevet gennemgået. Udviklingen har været behandlet både i sin helhed og regionalt, samt på landet og i byområderne. Den har været sat i relation til dels nogle af hovedtrækkene af udviklingen i erhvervs- og kvalifikationsstrukturen, dels nogle af hovedtrækkene i den førte uddannelsespolitik.

Studien har beskæftiget sig med de 16-19-åriges søgning af de væsentligste ungdomsuddannelser. Udviklingen i de unges uddannelsesmønstre behandles ud fra ændringerne i den tredeling af en årgang, der har præget hele perioden. En tredeling mellem unge, der får en studieforberedende uddannelse, og som således i reglen ender med at få mere teoretisk prægede erhvervskvalifikationer, unge, der får en mere praktisk betonet faglig uddannelse, og unge, der ikke får nogen uddannelse efter folkeskolen, og som således kommer ud på arbejdsmarkedet uden nogen formelle faglige kvalifikationer.

Udgangspunktet for analyserne er en opfattelse af uddannelsessystemet som en integreret del af samfundets hele. Det hører til uddannelsessystemets vigtigste opgaver at tilvejebringe den samfundsmæssigt nødvendige arbejdsevne, samt at medvirke til at opretholde den sociale orden på det politiske og ideologiske plan. Hver opvoksende generation skal gøres til anvendelig arbejdskraft med bestemte sæt af kvalifikationer.

De sidste tredive år har været præget af væsentlige ændringer i den danske erhvervsstruktur. Der har været en gene-

rel tendens til, at de primære erhverv, landbrug mv., er gået kraftigt tilbage, at de sekundære erhverv, industri, håndværk mv., har holdt en nogenlunde konstant andel af beskæftigelsen, samtidig med at produktionen relativt set er udvidet, samt at serviceerhvervene er gået kraftigt frem, især fra midten af 60'erne. Inden for alle erhverv præger teknik, enten direkte i form af maskiner eller indirekte i form af en øget organisering af arbejdet, i stadig stigende grad produktionsprocessen. Som følge heraf, er der opstået behov for en anderledes uddannelsesmæssig sammensætning af arbejdsstyrken. Hovedtrækkene i de ændrede kvalifikationsbehov fremgår af en undersøgelse af den føromtalte tredeling af en årgang unge. Men herudover vil der naturligvis være en række mere konkrete forandringer i kvalifikationsbehovene, som vil vise sig ved et ændret indhold i hhv. de studieforberedende og de erhvervsforberedende ungdomsuddannelser, men som ikke nødvendigvis vil give anledning til anderledes fordeling af de unge på de mere praktiske over for de mere teoretiske uddannelser.

Det er udviklingen i tilgangsfrekvenserne for de væsentligste ungdomsuddannelser, der er blevet analyseret i denne studie. Vægten har været lagt på: for det første, hvor stor en andel af en generation der overhovedet fik uddannelse i ungdomsårene eller ikke fik, dvs. tilhører den såkaldte restgruppe, og for det andet på udviklingen i den gymnasiale uddannelsessøgning over for den mere praktisk betonede faglige uddannelsessøgning.

I og med at en stadig større del af uddannelserne foregår inden for institutioner og ikke direkte i tilknytning til produktionen, skal de ændrede krav til arbejdskraftens kunnen følges op af politiske beslutninger om uddannelsessystemets indretning for at blive imødekommet. Dette løbende samspil er af yderst kompliceret karakter, og tilpasningen af uddannelsessystem og de enkelte individers uddannelsessøgning til ændrede økonomiske strukturer foregår ikke altid lige præcist og gnidningsløst.

Der har ikke været lagt speciel vægt på selve tilpasningsprocessen. Tyngdepunktet i fremstillingen har været en be-

skrivelse af udviklingen i uddannelsesmønstrene med en relatering til nogle af hovedtrækkene i den erhvervsmæssige og den uddannelsespolitiske udvikling.

7.1. Uddannelsesmønstre i dag

I midten af 70'erne er resultatet af en årgang unges vej gennem uddannelsessystemet, at ungdommen deles i tre næsten lige store dele. Knap en tredjedel påbegynder en gymnasial uddannelse, lidt over en tredjedel påbegynder en faglig uddannelse og mellem en tredjedel og en fjerdedel har endnu ikke i 19-årsalderen modtaget nogen uddannelse ud over den grundlæggende folkeskoleuddannelse.

Sådan er det grundlæggende overalt i landet, dog med enkelte geografiske variationer. Restgruppen er således noget større på landet end i byerne, ligesom relativt flere unge, opvokset i byer, søger en gymnasial uddannelse. De regionale forskelle i uddannelsesmønstrene består især mellem landets center, Hovedstadsregionen, og resten af landet. Den gymnasiale frekvens i Hovedstadsregionen er væsentlig større end i resten af landet, hvorimod den faglige frekvens er som for landet som helhed. I resten af landet - bortset fra Sønderjylland - er interessen for den faglige og den gymnasiale uddannelse af nogenlunde samme omfang. Kun Sønderjylland skiller sig lidt ud, idet man her finder landets mindste gymnasiale frekvens og landets største faglige frekvens. Der er stort set ingen regionale forskelle i restgruppefrekvensen.

Der er med andre ord tale om regionale og urbaniseringsmæssige forskelle af en sådan størrelsesorden, at de i lyset af de forskelle, der i øvrigt eksisterer i vort uddannelsessystem, så som kønsforskelle og forskelle mellem personer placeret i forskellige positioner i samfundets økonomiske og sociale struktur, må betegnes som begrænsede. Dette skal ses i lyset af den integration, der har fundet sted, af landets - i økonomisk forstand - ret forskelligt udviklede regioner. Udviklingen af kommunikation og infrastruktur har medvirket til at øge kontakten og afhængigheden mellem landets udkanter og centre.

7.2. Udviklingen gennem de sidste tredive år

Analysen af udviklingen i uddannelsesmønstrene viste for landet som helhed, at uddannelsessøgningen for en generation unge - set under ét - har gennemgået omfattende forandringer fra den tidlige efterkrigstid og til i dag. I den tidlige efterkrigstids svagt industrialiserede samfund var resultatet af en generation unges sortering gennem uddannelsessystemet, at ca. en tyvendedel var alment og teoretisk uddannede, godt en tredjedel var fagligt uddannede og over halvdelen var uden uddannelse. I det højt udviklede industrisamfund i midten af 70'erne er uddannelsessystemet stadig indrettet til at levere disse tre hovedgrupper, men med en helt anden fordeling af de unge på de tre grupper. Langt flere får uddannelse overhovedet, og langt flere får studieforberedende uddannelse.

Denne udvikling er ikke foregået jævnt op gennem perioden, men i faser. Den første fase er fra midten af 40'erne og til slutningen af 50'erne, hvor uddannelsessøgningen hos en generation unge stort set har været den samme fra år til år. Fra slutningen af 50'erne og til midten af 60'erne ser man derimod, at en stadig voksende del af en ungdomsårgang modtager faglig uddannelse. Den faglige uddannelsesfrekvens vokser fra at have ligget omkring ca. en tredjedel af en årgang til i 1964, hvor den topper, og udgør da næsten halvdelen af en årgang unge (47 pct.). Restgruppen formindskes betydeligt i disse år; den næsten halveres på mindre end ti år. Efter 1965 stopper denne vækst i den samlede uddannelsessøgning, og der sker en stabilisering af en restgruppe på knap en tredjedel af en årgang unge. Samtidig med denne stabilisering foregår der en markant ændring i, hvilken type af uddannelse de uddannelsessøgende modtager. Den studieforberedende uddannelsessøgning styrkes på bekostning af den praktisk erhvervsbetonede. Den gymnasiale frekvens vokser således voldsomt i denne periode - fra 14 pct. i 1965 til 32 pct. i 1975. I den samme periode falder tilgangsfrekvensen til den faglige uddannelse fra 47 pct. til 29 pct. Resultatet er

som tidligere nævnt, at en generation unges uddannelsessøgning i midten af 70'erne stort set følger det mønster, at en tredjedel søger en mere almen og teoretisk uddannelse, godt en tredjedel søger en faglig uddannelse og mellem en tredjedel og en fjerdedel får ikke i ungdomsårene en erhvervsuddannelse.

En sammenholdning af den økonomiske udvikling og udviklingen i uddannelsesmønstrene viser nogle interessante sammenfald mellem de faser, der præger de to forholds udvikling. Det er således først i slutningen af 50'erne, hvor der for alvor kommer gang i industrialiseringen af den danske produktion, at der sker betydelige ændringer i de 16-19-åriges uddannelsessøgning. Indtil da havde den holdt sig nogenlunde konstant fra år til år. Det er i de år, hvor udvidelsen af industriproduktionen hovedsagelig foregår på uændret teknisk grundlag (ekstensiv produktionsudvidelse), at man ser den markante vækst i den faglige uddannelsessøgning og den faldende restgruppe. I begyndelsen af 60'erne indføres der derimod i højere grad nye produktionsteknikker, produktionen maskiniseres betydeligt og arbejdets produktivitet stiger. Denne mere intensive udvidelse af produktionen tager først for alvor fat i slutningen af 60'erne og begyndelsen af 70'erne. Det er netop i disse år med den mere intensive udvidelse af produktionen og en betydelig vækst i serviceerhvervene, hvoraf en del er varetaget af den offentlige sektor, at man ser et kraftigt fald i den faglige frekvens, en kraftig vækst i den gymnasiale frekvens samt øget søgning til en række mellemlange uddannelser, især inden for sundheds- og socialsektoren, og en konstant restgruppe.

7.3. Udviklingen regionalt samt på landet og i byerne

Den stigning i den samlede uddannelsessøgning, der finder sted på landsplan fra slutningen af 50'erne til midten af 60'erne, stammede hovedsagelig fra en voldsom vækst i uddannelsessøgningen hos landdistrikternes unge samt hos unge op-

vokset i de mindre udviklede jyske regioner, Sønderjylland, Nordjylland og Vestjylland. I de øvrige regioner samt i byerne taget under ét har udviklingen været mere moderat. I midten af 40'erne var uddannelsesmønstrene totalt forskellige på landet og i byerne. På landet var det almindelige, at man ikke søgte formel uddannelse efter folkeskolen - restgruppen var omkring 75 pct. mod knap 40 pct. i byerne taget under ét. Også i de enkelte regioner var uddannelsessøgningen forskellig, især hvad angik den faglige uddannelsessøgning. Denne var næsten dobbelt så stor i Hovedstadsregionen som i Nord-, Vest- og Sønderjylland, hvor den var specielt lav. Disse forskelle udlignes, som vi har set, betydeligt. Dette sker især i løbet af 60'erne og skyldes hovedsagelig en relativt større vækst i søgningen af lærlingeuddannelsen på landet og i de regioner, hvor den faglige frekvens var lav i begyndelsen af 50'erne. Den tendens, der ses fra midten af 60'erne til en stabilisering af restgruppens størrelse og en vækst i den studieforberedende uddannelsessøgning på bekostning af den mere praktisk betonede erhvervsuddannelse, viste sig at være et byfænomen, der var mest udtalt i Hovedstadsregionen. Den gymnasiale uddannelsessøgning vokser godt nok med samme hast overalt i landet, men dels var frekvensen betydelig større i hovedstadsregionen i begyndelsen af vækstperioden, dels følges den ikke i lige stort omfang op af en nedgang i den faglige uddannelsessøgning. Restgruppen formindskes således fortsat op gennem sidste halvdel af 60'erne og begyndelsen af 70'erne i landdistrikterne, ligesom nedgangen i den faglige uddannelsessøgning er mindst i de mindre udviklede regioner. De markante forandringer i uddannelsesmønstrene hos en årgang unge, der har fundet sted gennem de sidste tredive år, er således bl.a. kommet i stand ved, at de betydelige uddannelsesreserver, der fandtes i landdistrikterne og i de mindre udviklede regioner, er blevet inddraget, især i lærlingeuddannelsen.

7.4. Ændringer i uddannelsessystemet

En gennemgang af de væsentligste aspekter af efterkrigstidens uddannelsespolitik efterlader det hovedindtryk, at uddannelsespolitikkens opgave nærmest har været at fjerne de bremseklodser i uddannelsessystemet, som forhindrede udviklingen i at finde sted. Den stærke vækst i lærlingeuddannelsen havde således antagelig ikke kunnet finde sted uden indførelsen af lærlingeloven af 1956, der via ophævelsen af en række bånd på mestrenes lærlingetal, de såkaldte lærlingeskalaer, muliggjorde, at ændringerne i økonomien kunne slå kraftigere igennem i uddannelsessøgningen. Ligeledes må indførelsen af de kortere grundlæggende teknikeruddannelser og specialarbejderuddannelsen, der, ved at kunne levere arbejdskraft med kvalifikationer, som i højere grad end lærlingenes svarede til de ændrede arbejdsprocesser, ses som en væsentlig forudsætning for, at nedgangen i lærlingeuddannelsen blev så kraftig, som tilfældet var.

På samme måde skal folkeskoleloven fra 1958 med sin ændring af selektionssystemet i skolen ses som en faktor, der har lettet væksten i gymnasiefrekvensen. Det er nemlig sådan, at den del, der passerer fra den nederste del i den danske eksamensskole, mellemskole/realskole etc., til den øvre del, gymnasiet, stiger væsentligt ved indførelsen af den ændrede deling af elevmassen. Væksten i gymnasiefrekvensen stiger først for alvor i midten af 60'erne, hvor de første årgange, der har gået i den nye folkeskole, er klar til gymnasiet. Også HF-uddannelsen med den mere frie adgang til uddannelsen og en hel anden struktur må ses som en medvirkende faktor til den gymnasiale frekvens' vækst.

Folkeskoleloven fra 1958 betød for første gang en reel ligestilling af folkeskoleforholdene på landet og i byerne. Dette har antagelig været medvirkende til den voksende uddannelsessøgning på landet. En betydelig vækst i landungdommens skolegang fulgte med denne lov, ligesom væksten i landdistrikternes gymnasiefrekvens først kommer i gang fra midten af 60'erne.

7.5. Lokale konsekvenser

Den dybere baggrund for den voksende uddannelsessøgning på landet er imidlertid at finde i den erhvervsstrukturelle udvikling med den stærkt tiltagende urbanisering. Livet i landdistrikterne er et helt andet i 70'erne, end det var i den tidlige efterkrigstid. Kontakten til og afhængigheden af ikke blot den nærmeste by, men hele regionens center, er blevet væsentligt udvidet op gennem 50'erne og 60'erne. Det enkelte lokale landbrugssamfund er ikke i nær så høj grad som tidligere en selvstændig enhed. Det er i stadig stigende grad afhængigt af omgivelserne, og disse er igen afhængige af landbrugets produkter samt den arbejdskraft, det kan afgive.

Den banale kendsgerning, at landbrugssamfundene, som en konsekvens af industrialiseringsprocessen, afgiver arbejdskraft til bysamfundene, kan altså nu suppleres med viden om, at landbrugssamfundene i takt med byerhvervenes vækst er i stand til at afgive arbejdskraft, der har tilegnet sig netop den type af kvalifikationer, som byerhvervene fordrer. Der er tale om en udvidet integration af landets dele.

Denne synsvinkel synes også at bære frugt ved analysen af udviklingen i de regionale uddannelsesmønstre. Meget tyder på, at udviklingen af regionale uddannelsesforskelle, især væksten i den gymnasiale uddannelsessøgning, der ses overalt, er udtryk for, at der i de mindre udviklede regioner uddannes studenter, som senere finder deres anvendelse i de mere udviklede regioners økonomiske strukturer, især Hovedstadsregionen. Den stigende integration synes at dække over, at de mindre udviklede regioner pumpes for deres almene og teoretisk kvalificerede unge. Herved har de mistet en del af deres udviklingspotentiale i erhvervsmæssig forstand, idet arbejdskraftens kvalifikationer er en væsentlig lokaliseringsfaktor for industri- og serviceerhverv. Da den veluddannede del af ungdommen har været nødsaget til at flytte fra de mindre udviklede regioner til de mere udviklede for at få arbejde i overensstemmelse med deres kvalifikationer, er den voksende uddannelsessøgning i de mindre udvik-

lede regioner i den betragtede periode ikke ubetinget kommet disse til gode. Noget sådant vil kun ske, hvis den lighedsskabende uddannelsespolitik i geografisk henseende bliver fulgt op af en lokaliseringspolitik inden for industri- og serviceerhverv, som i høj grad tilgodeser de mindre udviklede regioner.

ABSTRACT

This is the eighth report from the Danish National Institute of Social Research on the longitudinal survey of a generation of adolescents' educational and occupational choice.

This report contains an analysis of the most important fields of youth education sought by 16-19-year-olds during the past 30 years. The development in the educational patterns of the young is dealt with in the light of shifts in the tripartition of a generation of young people which have characterized the entire period. A tripartition of young people who receive an upper secondary education preparing for higher education and thus acquire occupational qualifications of a more theoretical character, young people who receive an education oriented more towards practical vocational training, and young people who receive no education or vocational training after leaving primary school, and thus enter the labour market without any formal vocational qualifications.

The development in the educational patterns of the young people is dealt with partly for the country as a whole and partly within different geographical regions. Moreover, the differences in educational patterns between town and country are taken up. The object here is to elucidate the overall development in the educational seeking through the development in educational patterns in different regions and in urban and rural districts. The development in the educational patterns is related to the main features of the development in the occupational and qualification structure. The question of which parts of the educational policy pursued have facilitated the development in educational patterns is dealt with.

ENGLISH SUMMARY

The main purpose of this report has been to examine developments during the past 10 years in the recruitment to the most important fields of youth education in Denmark, and to consider this in the light of some main features of development of the occupational structure and the labour market and also some features of the educational policy pursued.

This is the eighth report from the Danish National Institute of Social Research on the longitudinal survey of a generation of adolescents' educational and occupational choice. The survey started in 1968 when altogether 3151 young people, then in the 7th class grade, were interviewed for the first time. Since then the same young people have been interviewed several times. They were last interviewed in the winter of 1976/77 when their average age was 22.

This report deals with the most important fields of youth education sought by the 16-19-year-olds. The development in the educational patterns of the young is dealt with in the light of the shifts in the tripartition of a generation of young people which have characterized the entire period. A tripartition of young people who receive an upper secondary education preparing for higher education and who normally end up by having occupational qualifications of a more theoretical character, young people who receive an education oriented more towards practical vocational training, and young people who receive no education or vocational training after leaving primary school, which means that they enter the labour market without any formal vocational qualifications. In Danish educational research in the 1970s the concept "residual group" became the term used for that proportion of a generation of young people who receive no education after leaving primary school. This term will be used in the following. The development in the educational patterns

of the young people is dealt with partly for the country as a whole and partly within different geographical regions. Moreover, the differences in educational patterns between town and country are taken up. The object of this is to elucidate the overall development in the educational seeking through the development in educational patterns in different regions, and in urban and rural districts.

The starting point of the analyses is a conception of the educational system as an integral part of society as a whole. It is one of the most important tasks of the educational system to produce the working capacity, which is necessary in society and to contribute to maintaining the social order at a political and ideological level. Each new generation must be trained so as to take its place in the workforce with definite sets of qualifications.

The past 30 years have been characterized by significant changes in the Danish occupational structure. There has been a general tendency for primary occupations, farming etc., to take a sharp decline and for secondary occupations, industry, craft, trades, etc. to maintain a faily constant share of employment, simultaneously with a relative increase of production and heavy progress in service trades, especially from the mid-1960s. Within all occupations, technology, either directly in the form of machines or indirectly in the form of increased organization of the work, characterizes the manufacturing process to a constantly increasing degree. Consequently, a demand has arisen for a different educational composition of the workforce. The main features of the changed qualification demands will appear from an examination of the tripartition of the young people referred to above. But in addition to this there will of course also be a number of more concrete changes in the qualification demands which will become apparent by a change in the content of the academic and vocational education respectively, but which will not necessarily give rise to a different distribution of the young people on more practical versus more theoretical edu-

cation.

Because a constantly greater part of education is publicly provided and not given directly in connection with the production, changed requirements to the ability of the labour must, in order to be met, be followed up by political decisions about the organization of the educational system. This continous interplay is of an extremely complicated character, and the adaptation of the educational system and the individuals' educational seeking to changed economic structures is not always equally precise and frictionless.

Special emphasis has not been placed on the adaptation process itself. The central point of this presentation has been a description of the development in the educational patterns related to the main features of the economic and educational political development.

Present-day educational patterns

In the mid-1970s the result of the course of a generation of young people through the Danish educational system is that the young people are divided into three almost equal parts. Just under one-third enter higher secondary education (Gymnasiet), just over one-third start a vocational training and between one-third and one-quarter have not yet, at the age of 19, received any education or training apart from the basic primary school education of 9 years' duration.

This basic pattern is found all over the country, however with a few geographical variations. Thus the residual group is larger in the country than in towns, and a relatively larger number of young people brought up in towns seek higher secondary education. Regional differences in educational patterns are in particular found between the centre of the country, i.e. the Metropolitan region, and the rest of the country. The frequency of higher secondary education in the Metropolitan region is considerably higher than in the rest of the country, whereas the vocational frequency is the same

Figure 1. Division of regions used.

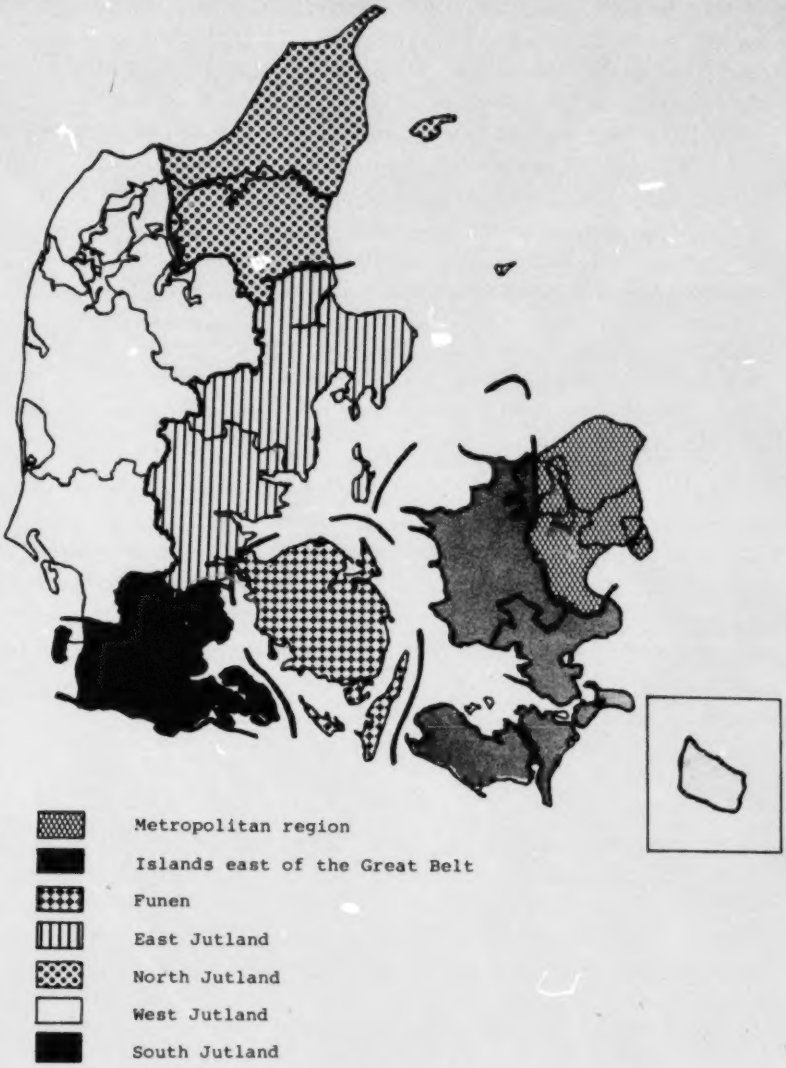

as for the country as a whole. Generally speaking, there are no regional differences in the frequency of the residual group.

In other words, it is a question of regional and urbanization differences of such order that they must be characterized as limited when seen against the background of otherwise existing differences in the Danish educational system, such as differences between the two sexes and differences between persons in different positions in the economic and social structure of society. This is to be seen in the light of the integration that has taken place in the, economically, rather differently developed regions. The development of communication and infrastructure has contributed to increasing the contact between and the dependence on the fringes of the country and its centres.

Development during the past thirty years

The analysis of the development in the educational patterns showed for the country as a whole that the educational seeking of a generation of young people - viewed as a whole - has undergone great changes from the early post-war years to the present day. In the little developed industrialized society of the early post-war years, the result of the selection of a generation of young people through the educational system is that about one-twentieth had received general and theoretical education, just over one-third had received vocational training and more than half had left school and received no further education. In the highly developed industrial society of the mid-1970s the educational system is still organized to produce these three main groups, but with quite a different distribution of the young on the three groups. Many more are educated, and a much larger number receive higher secondary education.

This development has not been gradual throughout the period but has come in phases. The first phase is from the

Table 1. Recruitment frequencies for training as apprentices, basic vocational training and higher secondary education in each of the years from 1945 to 1975.

Educational frequency	Year															
	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
	- pct. -															
The proportion of young people entering apprenticeships or basic vocational training	21	33	31	32	30	32	31	31	33	35	33	31	34	35	41	43
The proportion of young people entering higher secondary education	5	5	5	6	6	6	6	6	6	7	7	7	7	9	10	10
The proportion of young people who neither enter apprenticeships or/basic vocational training nor higher secondary education +)	74	62	64	62	64	62	63	63	61	58	60	62	59	56	49	47
Total - per cent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Educational frequency	Year															
	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	
	- pct. -															
The proportion of young people entering apprenticeships or basic vocational training	44	45	44	47	46	44	39	37	37	37	33	32	32	28	29	
The proportion of young people entering higher secondary education	11	11	11	11	14	15	18	21	23	24	26	30	32	30	32	
The proportion of young people who neither enter apprenticeships or/basic vocational training nor higher secondary education +)	45	44	45	42	40	41	43	42	40	39	41	38	36	42	39	
Total - per cent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	

NB: The basic of calculations in this Table is the public Danish educational and population statistics. The figures must be considered estimated figures as the methods of making up the results changed over the period.

+) From 1945 to the mid-1960s this residual is a significant expression of the development in the size of the proportion of a generation of young people who receive no education or training after leaving primary school, the so-called residual group. After 1965 the calculations of a few larger educational sociological surveys carried out in Denmark show that the residual group, made up at the age 19, is as follows: in 1965: 31 per cent, in 1972: 28 per cent and in 1973: 29 per cent.

middle of the 1940s till the end of the 1950s, where the education sought by a generation of young people was, broadly speaking, unaltered from year to year. From the end of the 1950s and up to the middle of the 1960s it is seen, however, that a steadily growing part of a generation of young people receive vocational training. During these years the frequency of vocational training was about one-third of a generation. It tops in 1964 when it is nearly half of a generation of young people (47 per cent). The residual diminishes considerably during these years; it is nearly halved in less than 10 years. After 1965 this growth in the total educational seeking stops, and there is a stabilization of a residual group of just under one-third of a generation of young people. Simultaneous with this stabilization there is a marked change in the type of education received. There is a marked increase in higher secondary education at the expense of practical training for a vocational skill. Thus, the higher secondary school frequency rises steeply during this period - from 14 per cent in 1965 to 32 per cent in 1975. In the same period the frequency of recruitment to vocational education drops from 47 to 29 per cent. The result is - as previously mentioned - that the education sought by a generation of young people in the middle of the 1970s, generally speaking, follows this pattern: one-third seek more general and theoretical education, just over one-third seek vocational education and between one-third and one-quarter receive no occupational training during the years og youth.

A comparison of the economic development and development in educational patterns shows some interesting coincidences between the phases characterizing the development of the two conditions. Thus it is not until the end of the 1950s when the industrialization of the Danish production becomes established on a big scale that considerable changes in the education sought by the 16-19-year-olds are seen. Till then it had been fairly constant from year to year. It is in these

years when the increase in the industrial production takes place, mainly on an unchanged technical basis, that the marked growth in the seeking of vocational education and the falling residual group are observed. Denmark has always had a strong tradition for vocational education, a tradition which, among other things, is rooted in the fact that, by European standards, Danish industry consists of many relatively small businesses. However, at the beginning of the 1960s new production techniques are, to a larger extent, introduced, the production becomes much more mechanised, and productivity increases. This more intensive increase in production does not start with a vengeance until the end of the 1960s and the beginning of the 1970s. It is in these very years with the more intensive increase of the production and a considerable growth in the service trades, some of which are handled by the public sector, that a heavy fall in the vocational frequency is seen, simultaneously with a heavy growth in the frequency of higher secondary education and increased seeking of a number of shorter educations, especially within the social and health sectors, and a constant residual group.

Regional development and development in urban and rural districts

The increase in the total seeking of education which took place from the end of the 1950s till the middle of the 1960s was chiefly due to a heavy growth in the educational seeking of young people from rural districts and of young people brought up in the less developed regions of Jutland, i.e. South, North, and West Jutland. In the more developed regions and in towns taken as a whole the development has been more moderate. In the middle of the 1940s the educational patterns were totally different in town and country. In the country it was the normal thing not to seek formal education after leaving

primary school - the residual group was about 75 per cent as against just under 40 per cent in towns taken as a whole. The seeking of education was also different in the individual regions, especially as concerns vocational education. This was nearly twice as high in the Metropolitan region as in North, West, and South Jutland where it was particularly low. As we have seen, these differences are equalized considerably. This happens in particular during the 1960s and is chiefly due to a relatively larger increase in the seeking of apprenticeships in the country districts and in regions where the vocational frequency was low at the beginning of the 1950s. This tendency which is seen from the middle of the 1960s, towards a stabilization of the size of the residual group and a growth in the seeking of academic education at the expense of occupational training with a more practical bias, proved to be a town phenomenon which was most pronounced in the centre region of the country, i.e. the Metropolitan region. It is true that the higher secondary education frequency grew at the same rate all over the country, but partly the frequency was considerably higher in the Metropolitan region at the beginning of the growth period, and partly it is not offset to the same extent by a decline in the seeking of vocational training. Thus the residual group continues to diminish through the latter half of the 1960s and the beginning of the 1970s in rural districts, just as the decline in the seeking of vocational education is lowest in the less developed regions. The marked changes in the educational patterns of a generation of young people which have taken place over the past 30 years are thus brought about by the inclusion of the considerable educational reserves that were to be found in rural districts and in the less developed regions, especially for apprenticeships.

Changes in the educational system

When going through the most important aspects of the educational policy in post-war years we are left with the impression that the aim of the educational policy has, if anything, been to remove the stumbling blocks in the educational system which prevented the development to take place.

The existing Apprenticeship Act, dating from 1937, contained a number of restrictions on the number of apprentices a master was allowed to have. In 1956 a new Apprenticeship Act was introduced which, in addition to causing a division of existing trades into more and shorter trainings, repealed these restrictions on the number of apprentices. This has obviously had the effect that changes in the needs in production for qualifications have been able to be reflected more rapidly in the educational seeking.

In 1958 a new Act for the Danish primary school was passed. This Act meant partly a division of the pupils at a later stage, partly equality of primary school conditions in towns and country districts. Without these structural changes in the basic educational system, it had presumably not been possible to obtain the steep rise in the number of pupils entering higher secondary education. This rise did not set in with a vengeance until the mid-1960s, when the first age groups who had attended the new primary school were ready to enter higher secondary education. The new higher secondary education: HF kurserne (higher preparatory courses) which was introduced in Denmark in 1967 must also be seen as a factor which has promoted the growth of the seeking of higher secondary education. The higher preparatory courses exist side by side with the traditional higher secondary education. They are not directly linked to the primary school, as is the case of the higher secondary education. This education is not aimed chiefly at the very young, but also at people who have left the educational system and been in employment.

Local consequences

The deeper reason for the growing educational seeking in country districts is, however, to be looked for in the development of the occupational structure with sharply increasing urbanization. Life in rural districts is quite different, in the 1970s, from what it was in the early post-war years. The contact with and the dependence on, not only the nearest town, but the centre of the entire region have risen considerably throughout the 1950s and 1960s. The individual local rural community is not to the same extent as previously an independent unit. It is to a steadily increasing degree dependent on the environment, and this is in turn dependent on its agricultural produce and the labour it can supply.

The common fact that rural communities, as a consequence of the industrialization process, will yield labour to townships can thus now be supplemented with the knowledge that rural communities, in step with the growth in urban trades, are able to yield labour that has acquired exactly that type of qualification which is required in urban trades. In other words, it is a question of an extended integration of the parts of the country.

This view also seems to bear fruit in the analysis of the development in regional educational differences. In particular, the growth in the seeking of higher secondary education which is seen everywhere is an expression that in the less developed regions young people will be educated in upper secondary schools and pass the university entrance examination - young people who may later be employed in the economic structure of the more developed regions, in particular the Metropolitan region. The increasing integration seems to conceal the fact that the less developed regions are drained of young people with general and theoretical qualifications. Thereby they will lose part of their development potential, in an economic sense, as the qualifications of the labour is an essential localisation factor for industry and service

trades. As long as the well-educated proportion of the young is forced to move from the less developed to the more developed regions to find employment in accordance with their qualifications, these regions will not altogether benefit from the growing educational seeking. This would require that a equality-creating educational policy was followed up geographically by a localisation policy within industry and service trades which to a higher degree catered for the less developed regions.

TABELFORTEGNELSE

		Side
Tabel 3.1.	Unge procentvis fordelt efter deres placering i folkeskolen efter 7. klassedelingen. Særskilt for byområder og landdistrikter	26
Tabel 3.2.	Unge procentvis fordelt efter deres uddannelsesmæssige placering i 19-årsalderen. Særskilt for byområder og landdistrikter	28
Tabel 3.3.	Unge procentvis fordelt efter deres uddannelsesmæssige placering i 19-årsalderen. Særskilt for unge, der efter 7. klasse kom i henholdsvis 8. klasse, 1. real eller forlod skolen	30
Tabel 3.4.	Unge, der efter 7. klasse kom i henholdsvis 8. klasse og 1. real, procentvis fordelt efter deres uddannelsesmæssige placering i 19-årsalderen. Særskilt for byområder og landdistrikter	31
Tabel 3.5.	De elever, der i skoleåret 1968/69 gik i henholdsvis 8. klasse og 1. real, udregnet som en procent af antallet af elever i 7. klasse i skoleåret 1967/68. Særskilt for de enkelte regioner	33
Tabel 3.6.	De elever, der i skoleåret 1968/69 gik i henholdsvis 8. klasse og 1. real, udregnet som en procent af antallet af elever i 7. klasse i skoleåret 1967/68. Særskilt for de tre nordjyske amter	34
Tabel 3.7.	Unge, der fylder 18 år i løbet af 1975, procentvis fordelt efter deres uddannelsesmæssige placering den 1. oktober 1975. Særskilt for de enkelte regioner	36
Tabel 4.1.	Tilgangsfrekvenser for lærlingeuddannelsen, EFG-uddannelsen og den gymnasiale uddannelse i hvert af årene 1945-1975	46
Tabel 4.2.	Tilgangsfrekvenser til de grundlæggende mellemteknikeruddannelser, 1966, 1970 og 1972 ..	53
Tabel 4.3.	Antal elever ved de grundlæggende mellemteknikeruddannelser i udvalgte år fra 1960-1973	54
Tabel 4.4.	Skøn over restgruppens størrelse i udvalgte år op gennem efterkrigstiden	56

Side

Tabel 6.1. De 20-24 årige i 1946, procentvis fordelt efter om de har forladt skolen med eller uden eksamen. Særskilt for hovedstaden, provinsbyer og sognekommuner 80

Tabel 6.2. De 19-årige i 1965, procentvis fordelt efter skoleuddannelsens varighed. Særskilt for hovedstaden, provinsbyer og landdistrikter ... 81

Tabel 6.3. De 22-årige i 1976, procentvis fordelt efter om de har forladt skolen med eller uden eksamen. Særskilt for hovedstaden, provinsbyer og landdistrikter 82

Tabel 6.4. Uddannelsesfrekvenser for de 20-24 årige i 1946. Særskilt for hovedstaden, provinsbyer og sognekommuner 84

Tabel 6.5. De 16-19 årige i 1965, procentvis fordelt efter deres uddannelsesmæssige placering. Særskilt for hovedstaden, provinsbyer og landdistrikter 86

Tabel 6.6. De 19-årige i 1973, procentvis fordelt efter deres uddannelsesmæssige placering. Særskilt for hovedstaden, provinsbyer og landdistrikter 87

Tabel 6.7. Tilgangsfrekvenser for lærlingeuddannelsen, EFG-uddannelsen og den gymnasiale uddannelse i hvert af årene 1950, 1960, 1965, 1970 og 1975. Særskilt for de enkelte regioner ... 96

Tabel 6.8. De 22-årige i 1976 med enten en HF- eller studentereksamen, procentvis fordelt efter erhvervsuddannelsesplacering i 22-årsalderen. Særskilt for tre regionstyper 107

BILAGSTABELFORTEGNELSE

Tabel 1. Tilgangsfrekvenser for §1-lærlinge, §30-lærlinge og EFG-elever, 1945-1975 138

Tabel 2. Tilgangsfrekvenser til gymnasium, studenterkursus og HF-kursus, 1945-1975 140

Tabel 3. Tilgangsfrekvenser for §1-lærlinge, §30-lærlinge og EFG-elever i årene 1950, 1960, 1965, 1970 og 1975. Særskilt for de enkelte regioner 143

Side

Tabel 4. Tilgangsfrekvenser til gymnasierne, studenterkursus og HF-kursus i årene 1960, 1965, 1970 og 1975. Særskilt for de enkelte regioner 147

FIGURFORTEGNELSE

Figur 2.1. Den anvendte regionsinddeling 23

Figur 4.1. Tilgangsfrekvensen for lærlingeuddannelsen, EFG-uddannelsen og den gymnasiale uddannelse i hvert af årene 1945-1975 48

Figur 6.1. Lokalisering af tekniske skoler 91

Figur 6.2. Lokalisering af gymnasier 92

Figur 6.3. Tilgangsfrekvenser til lærlinge- og EFG-uddannelsen i hvert af årene 1950, 1960, 1965, 1970 og 1975. Særskilt for de enkelte regioner 98

Figur 6.4. Tilgangsfrekvenser til den gymnasiale uddannelse i hvert af årene 1960, 1965, 1970 og 1975. Særskilt for de enkelte regioner 100

Figur 6.5. Tilgangsfrekvenser for lærlinge- og EFG-uddannelsen og den gymnasiale uddannelse i hvert af årene 1950, 1960, 1965, 1970 og 1975. Særskilt for de enkelte regioner 101

BILAG 1

TABELLER

Bilagstabel 1. Tilgangsfrekvenser for §1-lærlinge, §30-lærlinge og EFG-elever, 1945-1975.

Arten af den faglige uddannelse	År															
	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
§1-lærlinge	20,8	33,3	31,0	32,0	30,4	32,2	30,9	30,9	33,0	35,0	33,3	31,4	34,1	33,3	38,3	39,3
§30-lærlinge	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	1,9	2,3	3,6
EFG-elever	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Den gennemsnitlige årgangsstørrelse blandt de 14-18 årige	61.145	59.491	59.188	58.428	58.487	58.577	59.289	59.794	61.033	61.799	63.081	63.938	66.577	69.575	73.977	78.746
Antal 20-årige	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	60.072	62.178	62.126
Antal 17-årige	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"

Arten af den faglige uddannelse	År														
	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974[1]	1975
§1-lærlinge	38,0	39,5	38,3	40,5	38,7	36,7	33,1	30,9	29,3	27,9	23,4	21,1	19,6	23,0	20,2
§30-lærlinge	5,5	5,5	5,5	6,9	7,1	6,8	6,3	6,5	7,9	9,4	9,1	9,6	10,0		
EFG-elever	.	.	.	.	.	.	.	.	...	...	...	1,5	2,8	4,8	8,7
Den gennemsnitlige årgangsstørrelse blandt de 14-18 årige	84.109	85.706	86.242	84.382	82.242	78.530	76.376	75.033	74.515	74.769	74.555	74.470	74.359	74.360	74.189
Antal 20-årige	64.562	65.283	74.466	77.937	84.389	88.545	89.561	86.084	80.608	76.008	74.764	73.834	74.956		
Antal 17-årige	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	74.560	74.927	73.906	73.404

Anmærkninger og noter til tabellen findes på næste side.

Anmærkninger og noter til bilagstabel 1.

Anm.: a) I årene frem til den nyere lærlingelovs indførelse i 1956 er der i den foreliggende statistik kun indhentet oplysninger om læreforhold, hvor der er oprettet kontrakt. Efter 1958 er det derimod muligt at få oplysninger om såvel læreforhold med kontraktpligt (§ 1), som læreforhold uden kontraktpligt (§ 30). Sidstnævnte vil typisk være læreforhold mellem forældre og børn samt læreforhold for unge over 18 år. For alle årene gælder, at der ved opgørelsen af lærlingetilgangen er fratrukket unge, der tidligere har indgået en lærekontrakt.

b) Med tilgangsfrekvenser menes et tal, der procentuelt angiver, hvo stor del af en ungdomsårgang, der påbegynder en bestemt uddannelse. §1-frekvensen er fremkommet ved, at antallet af indgåede læreforhold med kontraktpligt i hvert enkelt år er beregnet som en procent af gennemsnittet af hvert års befolkning ved begyndelsen af året i aldrene 14, 15, 16, 17 og 18 år. §30-frekvensen er fremkommet ved, at antallet af læreforhold uden kontraktpligt i hvert enkelt år er beregnet som en procent af antallet af 20-årige i de enkelte år ved årets begyndelse. EFG-frekvensen er fremkommet ved, at antallet af optagne elever til basisåret i hvert enkelt skoleår er beregnet som en procent af antallet af 17-årige pr. 1. januar i dette skoleår.

1) Fra 1974 ændres opgørelsesmetoderne i lærlingestatistikken. Hvor man før registrerede tilgangen i løbet af ét kalenderår, registrerer man nu tilgangen fra den 1/10 et år til den 30/9 det følgende år. Hvor man før registrerede §1- og §30-lærlinge hver for sig, registreres de nu under ét. Basis for beregningen af den samlede lærlingefrekvens i henholdsvis 1974 og 1975 er den gennemsnitlige årgangsstørrelse blandt de 14-20-årige i hvert af disse år.

Kilder: Lærlingetilgangen: Statistiske Efterretninger for hvert af årene 1944-1974 og 1976. Nyt fra Danmarks Statistik nr. 8, 1977 samt Uddannelsesstatistik nr. 1, januar 1976.
Befolkningen opgjort i 1-års aldersgrupper: 1945-1970: Duplikeret materiale fra Danmarks Statistik. Befolkningens aldersfordeling er her afhængig af, hvilket år det drejer sig om, beregnet på baggrund af folketællingerne i årene: 1945, 1950, 1960 og 1965. 1971-1975: Statistisk Tabelværk: Befolkningen i de enkelte kommuner pr. 1. januar for hvert af årene 1971-1976.

Bilagstabel 2. Tilgangsfrekvenser til gymnasium, studenterkursus og HF-kursus, 1945-1975.

Art af gymnasial uddannelse	År															
	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Gymnasium	4,6	4,8	4,4	4,9	4,8	5,2	5,1	5,3	5,5	5,8	6,1	5,9	6,5	8,2	8,4	9,1
Studenterkursus	0,7	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,7	0,8	0,8	0,9	0,8	1,0	1,1	1,2
HF-kursus	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Antal 16-årige	62.520	58.443	59.789	57.821	58.989	57.603	59.464	59.605	61.346	61.697	63.505	63.693	65.902	65.946	75.061	78.722
Antal 20-årige	65.700	62.919	61.156	58.935	59.475	57.158	59.084	56.769	57.993	56.739	58.786	58.700	60.120	60.072	62.178	62.126

Art af gymnasial uddannelse	År															
	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	
Gymnasium	9,3	9,8	9,3	10,0	11,4	13,0	14,4	16,4	16,3	16,4	17,4	19,3	20,1	19,2	19,7	
Studenterkursus	1,3	1,6	1,7	1,3	2,2	2,2	2,4	3,0	3,2	3,3	3,6	3,6	3,2	2,5	2,6	
HF-kursus	.	.	.	.	.	.	0,9	1,9	3,0	3,8	5,3	7,1	8,5	8,6	9,4	
Antal 16-årige	85.104	89.560	90.017	86.137	81.157	76.214	76.504	73.200	74.411	75.135	73.836	74.578	74.890	73.963	73.762	
Antal 20-årige	64.562	65.283	74.466	77.937	84.389	88.545	89.561	86.084	80.608	76.008	74.764	73.834	74.956	76.279	74.239	

Anmærkninger og noter til tabellen findes på næste side.

Anmærkninger og noter til bilagstabel 2.

Anm.: a) Det har ikke været muligt for alle årene at få oplysninger om tilgangen til 1. g og 1. kursusklasse. Oplysningerne om tilgangen foreligger for gymnasiernes vedkommende først i 1954 og for studenterkursernes vedkommende først i 1965. Indtil da findes kun oplysninger om antallet af beståede studentereksamener fra hhv. gymnasier og studenterkurser.

I beregningerne behandler vi oplysningerne om de beståede studentereksamener, som om de var lig tilgangen til denne uddannelsesform 3 eller 2 år før - alt efter om det drejer sig om en studentereksamen taget på et studenterkursus eller et gymnasium. Vi får på denne måde beregnet nogle frekvenser, der antagelig er lidt for små på grund af frafald og dumpninger. Frafalds- og dumpeprocenterne er imidlertid ikke store. For enkelte spredte år før 1960 findes oplysninger om antallet af elever i 1. g. Vi har for årene 1951 og 1946 beregnet tilgangsfrekvenser. Nedenstående sammenligning med frekvenserne i bilagstabel 2 viser meget små forskelle mellem de to beregningsmetoder:

	1951	1946
Tabellens tal	5,1	4,8
Reelle tilgangsfrekvenser	5,1	4,9

b) Med tilgangsfrekvenser menes tal, der procentuelt angiver, hvor stor en del af en ungdomsårgang der påbegynder en bestemt uddannelse. Frekvenserne er beregnet således: Gymnasiefrekvenser: 1945-1953: Gymnasiefrekvensen i ét år, fx 1945, er fremkommet ved, at antallet af beståede eksamener 3 år efter, altså i 1948, er beregnet som en procent af antallet af 16-årige i 1945. 1954-1975: Her er antallet af elever i 1. g - opgjort ved de enkelte skoleårs begyndelse - beregnet som en procent af antallet af 16-årige i de enkelte år ved årets begyndelse. Studenterkursusfrekvenser: 1945-1964: Frekvensen i ét år, fx 1945, er fremkommet ved, at antallet af beståede eksamener 2 år efter, altså i 1947, er beregnet som en procent af antallet af 20-årige i 1945. 1965-1975: Her er antallet af kursister i 1. kursusklasse på såvel de to- som treårige kurser - opgjort ved de enkelte skoleårs begyndelse - beregnet som en procent af antallet af 20-årige i de enkelte år ved årets begyndelse. HF-frekvensen: Antallet af elever i 1. HF-klasse - opgivet ved de enkelte skoleårs begyndelse - er beregnet som en procent af antallet af 20-årige i de enkelte år ved årets begyndelse.

Kilder:

Antal beståede eksamener fra gymnasium og studenterkursus: Statistisk Årbog for årene 1948 til 1967.

Antal elever i 1. g, 1. kursusklasse og 1. HF-klasse: Antonsen og Danneskiold-Samsøe (1968): Statistik for folke- og gymnasieskolen for årene 1965/66 og 1966/67, Statistik for gymnasieskolen, studenterkursus og kursus til højere forberedelseseksamen for årene 1967/68 til 1974/75 samt Statistiske Efterretninger nr. A2, 1977.

Befolkningen opgjort i 1-års aldersgrupper: 1945-1970: Duplikeret materiale fra Danmarks Statistik. Befolkningens aldersfordeling er her afhængig af, hvilket år det drejer sig om, beregnet på baggrund af folketællingerne i årene: 1945, 1950, 1960 og 1965. 1971-1975: Statistisk Tabelværk: Befolkningen i de enkelte kommuner pr. 1. januar for hvert af årene 1971-1976.

Bilagstabel 3. Tilgangsfrekvenser for §1-lærlinge, §30-lærlinge og EFG-elever i årene 1950, 1960, 1965, 1970 og 1975. Særskilt for de enkelte regioner.

Arten af den faglige uddannelse	1950 Regioner[1] I	II	III	IV	V	VI	VII
	- pct. -						
§1-lærlinge 2) 4) 5)	45,3	37,7	38,0	34,5	26,3	25,4	29,5
§30-lærlinge 2) 4) 5)	...	...	...	...	...	...	...
EFG-elever[3]	.	.	.	.	.	.	.
Den gennemsnitlige årgangsstørrelse blandt de 14-18 årige	16.469	7.795	5.568	10.732	7.520	7.697	3.272
Antal 20-årige	"	"	"	"	"	"	"
Antal 17-årige	"	"	"	"	"	"	"

Arten af den faglige uddannelse	1960 Regioner[1] I	II	III	IV	V	VI	VII
	- pct. -						
§1-lærlinge 2) 4) 5)	47,8	39,0	44,1	36,7	33,8	32,7	31,5
§30-lærlinge 2) 4) 5)	...	...	...	...	...	...	...
EFG-elever[3]	.	.	.	.	.	.	.
Den gennemsnitlige årgangsstørrelse blandt de 14-18 årige	26.206	10.311	7.467	14.014	9.653	10.826	4.124
Antal 20-årige	"	"	"	"	"	"	"
Antal 17-årige	"	"	"	"	"	"	"

Tabellen fortsættes på næste side.

Arten af den faglige uddannelse	1965 Regioner[1] I	II	III	IV	V	VI	VII
	- pct. -						
§1-lærlinge 2) 4) 5)	47,5	43,9	47,3	43,8	41,1	40,6	40,8
§30-lærlinge 2) 4) 5)	5,3	6,6	7,5	8,0	8,3	8,6	8,2
EFG-elever[3]	.	.	.	.	.	.	.
Den gennemsnitlige årgangsstørrelse blandt de 14-18 årige	24.701	9.837	7.227	14.292	9.164	9.950	3.924
Antal 20-årige	32.067	9.132	7.369	16.314	9.074	9.746	3.939
Antal 17-årige	"	"	"	"	"	"	"

Arten af den faglige uddannelse	1970 Regioner[1] I	II	III	IV	V	VI	VII
	- pct. -						
§1-lærlinge 2) 4) 5)	31,4	32,5	30,1	31,5	31,6	31,1	29,2
§30-lærlinge 2) 4) 5)	8,3	8,5	10,1	8,4	11,8	14,3	14,2
EFG-elever	...	...	...	...	...	...	...
Den gennemsnitlige årgangsstørrelse blandt de 14-18 årige	22.732	9.088	6.706	12.812	7.444	11.518	3.953
Antal 20-årige	21.045	8.375	6.449	17.121	6.949	10.220	3.451
Antal 17-årige	"	"	"	"	"	"	"

Tabellen fortsættes på næste side.

Arten af den faglige uddannelse	1975						
	Regioner[1]						
	I	II	III	IV	V	VI	VII
	- pct. -						
§1-lærlinge 2) 4) 5)	17,1	16,6	14,9	15,4	15,7	14,9	15,0
§30-lærlinge 2) 4) 5)	7,2	10,4	12,0	11,1	12,7	15,7	14,6
EFG-elever[3]	7,8	4,4	11,0	9,2	9,9	7,1	15,3
Den gennemsnitlige årgangsstørrelse blandt de 14-18 årige	22.683	8.836	6.604	12.671	7.504	11.575	4.162
Antal 20-årige	25.510	7.755	6.346	13.846	6.855	10.395	3.532
Antal 17-årige	22.549	8.753	6.592	12.625	7.500	11.645	4.242

I = Hovedstadsområdet

II = Øerne øst for Storebælt

III = Fyn

IV = Østjylland

V = Nordjylland

VI = Vestjylland

VII = Sønderjylland

Anmærkninger til bilagstabel 3.

Anm.: Med tilgangsfrekvens menes et tal, der procentuelt angiver, hvor stor en del af en ungdomsårgang, der påbegynder en bestemt uddannelse. Til grund for lærlingefrekvenserne ligger statistik vedrørende arbejdsformidlingskontorernes virksomhed. De indgåede læreforhold registreres her efter, hvilket arbejdsformidlingskontor der har haft den godkendende myndighed. Det har vist sig muligt at inddele arbejdsformidlingskontorerne i grupper, således at de med deres opland dækker et geografisk område, der i grove træk svarer til de syv regioner, der arbejdes med i denne studie. I årene frem til 1970 afviger folketallet i nogle af disse "arbejdsformidlingsområder" imidlertid en smule fra folketallet i de tilsvarende regioner. På grænsen mellem de øst-, vest- og nordjyske regioner, hvor problemet er størst, afviger "arbejdsformidlingsområdets" folketal således knap 10 pct. fra regionens folketal. Det området Østjylland er for stort - set i relation til den østjyske region - svarer til det området Vestjylland, og Nordjylland er for smått - set i relation til den vestjyske og den nordjyske region. For at skabe overensstemmelse mellem tæller og nævner i frekvensberegningerne for årene

1950, 1960 og 1965 er lærlingefrekvenserne udregnet efter følgende opskrifter:

§1-frekvensen:

$$\frac{\text{Antal godkendte lærekontrakter i et arbejdsformidlingsområde}}{\text{Det samlede folketal i arbejdsformidlingsområdet}} \times 100 \times Y \text{ pct.}$$

hvor Y pct. er den procentandel, som den gennemsnitlige årgangsstørrelse blandt de 14-18 årige i den tilsvarende region udgør af regionens samlede folketal.

§30-frekvensen:

$$\frac{\text{Antal anmeldte læreforhold i et arbejdsformidlingsområde}}{\text{Det samlede folketal i arbejdsformidlingsområdet}} \times 100 \times X \text{ pct.}$$

hvor X pct. er den andel, som antallet af 20-årige i den tilsvarende region udgør af regionens samlede folketal.

De basistal, der for årene 1950, 1960 og 1965 er angivet i bilagstabel 3, er således de standardberegnede tal. Efter den nye amtsinddeling i 1970 er der fuld overensstemmelse mellem regionerne og "arbejdsformidlingsområderne".

EFG-frekvensen er fremkommet ved, at bestanden af elever på 1. del pr. 1/10 1975 er beregnet som en procent af antallet af 17-årige pr. 1/1 1975.

1) Jf. note 9, kapitel 2.

2) Ved opgørelsen af lærlingetilgangen i de enkelte områder er en lærling registreret i den region, hvor han har fået læreplads, ikke i den region, hvor han bor eller boede ved læreforholdets oprettelse.

3) Ved opgørelse af EFG-tilgangen i de enkelte områder er en EFG-elev registreret i den region, hvor han bor, uanset uddannelsesstedets geografiske placering.

4) Lærlingetilgangen er opgjort i regnskabsår (april-april) - ikke kalenderår.

5) I modsætning til landsplantallene i bilagstabel 1 og 2 er der ved opgørelsen af lærlingetilgangen i denne tabel ikke fratrukket unge, der tidligere har indgået et læreforhold. Frekvenserne i denne tabel vil derfor gennemsnitligt være større end frekvenserne i bilagstabel 1 og 2.

Kilder: Lærlingetilgangen: Arbejdsdirektørens beretning om arbejdsformidlingen og arbejdsløshedsforsikringen mm. for regnskabsårene: 1950-51, 1960-61, 1965-66, 1970-71 samt 1975-76.

EFG-tilgangen: Statistiske Efterretninger nr. A8, 1977.

Befolkningen opgjort i 1-års aldersgrupper: 1950: Statistiske meddelelser, 4.162.1. 1960 og 1965: Materiale fra Danmarks Statistiks arkiv. 1970 og 1975: Statistisk Tabelværk: Befolkningen i de enkelte kommuner pr. 1. maj 1970 samt Befolkningen i de enkelte kommuner pr. 1. januar 1975.

Bilagstabel 4. Tilgangsfrekvenser til gymnasierne, studenterkursus og HF-kursus i årene 1960, 1965, 1970 og 1975. Særskilt for de enkelte regioner.

Art af gymnasial uddannelse	1960						
	Regioner[1]						
	I	II	III	IV	V	VI	VII
	- pct. -						
Gymnasierne[2]	11,4	7,0	3,8	6,8	5,4	5,2	6,8
Studenterkursus[3]	...	...	...	...	...	...	...
HF-kursus	.	.	.	.	.	.	.
Antal 16-årige	26.695	9.712	7.621	14.022	9.864	10.975	4.035
Antal 20-årige	"	"	"	"	"	"	"

Art af gymnasial uddannelse	1965						
	Regioner[1]						
	I	II	III	IV	V	VI	VII
	- pct. -						
Gymnasierne[2]	16,9	9,2	9,2	12,1	9,9	9,5	8,8
Studenterkursus[3]	...	...	...	...	...	...	...
HF-kursus	.	.	.	.	.	.	.
Antal 16-årige	22.822	10.163	7.205	13.187	9.152	10.565	3.897
Antal 20-årige	"	"	"	"	"	"	"

Tabellen fortsættes på næste side.

Art af gymnasial uddannelse	1970						
	Regioner[1]						
	I	II	III	IV	V	VI	VII
	- pct. -						
Gymnasierne[2]	21,3	12,9	15,0	15,9	15,6	13,7	12,9
Studenterkursus[3]	7,7	1,4	4,2	2,7	1,9	-	-
HF-kursus	4,6	3,9	2,9	3,5	4,5	4,9	2,7
Antal 16-årige	22.298	9.262	6.813	12.730	7.468	11.805	4.004
Antal 20-årige	21.045	8.375	6.449	13.992	6.949	10.220	3.451

Art af gymnasial uddannelse	1975						
	Regioner[1]						
	I	II	III	IV	V	VI	VII
	- pct. -						
Gymnasierne[2]	25,2	16,3	16,8	19,9	18,3	16,4	13,3
Studenterkursus[3]	4,2	0,5	3,7	2,6	1,0	-	-
HF-kursus	8,8	8,5	7,7	10,3	11,1	10,7	8,3
Antal 16-årige	22.340	8.831	6.629	12.540	7.619	11.641	4.162
Antal 20-årige	25.510	7.755	6.346	13.846	6.855	10.395	3.532

I = Hovedstadsområdet
II = Øerne øst for Storebælt
III = Fyn
IV = Østjylland
V = Nordjylland
VI = Vestjylland
VII = Sønderjylland

Anmærkninger til bilagstabel 4.

Anm.: Med tilgangsfrekvens menes et tal, der procentuelt angiver, hvor stor en del af en ungdomsårgang, der påbegynder en bestemt uddannelse. Gymnasiefrekvenserne i en region er fremkommet ved, at antallet af elever i 1. g på gymnasier beliggende i regionen - opgjort ved de enkelte skoleårs begyndelse - er beregnet som en procent af antallet af 16-årige bosat i regionen i de enkelte år ved årets begyndelse. Studenterkursusfrekvenserne i en region er fremkommet ved, at antallet af elever i 1. kursusklasse på de 2-årige studenterkurser beliggende i regionen - opgjort ved de enkelte skoleårs begyndelse - er beregnet som en procent af antallet af 20-årige bosat i regionen i de enkelte år ved årets begyndelse. HF-frekvenserne i en region er fremkommet ved, at antallet af elever i 1. HF-klasse på kurser beliggende i regionen - opgjort ved de enkelte skoleårs begyndelse - er beregnet som en procent af antallet af 20-årige bosat i regionen i de enkelte år ved årets begyndelse.

1) Jf. note 9, kapitel 2.

2) Der findes ingen regionopdelte oplysninger om antallet af elever i 1. g for skoleåret 1960/61, men for skoleåret 1959/60. I gymnasiefrekvensen for 1960 er det derfor antallet af elever i 1. g i skoleåret 1959/60, der er beregnet som en procent af antallet af 16-årige i 1960.

3) For året 1975 findes ingen amtsopdelte oplysninger om tilgangen til de 2-årige studenterkurser, men kun amtsopdelte bestandsoplysninger. Tilgangsfrekvenserne for 1975 bygger på anslåede tilgangstal, idet tilgangen i de enkelte regioner er beregnet til halvdelen af bestanden. På landsplan findes imidlertid tilgangstal for 1975 (jf. bilagstabel 2). Her er frekvensen 2,6 pct. mod 2,4 pct. med den anslåede tilgang.

Kilder: Antal elever i 1. g, 1. kursusklasse og 1. HF-klasse: 1960: Materiale fra undervisningsministeriets arkiv. 1965: Statistik for folke- og gymnasieskolen 1965-66. 1970: Statistik for gymnasieskolen, studenterkursus og kursus til højere forberedelseseksamen 1970-71. 1975: Statistiske Efterretninger nr. A2, 1977.

Befolkningen opgjort i 1-års aldersgrupper: 1960 og 1965: Materiale fra Danmarks Statistiks arkiv. 1970 og 1975: Statistisk Tabelværk: Befolkningen i de enkelte kommuner pr. 1. maj 1970 samt Befolkningen i de enkelte kommuner pr. 1. januar 1975.

BILAG 2

LISTE OVER DET ANVENDTE STATISTISKE MATERIALE

Statistiske Efterretninger. Udg. af: Danmarks Statistik: 1944 nr. 45, 1947 nr. 41 og 15, 1948 nr. 19 og 53, 1951 nr. 18 og 55, 1952 nr. 25 og 69, 1953 nr. 49, 1955 nr. 85, 1957 nr. 30 og 72, 1958 nr. 56, 1960 nr. 35, 1962 nr. 25 og 33, 1964 nr. 30, 1966 nr. 45, 1967 nr. 11, 1968 nr. 49, 1970 nr. 62, 1972 nr. 53, 1974 nr. 58, 1977 nr. A2 og A8 samt 1978 nr. A6.

Statistisk Tiårsoversigt. Udg. af: Danmarks Statistik: 1973, 1976 og 1977.

Statistisk Årbog. Udg. af: Danmarks Statistik: 1948-1967.

Statistisk Tabelværk: Befolkningen i de enkelte kommuner pr. 1. januar. Udg. af Danmarks Statistik: 1971-1976.

Statistisk Tabelværk: Befolkningen i de enkelte kommuner pr. 1. maj 1970. Udg. af Danmarks Statistik.

Nyt fra Danmarks Statistik, nr. 8 1977. Udg. af Danmarks Statistik.

Statistiske Meddelelser, 4.162.1: Aldersfordelingen i 1950 og i de kommende år. Udg. af: Danmarks Statistik. København 1955.

Ikke publiceret materiale fra det integrerede elevregister i Danmarks Statistiks individualstatistik på uddannelsesområdet.

Arkivmateriale fra Danmarks Statistiks folketællinger.

Duplikeret materiale fra Danmarks Statistiks folketællinger.

Statistik for folke- og gymnasieskolen: 1965/66 og 1966/67. (Undervisningsministeriets økonomisk-statistiske konsulent).

Statistik for folkeskolen: 1967/68 og 1968/69. (Undervisningsministeriets økonomisk-statistiske konsulent).

Statistik for gymnasieskolen, studenterkursus og kursus til højere forberedelseseksamen: 1967/68, 1970/71, 1972/73, 1973/74 og 1974/75. (Undervisningsministeriets økonomisk-statistiske konsulent).

Statistik og prognoser 1953-1972: For universiteter, de højere læreanstalter, seminarier og teknika. København 1967. (Undervisningsministeriets økonomisk-statistiske konsulent).

Statistik 1966-73: Eksamensuddannelserne, tekniske skoler og handelsskoler. København 1974. (Undervisningsministeriets økonomisk-statistiske konsulent).

Uddannelsesstatistik nr. 1, 1976. København 1976. (Undervisningsministeriets økonomisk-statistiske konsulent).

Gymnasieskolens prognoseudvalgsindstilling af 8. marts 1960 til undervisningsministeriet. København 1960.

Arkivmateriale fra undervisningsministeriet.

Arbejdsdirektørens beretning om arbejdsformidling og arbejdsløshedsforsikring m.m. Udg. af: Arbejdsdirektoratet 1950/51, 1960/61, 1965/66, 1970/71 og 1975/76.

Betænkning fra Ungdomskommissionen vedr.: Den danske ungdom. København 1951.

Betænkning vedr.: Nedsættelse af et uddannelsesråd for teknikeruddannelserne. Nr. 710. København 1974.

Antonsen, Kristian og Otto Danneskiold-Samsøe: Gymnasiebehovet 1985. København 1968.

LITTERATURLISTE

Bugge Andersen (1972). Bugge Andersen, Lars m.fl.: Lokalsamfund og landspolitisering. København 1972.

Bøgh Andersen (1972). Bøgh Andersen, Bent: Aspekter af den "kulturelle" barriere mod uddannelsessøgning. København 1972. (Socialforskningsinstituttets studie 21).

Christensen & Sørensen (1966). Christensen, Leif & Aage Bøttger Sørensen: De studerendes geografiske og sociale oprindelse. København 1966. (Nyt fra Samfundsvidenskaberne nr. 3).

Fridberg & Nørregaard (1978). Fridberg, Torben & Carl Nørregaard: Uddannelsernes formidling af den sociale arv. København 1978. (Socialforskningsinstituttets studie 35).

Friis & Jørgensen (1975). Friis, Peter & Arne Jørgensen: Om udviklingen af det regionale produktionshierarki, i Jens Larsen & Søren Villadsen (red.): Ulighed mellem regioner. Esbjerg 1975.

H-planen (1974). Helhedsplanlægning af de videregående uddannelser 1974-1987. Udg. af: Planlægningsrådet for de højere uddannelser. København 1974.

Hansen (1968). Hansen, Erik Jørgen: De 14-20 åriges uddannelsessituation 1965. Bind 1. Social og geografisk rekruttering. København 1968. (Socialforskningsinstituttets publikation 31).

Hansen (1973). Hansen, Erik Jørgen: Den sociale rekruttering til HF og gymnasiet ved begyndelsen af 1970'erne. København 1973. (Socialforskningsinstituttets meddelelse 2).

Hansen (1977). Hansen, Erik Jørgen: Socialgrupper. Oplæg til studium af et af socialforskningens analyseredskaber. Socialt Tidsskrift nr. 1. København 1977.

Hansen (1978). Hansen, Erik Jørgen: Some Aspects of the Total Qualification Process in Denmark since 1960. Acta Sociologia, Vol. 21. København 1978.

Henningsen m.fl. (1966). Henningsen, Ove Per m.fl.: Unge under videregående uddannelse. København 1966. (Nyt fra Samfundsvidenskaberne nr. 2).

Kjølby & Larsen (1975). Kjølby, Birgit & Jens Larsen: En teoretisk ramme for en analyse af industrialiseringsprocessen i det sydvestlige Jylland, i Jens Larsen & Søren Villadsen (red.): Ulighed mellem regioner. Esbjerg 1975.

Klöcker-Larsen (1964). Klöcker-Larsen, Flemming: Lærlingeuddannelsen i Danmark. København 1964.

Kommunernes Landsforening (1972). Den danske uddannelsesstruktur. Udg. af: Kommunernes Landsforening. København 1972.

Larsen m.fl. (1976). Larsen, Jens m.fl.: Bliver Danmark skævere? København 1976.

Landsplanudvalgets sekretariat (1974). Lokalisering af privat service i landdistrikter og mindre bymæssige bebyggelser. En undersøgelse i Midtjylland i tresserne. Udg. af: Landsplanudvalgets sekretariat. København 1974.

Landsplanudvalgets sekretariat (1973). Lokalisering af social og sundhedsmæssig service. Udg. af: Landsplanudvalgets sekretariat. København 1973.

Landsplansekretariatet (1975). Lokalisering af uddannelsesinstitutioner. Udg. af: Landsplansekretariatet. København 1975.

Lunde (1972). Lunde, Jens: Menneskelig kapital. København 1972.

Mathiesen (1976). Mathiesen, Anders: Uddannelse og produktion. København 1976.

Milhøj (1972). Milhøj, Poul: Erhvervsstruktur og nationalindkomst. København 1972.

Nielsen (1976). Nielsen, Kurt Ågård: Kvalifikationsstruktur og klassestruktur. København 1976.

Noordhoek (1969). Noordhoek, Johs. A.: Sociale klassifikationer. København 1969. (Socialforskningsinstituttets studie 17).

Nørregaard & Hansen (1973). Nørregaard, Carl & Erik Jørgen Hansen: Nogle beregninger over befolkningens skoleuddannelse omkring 1990. København 1973. (Socialforskningsinstituttets meddelelse 4).

Pedersen (1972). Pedersen, Poul Ove: Kollektiv trafik i landdistrikterne plaget af ond omkostnings-spiral. Danske Kommuner nr. 23. København 1972.

Platz m.fl. (1975). Platz, Merete m.fl.: Ansøgere til de erhvervsfaglige grunduddannelser. København 1975. (Socialforskningsinstituttets meddelelse 8).

PP I (1971). Perspektivplanlægning 1970-1985. København 1971.

PP II (1973). Perspektivplanredegørelse 1972-1987. København 1973.

Schultz (1968). Schultz, T.W.: Investment in Human Capital, i M. Blaug (ed.): Economies of Education. Hammindsworth 1968.

150

Sørensen (1977). Sørensen, John Houman: Dansk uddannelsespolitik - staten og klasserne. København 1977.

Udkast til forslag til folketingsbeslutning om 12 års uddannelse for alle. Undervisningsministeriets arbejdsgruppe vedrørende 12 års uddannelse. April 1973.

Ungdomskommissionen (1951). Betænkning fra Ungdomskommissionen vedr.: Den danske ungdom. København 1951.

Ungdomskommissionen (1952). Betænkning fra Ungdomskommissionen vedr.: Ungdommen og arbejdslivet. København 1952.

Ungdomskommissionen (1954). Betænkning fra Ungdomskommissionen vedr.: Ungdommens adgang til den højere uddannelse - gymnasiet. København 1954.

Villadsen (1975). Villadsen, Søren: Regional udvikling, social forandring, regionalpolitik, i Jens Larsen & Søren Villadsen (red.): Ulighed mellem regioner. Esbjerg 1975.

Ørum (1971). Ørum, Bente: Social baggrund, intellektuelt niveau og placering i skolesystemet. København 1971. (Socialforskningsinstituttets studie 20).

Ørum (1974). Ørum, Bente: Fra skole til erhverv. København 1974. (Socialforskningsinstituttets meddelelse 7).

Ørum (1975). Ørum, Bente: Uddannelsernes restgruppe. København 1975. (Socialforskningsinstituttets meddelelse 13).

Ørum & Fridberg (1973). Ørum, Bente & Torben Fridberg: Boys and Girls in the Danish Secondary School in This Century. København 1973. (Socialforskningsinstituttets småtryk 1).

Ørum & Hansen (1975). Ørum, Bente & Erik Jørgen Hansen: Illusioner om uddannelse. København 1975.

Aarhus Universitets Geografiske Institut (1977). Arbejdsløshedsgeografi i Danmark 1977. Udg. af: Aarhus Universitets Geografiske Institut. Århus 1977.

SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS SKRIFTER SIDEN 1.1.1976[1)]

Publikationer

68. Henrik Mørkeberg: Fødslers placering i familiens livsforløb. 1976. 162 s. Kr. 37,95.
(Childspacing).

69. Mogens Nord-Larsen og Jacob Vedel-Petersen: Tabere i skolen. De 9-12 åriges skoletilpasning. 1976. 366 s. Kr. 47,65.
(Losers in School. Adjustment to School of 9-12-year old Children).

70. Peter Gundelach og K.W. Redder: Arbejdskraftens mobilitet 3: Omfanget. 1976. 110 s. Kr. 20,15.
(The Scope of Labour Mobility).

71. Jan Plovsing: Beboere under sanering. 1976. 358 s. Kr. 58,85.
(The Effect of Slum Clearance on Tenants).

72. Karsten Hillestrøm: Arbejdskraftens mobilitet 4: Processen. 1976. 118 s. Kr. 23,00.
(The Mobility Process).

73. Jytte Haargaard, Kirsten Just Jensen, Birthe Nielsen og K.W. Redder: Arbejdskraftens mobilitet 5: Konsekvenser. 1976. 96 s. Kr. 20,90.
(The Consequences of Mobility).

74. Henning Olsen, Jette Pio Trampe og Gert Hansen: Familiekontakter i den tidlige alderdom. Rapport nr. 1 fra forløbsundersøgelsen af de ældre. 1976. 256 s. Kr. 53,40.
(Family Contacts in the Early Stages of Old Age).

75. David Bunnage og Anders Rosdahl: Teknikken og arbejderen II. Arbejderens indstilling til arbejdet, jobskift og uddannelse. 1976. 200 s. Kr. 41,85.
(Technology and the Worker II. Attitudes of Workers to the Work Situation, Job Change and Training).

76. Merete Platz: Velkommen til børnehaveklasserne. En undersøgelse af familier der bruger, og familier der ikke bruger børnehaveklasseordningen. 1977. 284 s. Kr. 43,95.
(Welcome to Pre-School Classes. A Study of Families Using and Families Not Using the Pre-School Class Arrangement).

---

1) En fuldstændig liste over instituttets skrifter kan fås ved henvendelse til instituttet (se adressen side 4).

77. Vita Pruzan: Født i udlandet - adopteret i Danmark. 1977. 225 s. Kr. 42,90.
(Born in a Foreign Country - Adopted in Denmark).

78. Benny Lihme og Kurt Palsvig: Effekten af behandling på børne- og ungdomshjem. En analyse af foreliggende undersøgelser. 1977. 392 s. Kr. 48,95.
(The Effect of Treatment in Homes for Children and Young People. An Analysis of Surveys Available).

79. Henning Olsen og Gert Hansen: Ældres arbejdsophør. Rapport nr. 2 fra forløbsundersøgelsen af de ældre. 1977. 207 s. Kr. 45,90.
(Retirement from Work).

80. Mogens Nord-Larsen: Tabere i skolen - 7 år efter. 1977. 171 s. Kr. 35,70.
(Losers in School - 7 Years Later).

81. David Bunnage og Birthe Hedegaard: Voksenuddannelse. Uddannelsesaktivitet, uddannelsesbaggrund og uddannelsesønsker hos den voksne danske befolkning ved midten af 1970-erne. 1978. 310 s. Kr. 34,70.
(Adult Education. The Educational Activity, Educational Background and Educational Wishes of the Adult Danish Population in the Mid-1970's).

82. Erik Jørgen Hansen, Søren Geckler, Mogens Kring Rasmussen, Bente Enevoldsen, Henning Hansen og Ditte Bredahl: Fordelingen af levekårene. Hovedresultater fra velfærdsundersøgelsen. Bind I: Teori, metode og sammenfatning. Bind II: De enkelte levekårskomponenter. 1978. 707 s. Kr. 61,20.
(The Distribution of the Living Conditions. Main Results from the Welfare Survey. Part I: Theory, Method, and Summary. Part II: The Elements of the Living Conditions).

Studier

33. Iver Hornemann Møller: The Effectiveness of Shop Stewards and Supervisors I. 1976. 256 s. Kr. 57,80.
(II Appendixes er ikke i handelen).

34. K.W. Redder, Ole Svane og Poul Westergård: Arbejdsmiljøundersøgelsen. Rapport nr. 2 fra Arbejdsmiljøgruppen af 1972, København 1974. Kr. 15,70.
(Fås ved henvendelse til Arbejdsmiljøfondet, Vesterbrogade 69, 1620 København V. Tlf.: (01) 22 52 52).

35. Torben Fridberg og Carl Nørregaard: Uddannelsernes formidling af den sociale arv. 1978. 203 s. Kr. 25,50.
(The Reproduction of Social Inequality in the Educational Process).

36. Anders Kjær: Udstødning fra arbejdsmarkedet. Litteratur og begreber. 1978. 202 s. Kr. 26,00. (Redundancy in the Labour Market. Literature and Concepts).

Meddelelser

14. P-H Kühl og Inger Koch-Nielsen: Fritid 1975. 1976. 100 s. Kr. 12,40.

15. P-H Kühl og Jens Kristian Munk: Døgnrytme. Befolkningens tidsanvendelse på ugens dage. 1976. 100 s. Kr. 13,85.

16. Per Hübbe: Invalidepensionistundersøgelserne 1. Invaliditetsbegreb og invalidepension. Forstudie. 1976. 96 s. Kr. 14,65.

17. Johannes Due: Invalidepensionistundersøgelserne 2. En forundersøgelse af invalidepensionsansøgeres sociale forhold. 1976. 128 s. Kr. 18,80.

18. Dines Andersen: Papirløst samliv blandt de 20-29 årige. 1976. 72 s. Kr. 13,60.

19. Inger Koch-Nielsen, Jytte Ussing og Gert Schmidt: Familie 1975 - lov og tal. 1976. 59 s. Kr. 12,05.

20. Karsten Hillestrøm og K.W. Redder: Ungdomsarbejdsløshed i Århus kommune. 1977. 149 s. Kr. 22,00.

21. Mogens Nord-Larsen og Elisabeth Hultcrantz: Sundhedsvæsenet i tre geografiske områder. En undersøgelse af sundhedsvæsenet og dele af den sociale sektor på grundlag af de offentligt tilgængelige oplysninger. 1977. 180 s. Kr. 25,10.

22. Jan Plovsing: Boligforbedringer og beboerønsker. Sanering af en karré på Frederiksberg. 1977. 99 s. Kr. 14,65.

23. Karsten Hillestrøm og Inger Koch-Nielsen: Ønsker om fleksibel pensionsalder og nedsat arbejdstid. 1977. 59 s. Kr. 12,05.

24. Inger Koch-Nielsen: Forældremyndighed og samkvemsret i papirløse parforhold. 1978. 27 s. Kr. 12,00.

Pjecer

1. Erik Jørgen Hansen: Lighed gennem uddannelse? 2. omarbejdede udgave. 1977. 43 s. Kr. 10,20.
Engelsk udgave: Equality Through Education? 1978. 46 s. Kr. 18,35.

5. Anders From: Hvordan går det i Grønland? 1976. 112 s. Kr. 13,10.
(Med grønlandsk oversættelse af Ole Brandt).

6. Iver Hornemann Møller: Tillidsmandens roller. 1976. 36 s. Kr. 6,85.

7. Inger Koch-Nielsen: Ægteskabets fremtid. 1977. 39 s. Kr. 9,45.
Engelsk udgave: The Future of Marriage in Denmark. 1978. 45 s. Kr. 20,40.

8. Reinhard Lund: Teknik og arbejdstilfredshed. 1978. 43 s. Kr. 11,20.

Småtryk

8. Vita Pruzan og Jacob Vedel-Petersen: Undersøgelse vedrørende udenlandske adoptivbørn. Særtryk fra Socialt Tidsskrift, 52. årgang, nr. 1. 1976. Ikke i handel.

9. Søren Geckler and Erik Jørgen Hansen: The Development in the Distribution of the Standard of Living in Denmark. Part of The Danish National Report to The XVIIIth International Conference on Social Welfare, San Juan, Puerto Rico, July 1976. Ikke i handel.

10. Erik Jørgen Hansen: Socialgrupper - Oplæg til studium af et af socialforskningens analyseredskaber. Tillige offentliggjort i Socialt Tidsskrift, 53. årgang, nr. 1. 1977. Kr. 7,15.

Alle priser er inkl. 20 1/4 pct. moms.

The publications contain English summaries.

I kommission hos TEKNISK FORLAG, København

Distributed through TEKNISK FORLAG
4, Skelbækgade, DK-1717 Copenhagen V.
Denmark

(Tlf.: (01) 21 68 01)

Socialforskningsinstituttet har i fællesskab med Danmarks Statistik udsendt publikationen:

Levevilkår i Danmark. Statistisk oversigt 1976.
Redigeret af Else Marie Kjerkegaard.
København 1976. 303 s. Kr. 51,90.
(Living Conditions in Denmark. Compendium of Statistics 1976).

Denne publikation kan kun købes gennem boghandelen.

Om uddannelsesforhold har socialforskningsinstituttet hidtil udgivet:

1. Erik Jørgen Hansen og Erling Jørgensen: Ungdomsundersøgelsen. Nogle foreløbige resultater vedrørende den 14-20 årige ungdoms uddannelsesvilkår. Socialforskningsinstituttets studie 7. 1966. Udsolgt.

2. Erik Jørgen Hansen: De 14-20 åriges uddannelsessituation 1965. Bd. I. Social og geografisk rekruttering. Socialforskningsinstituttets publikation 31. 1968.

3. Erik Jørgen Hansen: Ungdom og uddannelse. De 14-20 åriges uddannelsessituation 1965. Bd. II. Socialforskningsinstituttets publikation 47. 1971.

4. Bente Ørum: Social baggrund, intellektuelt niveau og placering i skolesystemet. Rapport nr. 1 fra ungdomsforløbsundersøgelsen. Socialforskningsinstituttets studie 20. 1971.

5. Bent Bøgh Andersen: Aspekter af den "kulturelle" barriere mod uddannelsessøgning. Rapport nr. 2 fra ungdomsforløbsundersøgelsen. Socialforskningsinstituttets studie 21. 1972.

6. Bent Bøgh Andersen og Erik Jørgen Hansen: Forældre og skole. Rapport nr. 3 fra ungdomsforløbsundersøgelsen. Socialforskningsinstituttets studie 25. 1972.

7. Erik Jørgen Hansen: Lighed gennem uddannelse? Socialforskningsinstituttets pjece 1. 1972. 2. omarbejdede udgave, 1977.

8. Erik Jørgen Hansen: Den sociale rekruttering til HF og gymnasiet ved begyndelsen af 1970'erne. Socialforskningsinstituttets meddelelse 2. 1973.

9. Bente Ørum: Kønsforskelle blandt skoleungdom. Rapport nr. 4 fra ungdomsforløbsundersøgelsen. Socialforskningsinstituttets publikation 59. 1973.

10. Bente Ørum og Torben Fridberg: Boys and Girls in the Danish Secondary School in this Century. Socialforskningsinstituttets småtryk 1. 1973. Ikke i handel.

11. Erik Jørgen Hansen: Lighedsproblemet i den danske uddannelsesstruktur. Socialforskningsinstituttets småtryk 2. 1973.

12. Bente Ørum: Unge i dag. Socialforskningsinstituttets småtryk 3. 1973.

13. Carl Nørregaard og Erik Jørgen Hansen: Nogle beregninger over befolkningens skoleuddannelse omkring 1990. Socialforskningsinstituttets meddelelse 4. 1973.

14. Erik Jørgen Hansen: Afgangen fra skolesystemet før det 11. skoleår. Rapport nr. 5 fra ungdomsforløbsundersøgelsen. Socialforskningsinstituttets meddelelse 6. 1974.

15. Bente Ørum: Fra skole til erhverv. Rapport nr. 6 fra ungdomsforløbsundersøgelsen. Socialforskningsinstituttets meddelelse 7. 1974.

16. Merete Platz, Inge Mærkedahl og Erik Jørgen Hansen: Ansøgere til de erhvervsfaglige grunduddannelser. Socialforskningsinstituttets meddelelse 8. 1975.

17. Bente Ørum: Uddannelsernes restgruppe. Socialforskningsinstituttets meddelelse 13. 1975.

18. David Bunnage og Birthe Hedegaard: Voksenuddannelse. Uddannelsesaktivitet, uddannelsesbaggrund og uddannelsesønsker hos den voksne danske befolkning ved midten af 1970'erne. Socialforskningsinstituttets publikation 81. 1978.

19. Torben Fridberg og Carl Nørregaard: Uddannelsernes formidling af den sociale arv. Rapport nr. 7 fra ungdomsforløbsundersøgelsen . Socialforskningsinstituttets studie 35. 1978.

158